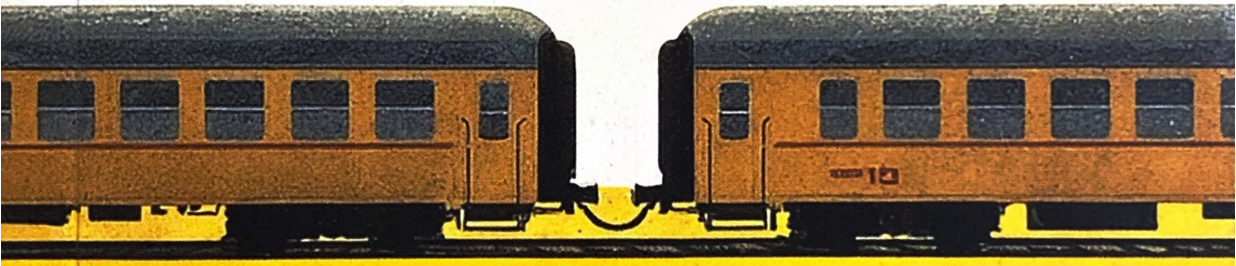
livaneli

BEKLE BENİ

roman

1. BASKI
150 BİN
ADET

can
çağdaş

Polisler Selim'i alıp götürdüler. Gitmeden önce Leyla'ya son bir kez sarıldı, kulağına fısıldadı: "Güçlü ol Leyla. Bu da geçecek." Ama ikisi de biliyordu ki önlerinde zorlu ve belirsiz günler vardı. Selim'in yokluğu evin her köşesine sinmiş, sessiz bir çığlık gibi Leyla'nın yüreğini dağlıyordu. Her şey bir anda değişmişti, geri dönüşü olmayan bir noktaya gelinmişti, bir uçurumun kenarındaydılar, düşüş başlamıştı.

Zülfü Livaneli'den bir aşk ve direniş hikâyesi: *Bekle Beni*.

Leyla ile Selim, aşkın coşkusuyla bir hayat kurmak için mücadele ederlerken kendilerini türlü zorluğun, ayrılığın içerisinde bulurlar. Bir yanda birbirine kavuşma telaşı, diğer yanda özgürlük mücadelesi onları roman boyunca farklı yerlere sürükler. Aşkları direnişlerini besleyecek, direnişleri de aşklarını güçlendirecektir.

Aşkı, dostluğu, aile bağını ve özgürlük tutkusunu ince ince ören *Bekle Beni*; bir ülkenin özgürlük yolunda çektiği zorlukların, baskıya karşı girişilen mücadelenin, direnmenin, yalnız bırakılmanın ve dayanışmanın romanı.

Livaneli'nin eşsiz kaleminden...

#aşk #direniş #dayanışma #memleket #türkiye #dostluk #aile

can

canyayinlari.com | f | X canyayinlari

roman

ISBN 978-975-07-6609-1

9 789750 766091

ZÜLFÜ LİVANELİ

BEKLE BENİ

Can Çağdaş

Bekle Beni, Zülfü Livaneli

© 2025, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Eylül 2025, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 150000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Abdullah Ezik
Editör: Cem Akaş
Düzelti: Aylin Samancı Elmasdağ, Mert Tokur, Melis Oflas
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni ve kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: MY Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Limited Şti.
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sokak. No: 8 Kat: 2
Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 47939

ISBN 978-975-07-6609-1

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

ZÜLFÜ LİVANELİ

BEKLE BENİ

ROMAN

can

ZÜLFÜ LİVANELİ, UNESCO tarafından "zamanımızın en önemli entelektüellerinden biri" olarak tanımlanmaktadır. Livaneli, edebiyat, müzik ve sinema gibi farklı alanlardaki çalışmalarıyla Türkiye ve dünya kültürüne katkı sağlamıştır. Sanat, edebiyat ve fikirleri dünya çapında yankı uyandıran Livaneli, bugüne kadar otuzdan fazla ulusal ve uluslararası ödüle layık görüldü. Romanları 40 dilde yayımlanan Livaneli, İspanya'da Lorca Ödülü, ABD'de Barnes and Noble Büyük Yazar Ödülü, Almanya'da ise *Der Spiegel* dergisinin saygın jürisinin seçtiği "100 yılın en iyi 100 romanı" ödüllerini kazandı. Harvard, Princeton, Columbia, Şanghay, Kazan, St. Petersburg gibi büyük üniversitelerde konferans ve dersler veren yazarın kitapları Southern Missouri Üniversitesi'nde ders olarak okutuldu ve üzerine bir kompozisyon yarışması düzenlendi. Türkiye'de ise Yunus Nadi Ödülü ve Orhan Kemal Roman Armağanı'nın sahibi oldu. Sanatçının dünya kültürüne ve barışa yaptığı katkılar, 1996'da Paris'te UNESCO İyi Niyet Elçiliği ve Légion d'Honneur'le onurlandırıldı. Livaneli, 2002-2006 yılları arasında TBMM ve Avrupa Konseyi'nde milletvekili olarak görev yaptı.

Fırtınalarda yitip giden ve parçalanan ailelere

I.

BİR SEVDANIN TARİHÇESİ

"Bekle beni, döneceğim,
Bütün direncinle bekle beni.
Bekle, hüzün yağmurları
Gökyüzünü kaplayınca,
Karakış üşütürken bekle,
Sarı sıcaklar yakarken bekle.
Kimseler beklemezken bekle beni."

Konstantin Simonov

Selim, lisenin eskimiş ahşap kokan koridorunda, zamanın çarklarının durduğu o sıkıcı anda birden Leyla'yı gördü; bir anlık bir ışıltıydı. Öyle bir karşılaşmaydı ki bu, güzelliğin; çok kullanılmaktan yıpranmış, yetersiz sözcüklerle tarif edilemeyeceği, dilin âciz kaldığı bir zirveye yükseldiğini hissetti. 17 yaşındaki delikanlı, ki o âna değin hayatın ne olduğundan habersizdi, sadece bir beden halinde nefes alıp vermişti ama o an, hayır, o an bambaşkaydı, tarifsiz bir yeni dönemin başlangıcıydı. Leyla'nın yüzünde, moda dergilerindeki klişe, sıradan güzel çehrelerin, hatta şairlerin bıkkınlıkla yinelediği o dizelerin çok ötesinde bir asalet, bir ahenk, gizli bir mıknatısın çekimi, kadim bir büyünün sihri vardı. Selim'in kaslarının derinliklerinden bir elektrik akımı geçmişti. O genç kıza doğru çekildiğini hissetti. O gün, o an, geri dönülmez bir şekilde, sevdanın çalkantılı sularına, bilinmez bir denize demir atmıştı, evet, teslim olmuştu, bu teslimiyet bir yenilgi değil, bilakis varoluşsal bir zorunluluk, derin bir kabullenişti.

Leyla bir albayın kızıydı. Hayatın her zerresinde, bir askerin titizliğiyle kurallara uyan, çizilmiş yolların dışına çıkmayı asla düşünmeyen, yaşamını düzenin ve disipli-

nin bir nişanesi olarak gören albayın kızı da uyumlu bir öğrenciydi; notları kusursuzdu, defterleri milimetrik bir düzenle işlenmişti. Verilen görevleri harfiyen yerine getiren bir yapıya sahipti; sanki hayatı, bir çizgi üzerinde ilerleyen, her hamlesi önceden hesaplanmış kusursuz bir matematik problemiydi, sayılar arasında güvendeydi. Aşk, onun çözülemeyecek denkleminde bir bilinmeyendi ve o, bu denklemi çözmek için ne bir çaba sarf ediyor ne de bir merak taşıyordu içinde, sadece görmezden geliyor, varlığını yok sayıyordu.

Oysa Selim'in ruhu fırtınalarla sarsılan, direncini yitirmiş, rotasını şaşırmış, kaybolmuş bir gemiye benzerdi; asiydi, huzursuzdu, benliği sınırları zorlamanın acısıyla kavrulurdu. Dersleri umursamazdı, öğretmenlerin gözünde hep bir sorun kaynağıydı, geleceğe dair bir tasası yoktu, sadece şimdiki ânın isyanını yaşıyordu, her an patlamaya hazırdı. Yine de Leyla'yla olma arzusu, içindeki tüm kaosu bir anlığına dindiriyordu.

Albay ve kızlarının yaşadığı apartmanın tam karşısındaki Saratoga Pastanesi'nin bahçesine adeta demir atmıştı; en arkadaki, gölgeli bir masada, bir sandalyeye çöker, sigara üstüne sigara yakardı. Gözleri, o pencerelerin ardındaki siluetleri arar, her an bir mucize beklerdi, bir işaret, bir nefes, bir yaşam belirtisi. Bazen bir gölge belirir, bazen bir baş uzanırdı o pencereden. Her hareket, Selim'in kalbinde bir umut kıvılcımı yakardı. Küçük bir kıvılcım, koca bir yangının habercisiydi, içindeki ateşi yeniden körükler, onu yeniden hayata bağlardı. Bütün dünyası o pencereye sıkışıp kalmıştı, dışarısı yoktu, sadece orası vardı, bütün varoluşu o pencerenin ardındaydı.

Bir gün, pencerede tanıdık olmayan ama yine de tanıdık gelen bir çocuk yüzü belirdi ve sapsarı saçlar gördü; ince, narin, on yaşlarında, belki biraz daha küçük

bir kız çocuğu, upuzun saçlarını güneşin altında parlatarak, adeta modern bir Rapunzel gibi pencereden sarkıtıyordu. Belki saçlarını kurutuyor, belki de sadece tarıyordu, küçük, masum bir eylemdi bu. Ama o masum hareket, genç adamın gözünde bir tablo gibiydi, bir sanat eseriydi. Kızın yaşı, masumiyeti ona bir yol açtı, bir kapı araladı. Leyla'nın kardeşi olduğunu tahmin etti, bir anlık bir sezgiydi bu ama doğru olduğunu biliyordu. O andan itibaren, gecesi gündüzüne karışmış bir halde pencereyi daha da büyük bir merakla izlemeye başladı. Belki Leyla da bakardı oradan. Leyla'ya doğrudan yaklaşamayacak kadar cesaretsiz, ondan uzaklaşamayacak kadar da umutsuzdu, ikisi arasında sıkışıp kalmıştı; belki bu küçük kardeş bir aracı olacaktı. Nasıl bir adım atacağını düşünüp duruyor, zihni durmadan çalışıyor, bir çözüm yolu arıyordu.

Hiçbir zaman göndermeye cesaret edemediği mektuplar, sevda şiirleri yazıp duruyordu. Kâğıtlar dolusu, yırtılıp atılan hayallerdi bunlar. Her satır bir umutsuzluğun, her yırtılan kâğıt bir yenilginin kanıtıydı. Arkadaşı Mehmet, Selim'in haline daha fazla dayanamamış, genç kıza bir mektup yazmasını, kendisinin götürüp vereceğini söylemişti. Selim, canı kaleminin ucunda nice mektuplar yazıp yırttı. Kelimeler ya çok tutkuluydu ya da çok anlamsız. Ne yazsa yetersiz geliyordu. Sonunda ne olursa olsun diyerek mektupların birini göndermeye karar verdi. Zarfı Mehmet'e uzatırken eli titriyordu. Sonra Mehmet'in yolunu gözlemeye başladı. Saatler, dakikalar, saniyeler bir sonsuzluk gibi uzayıp gidiyordu. Acaba ne cevap gelecekti? Kendisinden haberi olmayan Leyla, bu ani mektup karşısında nasıl bir tepki verecek, ne düşünecek, ne hissedecekti?

Mehmet gelir gelmez Selim onu soru dolu gözlerle süzdü. Gözleri, Mehmet'in ağzından çıkacak sözlere ki-

litlenmişti. Mehmet gülümsedi. O gülüş neydi? Bir alay mı? Bir onay mı? Ret mi, kabul mü? Yoksa sadece bir acıma mı? "Götürüp mektubu verdim," dedi Mehmet. "Kız, 'Bu ne?' dedi. Şaşkınlığı yüzünden okunuyordu. Gözleri fal taşı gibi açılmıştı. 'Sınıftaki bir çocuk sana yazdı,' deyince iyice şaşırdı, panikledi. Yüzü kıpkırmızı oldu. 'Ben bunu alamam, alamam, yasak!' deyip kaçtı. Arkasından gittim. 'Ya biz neler taşıyoruz kızım görsen!' dedim. 'Bir mektuptan ne olacak? Al sen bunu, beğenmezsen yırtıp atarsın.' Bunun üzerine mektubu aldı, kızarmış bir yüzle arkasını dönüp gitti."

Selim'in zihni allak bullak olmuştu. Şimdi durum daha da karmaşıktı. Leyla mektuba ne tepki verecekti? Görmezden mi gelecekti, yırtıp atmış mıydı? Yoksa bu genç yaşında, bu kadar büyük bir sevdanın başkarakteri olmak hoşuna mı gitmişti, küçük bir gurur mu duymuştu? Bilmesine imkân yoktu, bu belirsizlik onu tüketiyordu, içten içe kemiriyordu.

Ertesi gün sınıfa, sanki büyük bir suç işlemiş gibi, gözlerini yerden kaldırmadan girdi. Sırasına sırtı kamburlaşmış bir şekilde, bir gölge gibi oturdu. Başı öne eğikti, ön sıralarda oturan Leyla'ya gözucuyla bile bakamıyordu, cesareti yoktu. Leyla'nın arkası dönüktü; kız dersleriyle meşguldü, hiçbir şey belli etmiyordu. Sanki hiçbir şey olmamış gibiydi. Dersler yavaş ilerledi, zaman akmıyordu sanki ama zil çaldığında, herkes kalkıp dışarı çıkarken Leyla geri dönüp kısacık, anlık bir bakış fırlattı ona doğru. Bir saniye bile sürmeyen, sessiz bir bakıştı bu, ama bir şimşek gibi çaktı Selim'in ruhunda, aydınlattı her yeri, karanlığı dağıttı. İlk defa göz göze gelmişlerdi; sanki birbirlerini hiç konuşmadan tanımış, gizli bir ilişki kurmuş gibilerdi, bir sırra ortak olmuşlardı. Sevdanın temelinde belki de bu vardı: seçilmiş olmak, ayrıştırılmış olmak. Diğer insanlardan ayrı olarak

sana bakılması, senin benimsenmen, senin tercih edilmen ve bir sırrın ortağı olmak... İşte bu, sevdanın ilk adımı değil miydi?

Selim, o bakışla tüm dünyasının değiştiğini hissetti. Dünya yeniden kurulmuş, renklenmişti. O gece, tahmin edileceği gibi, heyecandan içi içini yiyerek sokakta, bahçe duvarının üstüne oturdu. Gitarını aldı, tellerden çıkan akorlar, içindeki karmaşayı yansıtıyordu. Bir şarkı çaldı, sözsüz, sadece notalarla. Serenat değildi elbette; kendi evlerinin önündeydi, kendi yalnızlığını dillendiriyordu, ruhunu dinliyordu, içindeki sesi. Rüzgâr tenini okşuyor ama o içindeki ateşi dindiremiyordu. Belki Saratoga Pastanesi'nin önünde gitar çalması daha akıllıca olurdu ama o kadar ileri gitmeye korkuyor; o cesareti, o cüreti kendinde bulamıyordu. O gece, bir savaşın sonu, aynı zamanda yeni bir savaşın başlangıcı gibiydi, bitmeyen bir döngüydü.

Ertesi gün Leyla'ya Mehmet'le bir mektup daha gönderdi. Bu kez daha kararlıydı, sözleri daha cesurca seçilmiş, umutla yazılmıştı. Renkli Sinema'nın arkasında bir muhallebici vardı; okuldan sonra orada kısa bir görüşme olabilir miydi acaba? Leyla o gün ona bakmadı, cevap da vermedi. Selim'in umudu kırılmıştı ama yine de pes etmedi. Umut, küçük bir kıvılcım gibi parlıyordu. Genç adam o muhallebiciye gitti. Masaya oturdu. Beklemeye başladı.

Dışarıda caddeden geçen insanları izliyordu. Her yeni gelen bir umut oluyordu, her geçen insan bir hayal kırıklığı. Eğer Leyla gelmezse, Saratoga Pastanesi'ne gidecekti. Evleri çok yakın olduğu için birlikte oturamayacaklardı; bu yüzden orayı önermemişti ama bu muhallebici de aynı mahalledeydi nasıl olsa. Bekleyiş, dakikalarca süren bir işkenceydi. Sonunda genç kız beyaz deri ceketiyle, ince bedeni ve bir asalet havası yayan dik duruşuyla kapı-

dan süzülerek içeri girdiğinde Selim kaderinin çizildiğini, son nefesine kadar birlikte olacağı kişiyi bulduğunu hissetti. Yüzünde belli belirsiz bir gülümseme vardı.

Muhallebicinin küçük masasında karşı karşıya oturdular. Gelen keşkülleri yerken havadan sudan konuşmaya başladılar: Nasılsın, dersler nasıl, hocalar... Sesler kısık, kelimeler basit, anlamsızdı ama o an, kelimelerin ötesindeydi. Keşküller bittikten sonra, boş kaplar masanın üzerinde dururken Leyla'nın ince, uzun, zarif parmaklı eli milim milim yaklaşıp genç adamın eline dokunduğunda sanki Michelangelo'nun *Âdem'in Yaratılışı* freskindeki gibi Tanrı ve insan –ya da tanrıça ve insan– birbirine değmiş oldu. Yürekleri aynı ritimde atmaya başlamıştı.

O günden sonra, muhallebicideki gizli buluşmalar sıklaştı. Okul çıkışları, öğle araları, hatta bazen dersleri kırıp şehrin uzak köşelerinde buluşuyorlardı, kimsenin onları görmediği, rüzgârın bile fısıldamadığı, sadece kuşların bildiği yerlerde. Konuştukları şeyler basitti; dersler, arkadaşlar, geleceğe dair küçük hayaller. Ama her kelime, her bakış, aralarındaki bağı daha da güçlendiriyordu. Kelimeler, ruhları birbirine bağlayan köprüler kuruyordu. Selim'in asi ruhu, Leyla'nın düzenli dünyasında bir denge bulmuştu. Leyla'nın kurallara bağlılığı, Selim'in özgür ruhuyla harmanlanıyordu. Birbirlerini tamamlıyorlardı, sanki bir bütünün iki parçası gibiydiler, eksik kalmış parçalar, şimdi tamamlanmıştı. Bazı insanlar kendilerini kabul ettirmek, sevdirmek için çok çaba gösterir; bazılarındaysa hiç böyle bir niyet yoktur, olduğu gibi yaşar ve sen yavaş yavaş ondaki kaliteyi keşfettiğin zaman hayranlığın artar. İşte Selim'in Leyla'ya tutkunluğunun sürekli artmasının nedeni, bu dürüst kızın hiçbir yapmacık yanının olmaması ama kişiliğindeki soyluluğun her olayda ortaya çıkmasıydı.

Denizi olmayan o şehirde, merkezin kalbinde, beton yığınlarının arasında bir nefes alma vahası gibi parlayan Gençlik Parkı adeta şehrin nabzıydı, atan bir kalp gibi, canlı, hayat dolu. Parkın içindeki gölet, güneş ışınlarıyla parıldayan bir ayna gibiydi; suyun yüzeyinde yansıyan gökyüzü, bir an için özgürlüğün hayalini sunuyordu. Dönme dolapların göğe yükselen çığlıkları, renkli ışıklarının cazibesi, Göl Gazinosu, çay bahçelerinin mis kokulu çiçekleri, nefis yemekler sunan lokantaların davetkâr atmosferi... Park, adeta bir şölen yerine dönüşürdü. Kalabalık, gürültülü ama canlı bir yerdi, hayatın ta kendisiydi, tüm renkleriyle, tüm sesleriyle.

Leyla'yla –o zamanlar henüz evli değillerdi– her hafta bu parka gelir, göletin durgun sularında kiralık kayıklarla romantik bir yolculuğa çıkarlardı. Kürekler suya değer, ritmik sesler çıkarır, suyun yüzeyinde küçük halkalar oluştururdu. Kürek çekerken geleceğe dair hayaller kurarlardı; evlilikten, çocuklardan, bir gün kuracakları yuvadan bahsederlerdi. Sesleri kuş ötüşlerine karışarak, doğanın müzigiyle uyum içinde suyun üzerinde yankılanırdı. Ardından çay bahçesinin minderli sandalyelerine kurulup semaverden dumanı tüten çaylarını yudumlarken hayatın tüm zorluklarına rağmen geleceğe umutla bakmayı sürdürürlerdi. O çay, sadece bir içecek değil, bir anlık huzurun, bir anlık direncin simgesiydi. Tadı, bir hayatın özü gibiydi, acı ve tatlı karışık, damakta kalan bir tecrübe gibi.

Lise yılları geride kaldı ve Selim çalışmak için Ankara'dan ayrıldı. Aralarına fiziksel mesafe girse de Leyla'yla bağları mektuplarla daha da güçleniyordu. Her satır, birbirlerine duydukları özlemi ve sevgiyi bir kez daha pekiştiriyordu. Selim, ayrılığın getirdiği yeni düşüncelerle aşka ve evliliğe dair farklı bir bakış açısı geliştiriyordu.

Çevresindeki çoğu arkadaşı evliliğin aşkı öldürdüğüne dair yaygın bir kanaat taşır, bu düşünceyi alaycı bir gülümsemeyle dillendirirdi, sanki bir sırrı çözmüşler gibi. Ama Selim onlara katılmıyordu. O, aşkın farklı evreleri olduğuna inanıyordu, her evre kendi güzelliğini taşırdı, kendi anlamını, kendi derinliğini. Bir mektubunda Leyla'ya şöyle yazmıştı:

"Evlilik aşkın mezarıdır," diyorlar. İnsanı yakan, bütün benliğini esir eden o benzersiz tutku, yani aşk, evlilikle son bulurmuş. Bunlar birinci sınıf aşk filozofları, yani ya tamamen budala ya da kocaman birer yalancı. Bir de, "Sağlam temellere oturan evlilikler, yakıcı ilk aşk devresinin yerini tatlı ve derin bir arkadaşlığa bıraktığı birleşmelerdir," diyorlar. Ekliyorlar: "Zaten evliliği çekilir hale getiren öge ortak zorluklar ve bunlara beraber dayanma gücüdür." Bunlar da ikinciler, bence yarım akıllılar grubu. Bir de ben, daha doğrusu biz varız, üçüncüleriz biz. O dedikleri sağlam arkadaşlığı da anlarız, yakıcı aşkı da hepsinden iyi biliriz. Ama bizim onlardan ayrıldığımız nokta, bu iki tatlı gönül durumunu bir arada yaşatmaya çalışmamız ve bunu başarmamız. Güçlü ve görkemli bir gönül coşkunluğu ve bunun yanında bir laboratuvar çalışması gibi sakin, gerektiğinde bütün bir yaşamı bile harcayabilecek bağlılık. Bizim başlıca derdimiz ne biliyor musun yavrum? Birbirimizi çok sevmemiz. O denli bağlıyız ki birbirimize... Sevdamız kadar korkularımız ve tutkularımız da güçlü bizim.

Bu mektuplar onların ilişkilerini sadece bir lise aşkından öteye taşıyarak hayat yoldaşlığına doğru sağlam adımlar atmalarını sağlamıştı.

Birkaç yıl sonra Selim ile Leyla büyük bir kararın eşiğine gelmişlerdi. Artık ikisi de genç birer yetişkin olmuştu ve hayatlarının geri kalanını birlikte geçirme arzusunu yüreklerinde taşıyorlardı. Leyla'nın babası olan

albay, başlangıçta Selim'in asi ruhundan çekinse de zamanla genç adamın samimiyetine ve kızına olan derin sevgisine ikna olmuştu. Albay, bir subayın soğuk mantığıyla değil, bir babanın sıcak yüreğiyle karar vermişti. Kızının gözlerindeki parıltıyı görmüş, o parıltıya dayanamamış, teslim olmuştu bir babanın acziyle. Küçük bir törenle evlendiler, sade ama anlamlı, yalnızca sevdiklerinin katıldığı. Leyla'nın beyaz gelinliği, Selim'in gözlerinde bir masalı gerçeğe dönüştürmüş, onu adeta bir peri kızı yapmıştı, hayalden gerçeğe, düşten yaşama.

Ankara'da, Gençlik Parkı'na yürüme mesafesinde, küçük ama şirin bir daireye yerleştiler. Eşyaları az ama sevgileri sonsuzdu. Duvarlar, onların gençlik anılarıyla doluydu, her köşede bir hatıra gizliydi. İlk zamanlar evlilik hayatının getirdiği tatlı telaşlar ve sorumluluklarla doluydu, her gün yeni bir keşifti. Selim bir işte çalışmaya başlamıştı. Sabahları birlikte kahvaltı yapar, akşamları parkta yürüyüşe çıkar, uzun sohbetlerle günü tamamlarlardı. Hayat sakin bir ezgi gibi akıp gidiyordu, huzur dolu, dingin.

Ancak bu sakinlik, iki yıl sonra büyük bir değişimle bozulacaktı: Zeynep'in doğumu. Leyla ne acılar çekmişti doğumhanede... Saatler süren sancılar, dinmek bilmeyen ağrılar; her bir kasılma bir çığlıktı. Neredeyse yirmi dört saat boyunca doğum çilesi çekti, bedeninin sınırlarını zorladı. "Ben vazgeçtim, doğurmaktan vazgeçtim, çok zormuş!" diye inleyerek çevresindekileri güldürmüştü. Gerçekten çok acı çekiyordu. Selim yanındaydı, elini sıkıca tutuyordu. Leyla'nın acı çekmesi, Selim'e kendi bedenindeki herhangi bir yaradan daha fazla acı veriyordu.

Sonunda Zeynep'i kucağına verdiklerinde o minik, o kırılgan varlık kollarında nefes aldığında ilk hissettiği şey korkuydu: "Kızım da vakti geldiğinde aynı acıyı mı çekecek?" Kadınların hem doğa hem de insan topluluk-

ları tarafından daha fazla acı çekmeye mahkûm edilişini anlamıyordu. Büyük bir haksızlık vardı bu konuda, evrensel bir adaletsizlik, doğanın kendisinde. Toplumsal eşitsizliğin ötesinde, doğa da böyle kurgulamıştı sanki, acı bir oyun gibi, her sahnesi işkence, her perdesi kan. Bebeği karnında taşımak, bulantılar, ağrılar; doğum sırasında atlatılan tehlikeler, sancılar; sonra emzirme, besleme, her ay katlanılan aybaşı ağrıları; ömür boyu ev işi yapma zorunluluğu; genellikle kadından üstün olduğuna inandırılarak büyüyen bir erkeğe katlanma, hatta ona kendini çok zeki hissettirme görevi; çapkınlığın erkekte marifet, kadında ahlaksızlık sayılması; tek tanrılı dinlerin kadın düşmanlığı... Bütün bunlar Selim'in zihninde bir isyana sebep oluyordu.

Öte yandan minik Zeynep, onların hayatına bambaşka bir neşe, tatlı bir telaş getirmişti. Uykusuz geceler, bitmek bilmeyen ağlamalar... ama her gülüşü, her minik el hareketi bütün yorgunluklarını unutturuyordu. Selim işten artakalan her fırsatta kızıyla vakit geçiriyor, onun büyüyüşünü hayranlıkla izliyordu, her an bir mucizeydi, sevdanın ve yaşamın zaferiydi. Zeynep'in her yeni kelimesi, attığı her adım, onların dünyasını daha da zenginleştiriyordu. Evleri Zeynep'in kahkahalarıyla doluydu, o kahkahalar evin duvarlarında yankılanıyordu. Leyla, Selim'e yazdığı bir mektupta, Zeynep'in tatlılıklarını, o küçük anlarını, içindeki sevgiyi şöyle anlatmıştı:

Canım benim,

Birbirinden güzel mektuplarını aldıkça yalnız günlerim, yalnız gecelerim bir nebze olsun teselli buluyor. Bu son mektubunda beni ne kadar çok sevdiğini daha iyi anladım. Sana, senin sevgine layık olamamaktan korkuyorum. Sen bu şartlarda nasıl oluyor da beni seviyorsun? Bir sürü gereksiz söz ettim, canını sıktım, değil mi sevgilim? Seni, sıcaklığını, yumu-

şaklığını öyle özledim ki, sanki kırk yıldır hasretim. Kendimi öylesine yalnız ve terk edilmiş hissediyorum ki, şu 15-20 gün nasıl geçecek bilmiyorum. Ayrılık artık bitseydi. Yavrumuz gittikçe büyüyor, ona her bakışımda seni görüyorum. Bilsen ne kadar tatlı oldu. Herkese baba diyor, sokaktan geçen adamları "baba" diye çağırıyor. Senin orada yapayalnız olman o kadar üzüyor ki beni. Düğmen sökülse dikecek, derdin olsa anlatacak kimsen yok. Kavuşacağımız günü heyecandan titreyerek bekliyorum. Sanki çok kötü bir rüyadayım ve sana kavuştuğum zaman uyanacağım. Çok kötü bir mektup oldu, kusura bakma. Aklıma geleni, daha doğrusu içimden geleni değiştirmeden yazıyorum, ondan herhalde. Seni çok ve çok özledim. Hasretle, özlemle, seni dünyada her şeyden çok seviyorum.

Askerlik, devlete karşı bir görevdi; kaçınılmaz, ağır, soğuk bir gerçeklikti. Vicdani ret diye bir seçenek yoktu, yok sayılmıştı, bir isyan fısıltısıydı sadece, duyulmayan. Böyle bir lüks tanınmamıştı, bir hak değildi, bir lütuf değil bir zorunluluktu. Sadece o devasa varlığa boyun eğmek vardı, bir hiç olmak, varoluşu reddetmek, kendini silmek. Devlet, ne olduğunu tam olarak kimsenin çözemediği ama herkesin hissettiği bir mekanizmaydı, görünmez bir el gibi, her yerde, her an insanın peşini bırakmayan bir domino sistemiydi. Her nefes alışında, kendine bir alan açmaya çalıştığı her yerde, o soğuk eliyle omzuna dokunur, "Buradayım," derdi. Bir gölge gibi peşindeydi, sürekli ensesinde, her adımda, her nefeste. Askerliği daha insani koşullarda yapma şansı varken bile, o emir silsilesi gelip Selim'in yakasına yapıştı; onu buldu, onu çekti, onu kendine bağladı, bir köle gibi esir aldı.

O dönemde siyasi olarak adı çıkanlar Temeltepe denen bir yere gönderiliyordu. Sivas'ın soğuğuyla meşhur

topraklarında bir sürgün yeriydi orası, donmuş bir cehennem, beyaz bir mezarlık, yaşamın bittiği yer. Sivas zaten ayazıyla, insanın kemiklerini donduran rüzgârlarıyla biliniyordu; ama Temeltepe Sivas'tan bile öteydi. Karlar altında, doğanın acımasızlığıyla yoğrulmuş bir tepeydi, rüzgâr uluyarak tepeleri dövüyordu. Askerî garnizon, bu koşulların etkisiyle diğerlerinden daha sert, daha katı bir karaktere bürünmüştü; sanki o ayaz, sadece bedenleri değil, ruhları da dondurmuştu, içlerindeki ateşi söndürmüştü, bir hiçliğe sürüklemişti. Bütün sürgünler oraya yollanıyordu; başkalarıyla aynı kaderi paylaştığını bilmek, bu zulmün kişisel olmadığını, bir sistemin parçası olduğunu hatırlatıyordu Selim'e. Bu bir kader değildi; bir mekanizmaydı insanı öğüten.

Tam kış aylarıydı Sivas'a vardığında. Önce Madımak Otel'de bir gece geçirdi. O loş, eski otelin koridorlarında dolaşırken içinde tuhaf bir huzursuzluk vardı. Duvarlar geleceğin fısıltılarıyla doluydu. Sabah kalktı. Bir berbere gidip tıraş oldu. "Nasıl olsa asker tıraşı yapacaklar, bari ben kendim kestireyim," dedi içinden. Kendi iradesinin son kırıntısıydı, sönmeye yüz tutmuş bir ışık. Saçları gidince kendisini çıplak hissetti. Rüzgâr daha çok üşütmeye başladı, sanki başına iğneler batırılıyordu. Çantasını sırtlandı. İki atın çektiği bir faytona bindi. Fayton, tekerlekleri karda gıcırdayarak ilerledi. Temeltepe'ye doğru yola çıktı. Atların solukları havada buharlaşıyordu.

Nizamiyede soğukta bekleyen insanlar vardı. Üşümekten morarmış eller, titreyen bedenler. Askerî deyimle orduya "teslim oldu". Teslimiyet, kelimenin her anlamıyla ağırdı. Kimliğinin bir kısmını orada, o kapıda bırakmıştı. Bir süre bekledikten sonra, bir gençle birlikte garnizonun içlerine götürüldüler. Uzun, kasvetli bir koridor vardı. Koridorun bir yanına tezgâhlar dizilmişti. Arkasındaki raflara kepler, ceketler, postallar, pantolon-

lar, palaskalar, çoraplar ayrı ayrı yerleştirilmişti – her şey düzenli gibiydi, ama o düzen bir aldatmacaydı. Yürüyordu. Tezgâhın arkasındaki görevli erler, ona bir şeyler fırlatıyordu; bir kep, bir ceket, bir pantolon... Kalabalığın içinde alıp ilerliyordu. Hangi ölçüye göre seçtiklerini anlamamıştı. Biraz sonra fark etti ki burada hiçbir ölçü yoktu. Ellerine ilk geleni atıyorlardı, rasgele, umursamazca. Pantolon üç beden büyük gelirken ceket dikişleri patlayacak kadar dar olabiliyordu. Kep gözlerine düşüyor, postallardan biri büyük, biri küçük oluyordu. Ama Anadolu halkı burada da çareyi bulmuştu; hemen değiştokuş başlıyordu, şişmanlar dar pantolonlarını verip büyüklerini alıyor, büyük kafalılar keplerini küçük kafalılarla değiştiriyordu. Trajikomik bir şekilde postallar denene denene uygun ayak bulunuyordu. Askerî bir Sindrella masalında yaşıyorlardı. Ordu, giysileri ayarlama zahmetine bile girmemişti; nasıl olsa birkaç gün içinde herkes kendine uygun bir şey bulacaktı, buna güveniyorlardı. Sistem, kendi çözümünü yaratıyordu, insansa buna uyum sağlamak zorundaydı.

Koridorun sonunda bir oda vardı. Oradan dışarı çıkılıyordu. Giysi bölümünden ayrılmadan önce sanatkâr ruhlu birinin koydurduğu büyük bir boy aynası dikkat çekiyordu. Aynanın üstüne iki resim asılmıştı; soldaki resimde, yırtık pırtık sivil kıyafetler içinde, zayıf, hastalıklı bir genç duruyordu; sağdaki resimdeyse pırıl pırıl üniforması içinde, sağlıklı, güçlü bir Anadolu çocuğu vardı, yanaklarından kan fışkırıyordu, bir heykeltıraşın eseri gibiydi. Üniforması vücuduna tam oturmuş, bir sağlık abidesi gibi dikiliyordu. Soldaki resmin altına "Böyle Geldin", sağdakinin altına "Böyle Oldun" yazılmıştı. Ortadaki aynada, gözlerine kadar düşmüş keple kendine bakıyordu; kep ne kadar izin verirse o kadar görüyordu kendini, sert, hışırtılı, bedenine uymayan giysiler içinde bir yabancıydı.

Sağdaki resim nasıl geldiğini, soldakiyse şimdi nasıl olduğunu öğretiyordu ama gerçeklik, o iki resimden çok uzaktı. Eksi 30 derecede morarmış elleri, titreyen bedenleriyle o kalabalıkta kimsenin sağdaki resimle bir benzerliği yoktu; o sağlıklı, o güçlü figür, bir hayaldi.

Temeltepe'de soğuk korkunçtu. Sabah ayazında dışarı çıktığında her yeri kesiliyor gibiydi; rüzgâr tenini bıçak gibi yalıyor, kemiklerine kadar işliyordu. Yüzü donuyor, hissizleşiyordu, bir maske gibiydi, ifadesiz. Yüzlerce kişilik koğuşlarda tek bir soba vardı; onda da kalitesiz, yanar yanmaz birbirine yapışıp garip şekiller alan kömürler tütüyordu; dumanı genzini yakıyor, gözlerini sulandırıyordu. Gün boyunca su alan postalların içindeki yün çoraplarını dışarıdaki çeşmede yıkıyordu Selim; o buz gibi suda elleri uyuşuyordu ama kurutma şansı yoktu. Sobanın yakınına asmaya izin verilmiyordu. Akşam yatarken, yıkanmış çamaşırları göğsüne koyuyor, beden ısısıyla kurutuyordu, o nem, o soğuk tenine siniyordu tabii. Çarşaflar ve nevresimler için de aynı kural geçerliydi; dışarı asılanlar dondurucu ayazda kaskatı kesiliyor, üzerine serildiğinde ancak çözülüyordu; o sertlik, o buz gibi his bedenine işliyordu. Her gece donmuş bir çarşafın altında uyanıyor, sanki buzdan bir tabutta yatıyordu, ölü gibi, her gün ölüyordu, yeniden doğmak için.

Bir gece eğitimi sırasında, sol bacağında ve ayağında garip şeyler hissetmeye başladı. Bir uyuşma başlamıştı, yavaşça yayılan bir hissizlik; ayağı bedenini terk ediyordu. Sıfırın altında kaç dereceydi bilmiyordu; o kadar soğuktu ki artık soğuk gibi gelmiyordu ona, bir his yoktu, her şey donmuştu, bir buz heykeli gibiydi. Elini bir buz parçasına ya da kızıl kor bir demire değdirdiğinde ilk anda nasıl yanma hissini verirse Temeltepe gecesi de öyleydi; soğuk ve sıcak birbirine karışmıştı, sınırlar kaybolmuştu, algılar şaşmıştı, dünya baş aşağıydı. 1-3 nöbetin-

de tüfeğin demiri ateş miydi buz mu, anlamak imkânsızdı; parmakları metalde donuyor ama yanıyormuş gibi hissediyordu. Ayağındaki uyuşmalar bir süre sonra yer yer duyarsız noktalara dönüştü; ayağı sanki bedeninin bir parçası olmaktan çıkıyordu, yabancı bir et parçası gibiydi. Revire gitti; oradan Sivas Askerî Hastanesi'ne kaldırıldı. 12 gün yattı, o steril odalarda, beyaz çarşafların arasında. Çeşitli tedaviler uyguladılar; iğneler, pansumanlar, ilaçlar.

Her biri bir umut, ama aynı zamanda bir yorgunluktu ama bacağının ve ayağının durumundan çok tedavi sonunda hava değişimi alma ihtimali ilgilendiriyordu onu. İki aya yakın süredir sivil insan yüzü görmemişti; İstanbul, karısı, sanki hiç var olmamış bir yaşamın soluk hayalleri gibiydiler. Temeltepe'deki koğuşta bazı geceler onların yüzlerini gözünün önüne getirmeye çalışıyor ama başaramıyordu. O ortam, o dondurucu soğuk, hayalleri bile engelliyor, zihnini zincire vuruyordu. İnsanın en yakınlarının yüzünü bir bütün olarak canlandıramayacağını orada öğrendi. Uzak tanıdıklarınızın yüzü net gelir gözünüzün önüne ama sevdiklerinizin yüzü bir türlü tamamlanamaz. Çünkü gülüşleri, kaş çatışları, yüz ifadeleriyle tanırsınız onları; tek bir sabit resim olarak değil, binlerce anının toplamı olarak. O anılar soğukta kayboluyordu, buza dönüşüyordu, paramparça oluyordu. Kurumlar bir kez daha karşısındaydı; onu kimliksiz bir kimliğin kıskacına hapsetmek için fırsat kolluyorlardı. Bu artık alışık olduğu çaresiz bir döngüydü, bitmeyen bir kâbus, ruhunu emen, tüketen. Onu kişiliğinden, düşüncelerinden, hayallerinden arındırıp bir sürünün parçası kılmak, bir sayı olarak görmek istiyorlardı. Tanımlamalar birbirini kovalıyordu: yurttaş, öğrenci, asker, tutuklu... Sanki o, "o" değildi; sadece tarif edilen kategorinin içinde bir sayıydı, bir istatistik, bir hiç. İşte en çok

buna isyan ediyor, en çetin mücadeleyi bu "sayılaşma"ya karşı veriyordu.

Sivas'ta bir çarşı iznindeyken yaşlı bir kadının, elindeki ağır sepeti gösterip, "Asker ağa, yardım etsene!" demesiyle irkilmişti. Seve seve yardım etmiş, sepeti sırtlayıp taşımıştı. Gidecekleri yere vardıklarında yaşlı kadın, "Allah razı olsun asker ağa!" diye dua ederken, "Anacığım, benim adım Selim," demişti usulca, "bana Selim de." Kadın şaşkınlıkla bakakalmış, ardından gülümseyerek, "Peki," demişti, "Allah razı olsun asker Selim Ağa." Bu küçük an, insani bir temas, bir hatırlatmaydı.

Anonimleştirme, belki de tüm dünyada geçerli tek yönetim şekliydi; seni kendi kimliğinden soyup kalabalığa, o kalabalığın içinde bir yüzsüzlüğe mahkûm ediyordu. Oysa o tekti. Diğer insanlardan daha iyi, daha kötü, daha çirkin, daha güzel, başarılı ya da başarısız her şey olabilirdi; ama ne olursa olsun farklıydı, benzersizdi. Düşünceleri, duyguları yalnızca kendisine aitti, kimse alamazdı, çalınamazdı, ruhu onundu. İşte tam da bunu onun elinden çekip almaya çalışıyorlardı. Onun varoluşunu çalmak istiyorlardı, benliğini yok etmek.

İlkgençliğinde, deli gibi kitaplara gömüldüğü o dönemde, kendisini en çok sarsan düşünce Sartre ve Camus'den gelmişti. İnsanı masa, sandalye gibi bir nesne olmaktan çıkarıp kendi varoluşuna kendisinin karar vermesini, kendini seçmesini öneren bu düşünce, isyankâr ruhuna tam oturmuştu, bir anahtar gibi, bir kurtuluş yolu, bir ışık. O yıllarda hep varoluşçuluk üzerine okudu. Yalnızca romancılar değil, filozoflar da bu varoluş biçimini ve kavrayışını harika bir şekilde anlatıyorlardı. Ankara'da, feodal toplumdan gelip de kentleşmeye çalışan, pazar ekonomisine yeni yeni açılan bu toplumda, birey olarak bu aykırı kimliği savunması elbette çok zor olmuştu. Okuduğu okullardaki öğretmenler, ailesi, tanı-

dıkları, devlet kurumları... herkes onun bir sıra neferi olmasını istiyordu, bir dişli olmasını, çarkın içinde. Onu belirli kategorilere sokmak niyetindeydiler. Oysa o, hepsine karşı direnmek ve kendi kendisinin sahibi olmak anlamına gelen "seçmek" fiilini gerçekleştirmek istiyordu. Bıçağı sağa, çatalı sola koymak gerektiğini biliyordu ama uygulamıyor, çatalı sağ eline alıyordu. Soranlara da, "Belki böyle daha rahat, niçin her öğretileni yapıyorsunuz?" diye soruyor, okulda canından bezmiş öğretmenlerin tekrarladığı klişelere karşı çıkıyor, her şeyin sebebini sorarak bazılarını çıldırtıyordu.

Bu konuda dünyanın en güzel dizelerini Robert Frost yazmıştı: "Ormanda giderken / Yol ikiye ayrıldı / Ve ben seçtim / Daha az gidilmiş olanı." Öz mü daha önce gelmeliydi varlık mı? Kendisi önceden tasarlanmış bir makas, bir örtü, bir kitap mıydı yoksa daha özel, daha öznel bir varlık mı? İşte tüm soru buydu. Bu soru, onun varoluş mücadelesinin en can alıcı noktasıydı, var olmanın anlamıydı, yaşamın kendisiydi, bir savaş.

12 günün sonunda hava değişimi aldı. Hastane şehirdeydi; hafifçe toparlanarak çıktığında Anadolu şehirlerinin o karanlık örtüsü Sivas kışını da sarmıştı; yer yer kirlenmiş karla kaplı caddeler, zayıf ışıklı lambalar, koyu gölgeler, yorgun atlarıyla bekleşen faytoncular. Bu insanlar ve hayvanların kaderi aynıydı, hepsi aynı çaresizliğin içinde, aynı kederde, aynı boşluktaydı. O soğukta çaresizce müşteri beklemekten başka bir şey yapamıyorlardı. Hastanede hemşire bunlarla ilgili çok hoş ve acıklı bir anekdot anlatmıştı: Bir gece faytoncu iki atıyla beklerken çok şişman bir adam gelmiş, 150 kilo olduğu tahmin edilen bu adam şehrin bir tepesine gitmek istemiş. Faytoncu çaresizlik içinde kıvranmaya başlamış. Tepeye çıkan yol dik, buz tutmuş, çıkmak çok zor ama bir yandan da o saatte başka müşteri gelip gelmeyeceği belli değil.

Sonunda boynunu bükmüş, "Beyim gel," demiş, "ama ne olur atların gözünün önünden geçme, arkadan dolan."

Bu anekdot insanoğlunun çaresizliğini, küçük onurlarının nasıl da hayatta kalmak uğruna ezildiğini gösteriyordu. Herkes aceleyle bacalarından duman tüten evlere koşuyordu; o manzara, içini tarifsiz bir yalnızlık ve kederle doldurdu. O şehirden hemen ayrılmalıydı; o kasvet onu yutmadan kaçmalıydı ama sivil elbiseleri yanında değildi, parası da yoktu; parasını (o da az bir şeydi zaten) almak için Temeltepe'ye çıkması gerekiyordu; bunu başaramayacağını fark etti; ne pahasına olursa olsun oraya bir daha dönmeyecekti. Elinde kapı gibi hava değişimi raporu vardı. Nasıl olsa o belge onu İstanbul'a kadar kazasız belasız götürürdü. Daha sonraysa acemi eğitimi bitmiş olacağı için yeni birliğini öğrenir oraya teslim olurdu. İstasyona gitti, akşam İstanbul'a bir tren olduğunu söylediler. O trene binemezse çıldıracağını hissediyordu; zihni bulanık, bedeni yorgundu. Saatini hatırladı; kolundan çıkarıp kendine bile garip gelen çatlamış bir sesle, "Satılık saat!" diye bağırmaya başladı. O an, bir dilenci gibiydi. Onuru, bir saate sığmıştı. O yıllarda Türkiye henüz Uzakdoğu saatleriyle dolmamıştı; ucuz olmasına rağmen yine de para ederdi saat. Satmak zor olmadı. Aldığı para bileti karşılıyor, hatta belki bir çorba parası bile bırakıyordu. Yeterdi, o kadarı bile yeterdi.

O gece trene bindi; Sibirya'yı kat eden trenler gibi tıklım tıklımdı her yer. Anadolu halkı heybeleri, sepetleri, torbalarıyla yolculuk ediyordu. Kadınlar örtüler altındaydı, sümükleri kurumuş çocuklar ağlıyordu ama bir yandan dayanışmayla sohbetler koyulaşıyor, yiyecekler bölüşülüyordu. O kalabalıkta bir insanlık, bir sıcaklık vardı, kaybolmuş bir miras gibiydi. Yer olmadığı için koridorda, kalabalığın arasına çömeldi; günlerce gideceklerdi ama sonunda İstanbul'a varacaklardı, umut

onu ayakta tutuyordu, son bir nefes gibi, bir yaşam belirtisi. Trende uyuyup uyandıkça Temeltepe'yi görüyor, orada nasıl yaşadığını, nasıl dayandığını sorguluyordu; o günler bir kâbus gibi zihnine kazınmıştı. Gözünün önünden bir görüntü gitmiyordu: Türkçe bilmediği için sürekli dayak yiyen bir çocuk vardı. Davranışları tuhaftı; gözlerinin kaymasından, ağzının hareketlerinden engelli olduğu anlaşılıyordu. Uzun bir kavalı vardı; bazen bir köşede yanık yanık, pes tonlardan kavalı üflerdi. Kavaldan çıkan sesler, içindeki acıyı dışarı vuruyordu, bir ağıt gibiydi. Çok iyi bir çocuktu, ama tek kelime Türkçe bilmiyordu, "Türkçe konuş!" diye her gün dövüyorlardı onu. Yanına bir çavuş yaklaştığında, elinde olmadan kollarını kaldırıp tıraş edilmiş başını saklıyordu; korku, bedenine kazınmıştı.

Zamanla, Temeltepe'deki o günler bir rüya gibi bulanıklaştı; ama bacağının sızısı o soğuk anların izini hep taze tuttu, bazı geceler o ayazın hatırası bedeninde hep uyanacaktı. Ne var ki Leyla'yla onu bir ayrılık daha bekliyordu. Askerlik bitmemişti. Ordu onu bu sefer Ankara'daki askerî Mevki Hastanesi'nde yazıcı olarak görevlendirmişti. Her şeye rağmen bu yeni dönem Temeltepe'ye benzemiyordu ve elinde piyade tüfeği değil her tuşuna aşina olduğu bir daktilo vardı. Raporlar yazıyor, arasına kopya kâğıtları koyarak çoğalttığı belgeler hazırlıyor, Leyla'dan aldığı mektuplarla avunarak sabırla terhis gününü bekliyordu.

Askerlik görevinin ardından gelen İstanbul günleri anlatılmaz bir güzellikteydi. Sanki uzun bir kâbustan uyanışın ilk nefesiydi, gerçek bir nefes, hayatın kendisi, tüm canlılığıyla. İnadına bir bahar havası sarmıştı ortalığı; çiçek kokuları havada süzülüyor, ılık rüzgârlar tenine dokunuyor, martı çığlıkları Boğaz'ın dalgalarına karışıyordu. Kayınvalidesinin evine gitti; o mütevazı, o sıcak

yuvaya adım attığında içindeki ağırlık dağılıverdi. Eşiğin sıcaklığı sarmıştı onu, tanıdık bir koku doldurdu ciğerlerini, anıların kokusu, geçmişin fısıltısı. Karanlık bir tünelin sonuna varmış, ışığa kavuşmuştu.

Küçük ailesi, devletin önüne çıkardığı zorlukları yenmeyi başarmıştı; o soğuk makineye karşı sevgileriyle, dirençleriyle ayakta kalmışlardı. Kutsal devletle ilişkileri hep böyle olmuştu: Bir yanda baskı, zulüm, diğer yanda direnç, sevgi. Belki de hayat, bu iki uç arasında bir denge kurma çabasıydı. Sevdiklerine sarılıp küçük kızını kucağına aldığında o minik bedeni, o yumuşak elleri avuçlarında hissettiğinde bir kez daha anladı ki insan insanın zehrini alır. Ama onu zehirleyenler de insandı; başka insanlardı, soğuk, uzak, acımasız insanlar. O zaman belki de doğru olan şuydu: Seven insanlar birbirinin zehrini alır, birbirine şifa olur, birbirini kurtarır. Böylesi daha gerçek, daha insaniydi. Sartre'ın, "Başkaları cehennemdir," sözüyle de çelişmiyordu bu; çünkü yaşamınız boyunca size değenlerin bazıları cehennemi yaşatır –ayazda titretir, demir parmaklıkların ardında çürütür– bazılarıysa cenneti sunar; sıcacık bir kucakla sarar, masum bir gülüşle hayata döndürür.

Temeltepe bir cehennemdi; ailesi, karısı, kızıysa cennetin kendisiydi. Şunu biliyordu: Ne kadar zehirlenirse zehirlensin, sevdikleriyle geçirdiği her an, o zehri bedeninden çekip alacaktı. Zaman, iyileştirici bir merhem gibiydi, her geçen gün biraz daha iyileştiriyordu onu, yaralarını sarıyor, ruhunu onarıyordu. Zamanla Temeltepe'deki o günler bir rüya gibi bulanıklaştı; ama bacağının sızısı, o soğuk anların izini hep taze tuttu, bazı geceler o ayazın hatırası bedeninde hep uyanacaktı.

Selim'in askerlik dönüşüyle hayatları adeta yeniden başlamıştı. İstanbul, Ankara'dan daha canlı, daha çok

imkân sunan bir şehirdi. Boğaz'ın sesi kulağına bir ninni gibi geliyordu, ruhunu okşayan. Selim kısa sürede kendine bir iş bulmuş, Leyla da Zeynep'le ilgilenirken bir yandan küçük çaplı çeviriler yapmaya başlamıştı. Evleri Boğaz'a yakın bir semtte, küçük ama pencereleri hep ışık alan, içlerini ferahlatan bir yuvaydı. Deniz kokusu içeri dolardı. Akşam yemekleri Zeynep'in şen kahkahalarıyla şenlenir, günün yorgunluğu silinirdi. Birlikte sahilde yürüyüşlere çıkar, vapur gezintileri yapar, geçmişin izlerini silmeye çalışırlardı.

Türkiye ise, 60'ların sonu ve 70'lerin başında politik gerilimlerle çalkalanıyordu. Devlet üniversite gençliğinin taleplerine şiddetle karşılık veriyordu. Selim ve Leyla'ysa kendi küçük dünyalarında, sevgileriyle bir kale örmeye çalışıyorlardı. Dışarıdaki gürültü, onların içindeki huzuru bozmuyordu,

Selim, Temeltepe'de yaşadıklarından sonra yazma tutkusuna daha da sıkı sarılmıştı. O soğukta, donmak üzereyken bile zihnini meşgul eden düşünceler, kâğıda dökülmeyi bekleyen hikâyelere dönüşmüştü. İşinden artakalan her ânını yazmaya ayırıyor, geceleri geç saatlere kadar masasının başında, sigara dumanları içinde kayboluyordu. Klavyeden çıkan ritmik tıkırtı gecenin sessizliğini bozuyordu. Bu tutku bazen Leyla'nın kaygılanmasına neden oluyordu. Selim'in yazma eylemi, onun varoluşunun bir parçasıydı; yazmazsa eksik kalacağını, bir yanının kuruyacağını biliyordu. Leyla, onun bu arayışını anlıyor, destek olmaya çalışıyordu. Leyla birkaç günlük bir seyahate gittiğinde Selim, ona duyduğu özlemi şöyle anlatmıştı:

Canım,

Seni görmeden, sesini duymadan, elinin sıcaklığını avucumda hissetmeden yaşamak anlamsız. Hem de senin kullan-

dığın, elini değdirdiğin eşyalar arasında. İşte bana düşman birisinin hazırlayabileceği en korkunç işkence şekli budur. Ne yazık ki katlanmak zorundayız. Gittiğin gün çok merak ettim. Sabah telini bekledim, gelmedi. Acele cevaplı tel çektim, bir saat içinde karşılığını alırsın dediler. Akşama kadar bekledim, gene yok. Gazetelerde İstanbul yolunda bir kazadan söz ediyor, delireceğim sandım. Birkaç telefon görüşmesi de Ankara'yla yaptım haber var mı diye. Sonunda akşam dokuzda telgrafın geldi de rahatladım. Cayır cayır yanan çölden sonra irem bağı havuzlarında ferah günlerim, seninle dopdolu. Her yerde aklımda sen varsın. Sensizlik benim en büyük hastalığım. Yakaladı mı perişan ediyor.

Nasılsın canım? Günlerin nasıl geçiyor? Canım kızım ne yapıyor? Nerelere gidiyorsun? Neler diktirdin? Bütün bunları anlat bana. Senden mektup alırsam çok sevineceğim. Almazsam da tersi. Buradaki günlerim tatsız kavun gibi, içi de çekirdekli. Başıboş dolaşıyorum. Eve gelip senin elini değdirdiğin eşyalara bakıyorum. Evi çok temiz tutuyorum, temizliyorum. Hani giderken fotoğraf çekip göndereceğim demiştin. Kitap yazmaya bugünlerde başlamak istiyorum fakat belki de sen gelmeden başlayamam.

Selim'in yazıları, yaşadığı deneyimleri, gözlemlerini ve isyanlarını içeriyordu. Kısa hikâyeler, denemeler, toplumsal eleştiriler... Ancak bu yazıların çoğu, dönemin siyasi atmosferinde sakıncalı bulunuyordu. Leyla da Selim'in yazma eylemini bir yaşam biçimi olarak görüyor, onu her fırsatta yüreklendiriyordu. Bu arada evli olmalarına, aynı evde yaşamalarına rağmen mektup yazma alışkanlığını sürdürüyor, gündüz yazdıkları mektupları akşam birbirlerine veriyorlardı. Bir dönem Selim'in mektupları aksattığından yakınan Leyla ona şöyle yazmıştı:

Bana yazdığın güzel şeyleri düşünüyorum. Şimdi yazmaya bile üşeniyorsun, belki beraber olduğumuzu düşündüğün içindir, belki bundan sonra hep böyle olacak. Onun için yazmanı istiyorum. İlk mektupların kadar ateşli olmasa da yaz bana. Senden ayrı olmak beni üzüyor, bari mektupların bu mutsuzluğumu gidersin. Bugün söz vermiştin bana, bakalım yazacak mısın? Öğlen de gelmeyeceğini söyledin ama yine bekleyeceğim seni. Gelmeyeceğini bile bile, biliyorum vaktin olmadığını, aptal kafam istemediğini düşünüyor, mâni olamıyorum ona. Eskiden her şeyi bırakıp bana koşardın ama şimdi meşguliyetlerin var muhakkak, işi bırakamazsın çünkü bunları benim için yapıyorsun, istikbalimiz için.

Hikâye yazmadığına üzülüyorum. Ne olursa olsun muhakkak yazmalısın. Mutsuzsan bazen bunun nedenini yazmamakta da aramalısın. Senin hayatın o, vazgeçemezsin; yarım adam sayarsın kendini, biliyorum. İyi veya kötü yazmalısın. Alışkanlığının çok az bir kısmını kaybetmiş olsan da en kısa zamanda kazanacağına inanıyorum. Daha önce de başlayabilirdin, mesela yazın, ama korktun kendinden, yazamazsan eskisi gibi, büyük darbe olacaktı sana biliyordum. Fakat ne olursa olsun başlamalısın. Şimdi değil fakat üç ay sonra zamanın buna müsaade eder. Senin hikâyelerini okurken nasıl zevk alacağım. İlk yazdıklarını okuyamamak da çileden çıkarıyor beni. Onları okuyanları, seni bile kıskanıyorum biraz.

Uzun yazdım bugün, fikirlerimi fazla yaydım. Başım ağrıyor, hasta gibiyim. Sigaraya da alışmaya başladım, iki günde bir paket bitti, birkaç tane de arkadaşlara verdim. Korkuyorum alışmaktan, bir de senin çok içmenden. Ama artık dayanabildiğim kadar içmemeye çalışacağım.

10.30'da başlamıştım, şimdi 11.05. Acaba ağır mı yazdım hızlı mı kestiremiyorum, sadece düşündüklerimi yazdım. Her gün deftere yazmaya karar verdim ama daireye götürüp getirmek zor olacak. Ama gece orada bırakamam.

Seni seviyorum, yanında olmaktan duyduğum zevk son-

suz. Beni sevdiğine, benden ayrılmayı hiçbir zaman göze alamayacağına inanıyorum. Bugünkü rapor bu kadar, hoşça kal. Yeni şeyler okumak istersen yazımı bekle.

1970'lerin başında politik çalkantılar doruk noktasına ulaşmıştı. Sağ-sol çatışmaları, öğrenci hareketleri, grevler ve eylemler ülkenin dört bir yanında şiddetleniyordu. İstanbul'un sokakları sloganlarla yankılanıyordu, havada barut kokusu vardı, ölüm kokusu, kan kokusu. Selim'in yazdığı yazılar, katıldığı tartışmalar ve savunduğu fikirler, onu dönemin iktidarı için hedef haline getiriyordu. Her gün yeni bir haberle sarsılıyorlardı; arkadaşlarının yakalandığını, işkence gördüğünü, hatta öldürüldüğünü duyuyorlardı. Bu haberler gazete sayfalarında siyah-beyaz fotoğraflarla, ürkütücü başlıklarla yer alıyordu, hayatın acımasızlığını haykırıyordu. Evlerinin çevresinde dolaşan şüpheli araçlar, telefon konuşmalarındaki cızırtılar, Leyla'nın yüreğine derin bir korku salıyordu. Gece uyuyamıyor, her sese kulak kesiliyordu, sanki her gölge bir tehlikeydi, her nefes bir ihanet, bir ölüm.

12 Mart 1971'de verilen muhtıra, ülkeyi askerî bir yönetime soktu. Darbe, Selim gibiler için bir kâbusun başlangıcıydı. Bir gün sabahın erken saatlerinde kapıları şiddetle çalındı. Sanki bir baltayla vuruluyordu. Selim o sesle uyanırken her şeyin bittiğini, bu huzurlu rüyanın sona erdiğini anladı. Zamanı durdurmak istercesine yavaşça kapıyı açtı. Polisler içeri daldılar, yüzleri ifadesizdi, birer maske gibi ruhsuzdu. Evdeki her köşe bucak arandı; kitaplar, defterler, Selim'in özenle sakladığı elyazmaları gözden geçirildi, sayfalar hoyratça çevriliyordu. Zeynep, annesinin eteklerine saklanmış, şaşkın gözlerle bu yabancıları izliyordu. Selim, karısının korku dolu bakışlarını, küçük kızının masum yüzündeki endişeyi görerek

bu mücadelenin sadece kendisi için değil, ailesi için de ne kadar ağır olduğunu bir kez daha anladı.

Polisler Selim'i alıp götürdüler. Gitmeden önce Leyla'ya son bir kez sarıldı, kulağına fısıldadı: "Güçlü ol Leyla. Bu da geçecek."

Ama ikisi de biliyordu ki önlerinde zorlu ve belirsiz günler vardı. Selim'in yokluğu evin her köşesine sinmiş, sessiz bir çığlık gibi Leyla'nın yüreğini dağlıyordu. Her şey bir anda değişmişti, geri dönüşü olmayan bir noktaya gelinmişti, bir uçurumun kenarındaydılar, düşüş başlamıştı.

II.

DİRENİŞ

"Düşünceleri daima isabetli olan amcam
bir gün beni sokakta durdurup sordu:
'Zebaninin cehennemdeki ruhlara nasıl
işkence ettiğini biliyor musun?'
'Hayır,' dediğimde, 'Onları bekletir,'
diye yanıtladı."

Carl Jung

Gece

Gece çökünce, koğuşun tahta ranzalarına uzanmış bedenler, karanlığın koynunda usulca hayallerine sığınıyor. Kimi bahçesinde çiçek açan erik ağaçlarını düşlüyor, dalından kopardığı meyvenin ekşiliğini dilinde hissedercesine, kimi dalgaların usulca kumsala vurduğu o uzak sahili hatırlıyor, tuzlu rüzgârın tenine dokunuşunu özlüyor. Selim ise soğuk ranzaya serilmiş ince şilteyle cebelleşirken zihni onu geçmişin kuytularına sürüklüyor. Babasının sesi yankılanıyor kulaklarında: "İnsanın hayal hanesi, oğlum," demişti bir keresinde, "onun en saf umutlarını da en karanlık korkularını da bir araya getiren tuhaf bir diyar." O zamanlar anlamamıştı ama şimdi, bu dört duvar arasında, "hayalhane"sinin onu zincire vurduğunu fark ediyor. Dışarıda özgürce esen rüzgârı değil, içinde büyüyen o tarifsiz korkuları hissetmekte.

Koğuşun loş köşelerinde fısıldaşmalar başlıyor gece olunca. Her cümle, bir başkasının yarasına tuz basar gibi. Merkez'de işkence görmüş olanların hikâyeleri dolaşıyor aralarında; cop sesleri, çığlıklar, sonra o derin sessizlik... Fısıldayan dudaklar, o acıyı yeniden yaşama dehşetiyle titriyor. Bu hikâyeler, ruhuna birer hançer gibi saplanmakta. Kişiliklerini lime lime eden bu sessiz işkence hayallerini soldururken geriye yalnızca koca bir boşluk bı-

rakıyor. O boşlukta, insanların gözlerinde kırgın bakışlar beliriyor: Bir zamanlar gülüşlerinde saklı olan neşe, şimdi yerini bitmeyen bir bekleyişe bırakmış. Acı, sessizce büyüyor içlerinde; amansızca peşlerinden gelip her anıya sızıyor.

Günler birbirine karışıyor hapiste. Sabahın ilk ışığıyla uyanıyor, akşamın kasvetiyle yatıyorlar. Zaman, sanki bir noktada donmuş gibi; ne ileri gidiyor ne de geri. Koğuşun duvarları yalnızca bedenlerini değil hafızalarını da tutsak etmiş. Anıları birer cellat olmuş peşlerine düşüyor, onları geçmişin kuytularında boğuyor. Adına adalet dedikleri zulüm, cezayla değil, insanın kendi ruhuna vurduğu zincirle tamamlanıyor belki de. Her birinin hikâyesi, bir diğerinin acısını büyütüyor; hepsi görünmez iplerle birbirlerine bağlanmış. Bu karanlık labirentte, yaraları birbirine değdikçe bir bağ kuruyorlar. Zaman, hüzünle akıp gidiyor belki ama o hüzünlerin arasında filizlenen dostluklar, onlara özgürlüğün kıvılcımlarını sunuyor. Ve bir gün, "hayalhane"leri yeterince genişlediğinde, birbirlerinin düşlerini de kucaklayarak yeniden insan olma yolunda yürüyebilecekler. Betonun soğukluğu, demirin sertliği bile bu gerçeği değiştiremez: İnsan, hayalleriyle ve bir diğerine uzattığı elle var oluyor.

O gizli Merkez –adı bile tam koyulmamış, sadece "Merkez" diye fısıldanan o yer– yaşarken cehenneme gönderilmiş insanların anlattıklarında canlanıyor, din kitaplarındaki tasvirlerden daha korkunç daha somut imgelerle zihinlerine kazınıyor. Kuran'da anlatılan, insanların derilerinin tamamen yanacağı ama aynı acıyı sonsuz kez çekmeleri için tekrar deri oluşacağı ve tekrar tekrar yanacağı ayetinin yarattığı dehşet bile, bu yakın, bu gerçek tehlike kadar korkutmuyor onları. Çünkü öteki dünya şüpheli, bir inanç meselesi; ama işkence merkezi, etten kemikten, kanlı canlı bir gerçek.

Ordunun, neredeyse bütün kitap okuyanları düşman gibi gördüğü bu yerde, kendilerine öğretilen harp taktikleri uyarınca onları –yani düşmanı– korkutma amacı, koydukları isimlerde bile apaçık belli. "Yıldırım Bölge" ne demekti mesela? Neden "yıldırım"? Kime karşıydı bu isim? Hitler'in *Sturmabteilung* ya da *Sturmbannführer* adlarını hatırlatan bu kelime kimi yıldırmak, kimi korkutmak içindi? Daha içeri girmeden dirençlerini kırmayı mı amaçlıyorlardı? Öyle ya, onları "Kelebekler Vadisi" gibi bir yere davet edecek değillerdi ki! Garnizonun kurulduğu bölgenin adı bile dehşet vericiydi: "Kazıkiçi Bostanları." Ne kazığıydı bu, hangi kazık? Onları Kazıklı Voyvoda gibi kazığa mı oturtacaklardı? Ama bütün bu isimler Merkez diye fısıldanan yer kadar korkutucu değildi. Merkez – bu dünyaya ait olmayan, adresi, konumu, şekli bilinemeyen, resmen mevcut olmayan bir hayalet, bir korku masalı gibi koğuşta dolaşıyor; ama masallar genellikle masumdur, bu ise gerçek bir kâbus.

Ülkenin en iyi okullarından geçmiş, yabancı diller bilen, edebiyatla, sanatla yoğrulmuş olanlara bu cezayı reva gören generaller bu koğuştaki insanların toplam bilgisi yanında çırak bile olamazlardı. Geleneksel, dar kafalı memurlardı; vatan sevgisi dedikleri, cehaletten ve kör itaatten başka bir şey değildi. Ama güç ellerindeydi: kelepçeler, göz bantları, pikaplar, merkezler.

13.00 ve 19.00 Haberleri

Burası, bir haber bülteniyle hayatı altüst olanların ülkesidir. Radyodan günde iki kez "ajans" dinlenir, lambalı Philips ya da Aga marka radyoların başına toplanılır. Saat 13.00'te ve 19.00'da memleket, o resmî sesi bekler. Bir sonbahar günü, öğle ajansı askerlerin hükümete muhtıra verdiğini duyurdu. Bunun onlarla ilgisi yoktu; ne hükümetteydiler ne askerde ne de siyasette. Ankara'da sanatla, kültürle yaşayan bir avuç insandılar sadece. Ama kader dönüp dolaşıp onları buldu. Üç arkadaşları idam edilecekti. İdamları durdurmak için imza kampanyası başlatmışlardı; bu, ordu için affedilmez bir suçtu. Onları böyle bir bahaneyle uzun süre tutamayacakları için bir masal uydurdular – akıldışı, mantıksız bir kurgu. Sorgularda parça parça öğreneceklerdi bu saçma suçlamaları. Bunların ne olduğunu bilemiyorlardı ama bir tek emir onların "Yıldırım Bölge"ye atılmasına yetmişti. Cuntacı generallerin korku salma, masumları ezme taktiklerine kurban gitmişlerdi. Koğuşta, ranzalarda, demirlerin ardında, hem suçlu hem masum, hem mahkûm hem tanık olarak bekliyorlardı, ne olacağını bilmeden, sadece bekliyorlardı.

Dayan, Geçer

Geceler Selim için uyku denen o sahte sığınağa izin vermiyor. Koğuş, bir kâbuslar korosu gibi; sayıklayanların mırıltıları, ansızın yükselen bağrışlar, ranzaların gıcırtıları... Ama hepsinden beteri, işkenceden yeni dönenlerin inlemeleri; o derin, o boğuk sesler, insanın içini yaran bir bıçak gibi uykuyu delip geçiyor. Yarı karanlıkta, demirlerin gölgesi duvarlara vururken, o inlemeler taşlara çarpıp geri dönüyor, zihnin kuytularına saplanıyor. Arada bir yorgunluktan gözleri kapanır gibi oluyor, bedeninin ağırlığı onu aşağı çekiyor, sanki toprak çağırıyor. Ama tam o anda, sabah işkence sırasının kendisine gelebileceği düşüncesi, bir şimşek gibi zihnini aydınlatıp uykuyu darmadağın ediyor. Alt ranzada yatan arkadaşını uyandırmamak için sessizce kalkıyor, ranzadan iniyor, soğuk betona basıp tuvaletlerin olduğu bölüme sığınıyor.

Orada, loş koridorda, bir aşağı bir yukarı adımlarken ucuz sigaralar yakıyor; o iğrenç, o kekre tütün ağzını zehir gibi yakıyor, dilinde yanık bir tat, genzinde keskin bir duman bırakıyor. Hava bir türlü ışımıyor, gece bitmiyor; o kapkara örtü, koğuşun üstünü bir mezar gibi örtmüş. Gerçi sabahın gelmesi de bir başka dert. Gecenin uzayıp giden hali bir huzur değil, sadece bir erteleme, bir bekleyiş molası. Tuvalete kalkanlar onu sigara dumanının ara-

sında bir hayalet gibi dolaşırken görüyor, ona anlayışla bakıyor, bazen omzuna dokunuyor, bazen yarım yamalak teselliler mırıldanıyorlar. "Dayan, geçer," ya da "Bir şey olmaz." Ama neyi teselli edecekler ki? O sözler boşlukta süzülüp kayboluyor. Ne zaman geleceği belirsiz ama geleceğinden zerre şüphe olmayan o korkunç an, bir gün ortaya çıkacak. Ve o, bu ânı beklemeye zorlanmış, beklemeye alışmış. Beklemek belki de işkencenin kendisinden daha ağır, daha yıpratıcı bir ceza; evet evet, kesinlikle öyle.

Selim'in Mektubu

GÖRÜLMÜŞTÜR

Sevgilim,

O gece hayatımızın en uzun, en ağır kâbusuydu. [redacted] baskınıyla her şey aniden değişti. Bir rüzgâr bizi savurdu, dağıldık, vedalaşmaya fırsat bulamadan, bir anlık bakışmayla ayrıldık. Kızımı son bir kez öpmek, o huzuru yaşamak istedim ama [redacted] buna bile izin vermedi. Beni götürürlerken yüzündeki o kaygı, "Seni bir daha sağ görebilecek miyim?" bakışı... Gözlerindeki dehşeti hissettim. Sanki içinde büyük bir üzüntü vardı. Haksız değildin canım. Askerî araçta, soğuk cama yaslanmış karanlığa bakarken aynı belirsizlik korkusuyla boğuşuyordum. Seni ve kızımı bir daha görebilecek miydim? Ne zaman? Bu sorular zihnimde dönüp duruyordu

İşte bu yüzden yazıyorum bu mektubu, sevgilim. Sana ulaşsın, içindeki korkuyu biraz olsun azaltsın, hâlâ umut taşıdığımı bilesin diye. Düşündüğün o kötü senaryoların hiçbiri gerçekleşmedi canım. Burası beklediğimden çok farklı. Tanıdığın birçok arkadaşla birlikte bir koğuşta kalıyoruz. Yalnız değilim, bu bile içimi rahatlatıyor. Sanki bir okul yatakhanesine geri dönmüşüz. Hatırlıyor musun, gençken anlatırdım sana o kalabalık, neşeli yatakhane gecelerini? İşte öyle bir duygu.

Dışarı çıkamamak dışında dertlenecek pek bir şey yok. Gündüzleri türküler söylüyoruz hep bir ağızdan. Bazen biri-

miz mırıldanıyor, diğerleri eşlik ediyor. Kitaplar okuyor, sayfalarını çevirirken başka dünyalara gidiyoruz. Her gün bir saat avluya, havalandırmaya çıkıyoruz, voleybol oynuyoruz, öyle dalıyoruz ki kendimize, topun peşinde koşarken nerede olduğumuzu unutuyoruz. Kahkahalarımız gökyüzüne yükseliyor. Küçük bir ocağımız da var, çay demliyoruz. O çay kokusu evi hatırlatıyor. Sanki evde, seninle mutfakta geçirdiğimiz sakin bir akşamı yaşıyorum.

Kulağına garip gelecek, dört duvar arasındayız ama daha önce hiçbir yerde bu kadar çok güldüğümü hatırlamıyorum. Hikâyeler anlatıyor, fıkralar uyduruyor, birbirimize takılıyoruz. Ama tabii, tüm bu neşenin içinde sensizliğin o büyük boşluğu var Leyla'm. Tek gerçek sıkıntım bu. Sizden uzak olmak, sizi görememek, kızımın kahkahasını duyamamak, senin gülüşüne eşlik edememek... Ama bunun çok uzun süreceğini sanmıyorum. İçimde bir his var, sanki yakında her şey düzelecek, yeniden bir araya geleceğiz. O günü hayal ediyorum. Kızımı kucağıma alacağım, yüzüme dokunacak, yine gözlüğümü kapıp yere atmaya çalışacak, yine saçlarımı çekiştirecek. Hani sabah biz uyurken gelip parmağını gözümüze sokar ya, "Aç göjünüüü," diye. Yine öyle olacak. Dışarıda yürütmeye çalıştığımda hemen yorulacak ve, "Al çudama," diyerek kucak isteyecek. Seninle oturup kahve içeceğiz, birbirimize fıkralar anlatacağız, ben yine o aptalca taklitlerimle seni güldürmeye çalışacağım. Kahkahalarla gülerken gözlerin nasıl da kısılır? O anları özlüyorum.

Birlikte satır altlarını çize çize okuduğumuz *İlyada* yarım kaldı. Yakında bitiririz, söz. Belki bu kez de okurken tartışırız, sen yine bana karşı çıkarsın, ben yine inatla savunurum fikirlerimi. İkimizin de benimsediği Camus ya da Kierkegaard'da, varoluşçulukta uzlaşırız. Canım, bu mektubu yazarken seni ve kızımızı düşünüyorum. Buradaki her an sizi özleyerek geçiyor ama umudumu hiç yitirmiyorum. Dayan sevgilim. Seni ve kızımızı çok seviyorum. Hep seveceğim.

Selim

Selim'in Defteri

Sevgilim,

Bu satırları sana göndermek için değil, yaşadıklarıma tanıklık etmek için, geçen görüşte getirdiğin mavi okul defterine yazıyorum. Koğuşta herkes çekildikten sonra, tutukluların derin uykulara daldığı saatlerde içimi döküyorum bu incecik deftere. Sayfalar bitmesin diye küçük harflerle yazıyorum. Her kelime sanki yaraları daha da açıyor. Kalemimle oyarak tuğlalardan birini çıkarıp arkasına sakladım defteri. Kimse bulamaz sanırım. Bulurlarsa başıma iş açılır, o kesin. Çünkü bu yazılar bir tanıklık içeriyor artık.

Mektuplarımda sana yalan söylüyorum sevgilim. Belki bir gün bu defterdeki gerçek mektupları okursun ama şimdi bu karanlığı anlatmak imkânsız. Zaten kötü adamlar tarafından tek tek okunan, kontrol edilen bu mektuplarda içimi dökmek ne mümkün? Bu ikiyüzlülük beni yordu. Bir de seni üzmekten korkuyorum. Zaten hayatın yeterince zor, o hassas kalbine daha fazla yük olmak istemem. Ama içimde bitmeyen bir isyan var. Çektiklerimiz unutulmasın istiyorum. Ölüm bile gelse bu defter bir yerde kalsın. Bütün hayal kırıklıklarına rağmen, belki bir gün çıkarsam –umarım çıkarım– bu defteri kitap yapacağım. Yaşadıklarımı anlatma umudu. Evimizi bastıklarında yazdığım hikâye kitabının elyazmalarını aldılar ya, en büyük emeğimi çaldılar belki de. Ama o hikâyeleri yazarken hissetti-

ğim coşku hâlâ duruyor. Onlar gitti gider ama bu yazdıklarım, koğuşun havasına sinmiş o korku, o kuşku bu sayfalarda kalacak. Her kelimenin ardında bir çığlık var sanki, zorlanan kalbimin ritmi. (Numune Hastanesi'ndeki doktoru hatırlarsın. Kalbimde bir şey bulmuştu, bilmem ne sendromu demişti adına. Senden saklamak istedim ama duymuş, gizli gizli ağlamıştın.)

Günler geçiyor. Buradaki her an, hayatımın unutulmaz bir parçası oldu artık. Koğuşun duvarlarına kazınmış isimlerin hatıraları bile bana eşlik ediyor. Bedenim bu dört duvar arasında ama aklım Ege'nin tuzunda, o mavi denizde. Ormanda yürüdüğümüz günler, gülüşlerimizin gökyüzünü ısıttığı, gün batarken el ele tutuşup denizin dalgalarına karşı yüzdüğümüz anlar... Bu defter sana ulaşmayacak, belki görevliler alıp götürecek bunu da. Ama yine de yazıyorum canım, kelimelerim kâğıda damla damla düşüyor. Her kelime bir çığlık, her harf bir darbe. Günler, aylar o kötülerin sesiyle geçiyor. Belki bir gün bu karanlığın içinden bir ışık yükselir, bu sözler umudun en uzak köşelerinde bile bir kıvılcım olur...

Sayın Muhbir Vatandaş

Şu günlerde kimse kimseye güvenmiyor. Radyodan yükselen o keskin, suçlayıcı sesler, halkın içine bir korku bırakıyor. Herkes adeta bir terörist avcısı olmuş. Bazı ev kadınları, pencere kenarlarına sinmiş, iki-üç genç bir arada yürüse hemen ihbar ediyorlar. Bir öğrenci evi tutulsa, semtten sürekli ihbar yağıyor, radyoda utanmadan "sayın muhbir vatandaş" diye alkışlanıyorlar. Çoğu insan da bu "sayın muhbir" unvanını almak için yarışıyor sanki. Bütün şüpheler o gençlerin, o umut dolu öğrencilerin üzerinde. İhbar edilen her öğrenci, şafak sökmeden kapısı çalınıp askerler tarafından alınıyor, sorguya çekiliyor. Suçlu olup olmamaları önemli değil. Genç olmak, öğrenci olmak başlı başına bir suçlama nedeni. Devlet dedikleri o yapı, öğrencilerden hiç hoşlanmıyor. Onları vatan için bir tehdit olarak görüyor. Akrabalar bile mimlenmiş ya da hapse düşmüş insanlardan uzak duruyor, bütün ilişkilerini kesiyorlar. Dayanışma diye bir şey kalmamış. Bu kadar korkutulmuş bir halkla devrim hayalleri kurmak da ayrı bir sorun elbette. Şehirlerarası otobüsler, trenler, uçaklar didik didik aranıyor, kimlikler kontrol ediliyor, en ufak bir şüphe uyandıran herkes gözaltına alınıyor.

Baba

İçeri düşenler unutulurken şu karanlık günlerde Selim'in yüreğini ısıtan bir olay yaşanıyor. Bir görüş günü, ziyaretçisi olduğunu söylüyorlar. Tel örgülerin ardında babasını gördüğünde büyük bir şaşkınlık yaşıyor. O otoriter baba, yıllarca yüksek devlet görevlerinde bulunmuş, hapishaneye ancak isyan bastırmak ya da teftiş için gitmiş adam, şimdi sıradan bir ziyaretçi gibi, tutuklu oğlunu görmeye geliyor. Gözlerinde derin bir hüzün var ve aralarına tel örgüden bile daha güçlü bir ayrılık girmiş sanki.

Konuşmakta zorlanıyorlar, alışık olmadıkları bir ortam. "Niye zahmet ettiniz baba?" gibi şeyler mırıldanıyor, konuşmayı normalleştirmeye çalışıyorlar ama ne kadar çabalasalar o gerginlik bir türlü dağılmıyor. Babası ona verilmek üzere bir miktar para bırakmış, onu söylüyor. Ve ayrılmadan önce diyor ki: "Oğlum, sen ailemize leke sürecek bir şey yapmadın. Yüz kızartıcı bir suç işlemedin. Fikir suçu diye bir şey varsa, ki bence olmamalı, seni ondan aldılar. Maalesef bizim memleketimiz böyledir. Kaç nesildir bu topraklarda düşünen, yazan, çizen insanlar hapishanelerde çürür. Çok üzgünüm ama bunu da söylemek istedim. Üzülme. Bu karanlık günler geçer. Sen kendini güçlü tut."

Bu sözler yüreğini umutla dolduruyor. Herkesin bir-

birini ispiyonladığı o acımasız ortamda, babasının gelip bunları söylemesi inanılır gibi değil. Genç adamın annesi hayatta olsa o da gelir ve aynı sözleri söylerdi mutlaka. Koğuşa dönerken kafası karmakarışık. Müfettiş olduğu yıllarda evde pek bulunmadığı, şehir şehir dolaştığı için hep özlediği, duvarında asılı fotoğrafındaki anlamlı bakışlarının kendisini izlediğini hissettiği, o ciddi, bilgili adamın bu davranışı onu derinden etkiliyor. Ve belki de biraz sevindiriyor. Teftişten dönüp bir pazar günü elinden tutarak Büyük Sinema'ya götürdüğü ve *Yedi Kardeşe Yedi Gelin* filmini izledikleri gün, sinemaya girmeden önce pastaneden aldıkları kuru pastanın kâğıdına sızan o hafif yağ lekesi, babasının onu hiçbir zaman yalnız bırakmayacağı hissi, tekrar o anları yaşar gibi canlanıyor. Ya da cinayet soruşturmasına giderken nehir kıyısında çakılların üzerine serilmiş çıplak bir ceset ve onun görmemesi için ne kadar uğraşsalar da gözucuyla yakaladığı o dehşet ânı. Çocukken sevmediği bazı sebze yemeklerini ona sevdirebilmek için çatal bıçağıyla özenle kesip küçük lokmalar haline getirmesi, sonra o etkileyici sesiyle bunun ne kadar güzel, ne kadar özel bir lezzet olduğunu anlatıp onu ikna etmesi, at binmeyi öğretmesi, ilk Hemingway kitabını hediye ettiği gün...

Bütün bunlar zihninde canlanmaya başlıyor. Koğuşa döndüğünde, bu anlamlı ziyareti ve babasının sözlerini anlatmak istiyor ama belki bazı arkadaşları üzülür, belki de onlarını böyle destekleyici bir ailesi yoktur diye düşünüp susuyor.

Kız Çocuğu

Arada bir bitkinlikten ranzaya yığılıyor; bedeninin gücü azalıyor, gözkapakları düşüyor. Bir-iki saat –belki daha az– huzursuz bir uykuya dalıyor, kötü rüyalarla dolu bir duruma geçiyor. Uyanırken, henüz tam kendine gelmeden, o bulanık aralıkta, soğuk bir his kalbini sıkmaya başlıyor. Bilinç, "Bana ne yapacaklar?" sorusunu henüz oluşturamamışken kötü bir şey olduğu/olacağı hissi içini kaplıyor. O soğuk his, beyninden önce kalbine ulaşıyor, bir mengene gibi sıkıştırıyor. İşte o an anlıyor ki, kalp her şeyi beyinden önce seziyor. Kalp, sadece kan pompalayan bir kas değil; Eski Mısırlılar haklıydı; o, ruhun bir parçası, korkunun ilk başladığı yer. Kötü bir şey olacağı hissi düşünceden önce geliyor; beyin korkuyu kelimelere dökmeden kalp çoktan etkilenmeye başlamış.

İlk günler rüya bile görmüyor; uyku dedikleri, ara sıra dalıp gittiği karmaşık bir boşluk. Gölgeler, çığlıklar, metal sesleri zihninde dolaşıyor ama hiçbirine tutunamıyor. Üçüncü gece –saatler karışmış, belki de sabaha karşı– kendini bulanık, yeşilimsi bir gölün dibinde buluyor. Yüzüne, boynuna, ağzına dolanan bitkiler, suyun içinde yavaşça hareket ederek yapışkan kollarıyla onu boğuyor. Çaresizce çırpınıyor, kollarını sallıyor, bacaklarıyla tekmeler atarak mavi gökyüzünü görebilme umu-

duyla yüzeye çıkmaya çalışıyor. Ama tepesinde donuk, sert bir beyazlık var; gölün yüzeyi buzla kaplı. Yumruklıyor, tırnaklarıyla kazıyor, o sert tabakayı kırmak için çabalıyor. Boşuna. Sonra bir açıklık bulma umuduyla buzun altında yüzmeye başlıyor; kafası buza her çarptığında biraz daha kararıyor, zihni bulanıklaşıyor. Ne bir çatlak ne bir umut ışığı görünüyor.

Derken, suda ona doğru yüzen bir kız çocuğu beliriyor. Saçları dalgalanıyor, ince telleri suyun içinde bir yelpaze gibi açılarak yaklaşıyor. Dudakları kıpırdıyor, "Baba, baba," diyor; suyun altında ses yok elbette ama o kelimeleri anlayabiliyor. Kalbi hızlanıyor; o minik yüzü, o masum gözleri tanıyor. Kızı ona doğru yüzüyor, küçük eli elini kavrıyor ve büyük bir güçle çekmeye başlıyor. "Gel baba, gel," diyor sanki. Kendini o küçük bedenin sürüklemesine bırakıyor; sanki bir devin kuvvetiyle çekiliyor. Ciğerleri yanıyor, nefesi tükeniyor, dibe batmak istiyor. Kızının elini bırakıp o karanlığa gömülmek, her şeyi unutmak geliyor içinden. Ama o bırakmıyor; minik parmakları, kararlılıkla elini sıkı sıkı tutuyor. Suyun yeşil bulanıklığı, bitkilerin yapışkanlığı, buzun soğuk etkisi zihninde dönüp duruyor. Çırpınmayı bırakıyor; gözlerini kapıyor, kızının onu nereye götürdüğünü bilmeden teslim oluyor. Belki bir kurtuluş bu; belki sadece rüyanın bir oyunu, bir aldatmaca. Ama o anda, o minik elin sıcaklığı, o sessiz "baba" çağrısı, koğuşun demirlerinden, işkencenin etkisinden çok daha gerçek.

İnsan İcadı

Sık sık düşünüyor: İşkence, insanın buluşu. Tekerleği bulan o zeki, yaratıcı insan soyu, belki de tekerlekten önce işkenceyi icat ediyor. Hayvanlar âleminde böyle bir şey yok; ne içgüdüsel ne bilinçli. Öfkelenebilirler, hırlayabilirler, bir aslan kükrer, bir köpek dişlerini gösterir ama acı çektirmeyi bilmezler, çünkü onu icat etmemişler. İşkence, insanın kötü zekâsının sonucu; bir sanat gibi tasarlanmış, bir bilim gibi mükemmelleştirilmiş, bir zevk gibi kullanılmış. Hayvanlar öldürür, parçalar ama acıyı bir amaç haline getirmez. İnsansa bu dünyada hem mucit, hem kurban hem de cellat. İşkencecinin hedefi, kurbanında, kendine acıma duygusu uyandırmak. Oysa bu korkunç bir tuzak; insan kendini eleştirebilir, üzülebilir, yenilmiş hissedebilir, ama kendine acımak... Hayır, bu olmamalı. İnsan kendine acımamalı. İşte işkenceciler bunu ister; ruhunu zayıflatıp seni kendi gölgene bağlamak.

Ama o minik el, o "baba" sesi, belki de bu tuzağı bozacak tek şey, bir gün, bir şekilde bu buzun altından bir çıkış bulacak.

Koğuş

Gecenin koyu karanlığı çökmüş. Selim üzerini kaplayan ince battaniyenin altında ıslak saçlarla üşüyor çünkü biraz önce başını lavaboya eğip buz gibi su ve sabunla saçlarını yıkadı. İncecik havluyla elinden geldiği kadar kurulamaya çalıştı ama saçı hâlâ ıslak. Beton duvarların soğukluğu, derisine işleyerek içini dondurucu bir titremeyle dolduruyor.

Yan ranzada Mehmet karamsar bir bakışla eski defterine yazdığı dizeleri okuyor, her birini kelime kelime düşünerek zihninde canlandırmaya çalışmakta. Çünkü uğruna ölümü bile göze aldığı sevgilisi Tülay bir mektupla ona veda etti, hayatından çıktı. Başka biriyle berabermiş. O ise, içindeki derin yalnızlığı, gerçekleşmeyen hayallerini ve kaybettiği aşkın anılarını yeniden düzenlemeye çabalamakta.

Barış, genç yaşı sayesinde içindeki öfke ve isyanı hiç azalmadan taşırken devrim hayalleri kuruyor. İçinde yanan ateş, onu her gün daha da ileriye itiyor, başkaldırı duygusunu sürekli canlı tutuyor. Ama bu ateş, yalnızca kâğıt üzerinde kalıyor, somut bir değişime dönüşemiyor. Selim, Barış'ın gözlerinde gördüğü kıvılcımı, kendi içinde yanan ateşle birleştirmeye çalıştığı her sefer bir boşluğa, belirsizliğe düşüyor.

"Adım Barış," diyor bir gün, sesinde bir kararlılıkla. "Ama bu ülkede barışın ne anlama geldiğini kimse bilmiyor." Selim, bu cümledeki hüzün ve öfkeyi derinden hissediyor, bu sadece bir isyan değil, bir kaygı.

Bir köşede Murat, yüzündeki ifadesizlikle anılarına dalmış, geçmişin düşünceleri peşine düşmüş. Selim, onun hikâyesini biliyor; Murat yakın arkadaşı. Devletin baskıları onu büyük bir yalnızlığa itmiş, ailesini dağıtmış, her türlü riski göze alarak yaşamaya çalışıyor.

Bir gün Murat, Selim'e döndü ve, "Hayatımın en kötü anı, annemi kaybettiğim andı," dedi titrek bir fısıltıyla. Askerler bir gün Murat'ın erkek kardeşi Koray'ı alıp götürmüş ve kaybetmişlerdi. Aile bir türlü bulamamıştı onu. Yoktu artık. Annesi ise Koray'ı aldıkları günün yıldönümünde kendini iple asmıştı. Banyoda ipin ucunda asılıyken onu bulduklarında gözleri açıktı ve hüzün ifadesi hâlâ gitmemişti.

O gün, Selim'in zihninde karışık duygular oluştu. Mehmet'in kaybettiği aşkı, Barış'ın devrim umutları, Murat'ın anne ve kardeş acısı... hepsi birbirine karışıyordu. Hayatın zor yüzü, bu dört duvar arasında, her birini etkiliyordu. Ama aralarındaki dostluk onları ayakta tutan bir bağdı; her biri diğerinin yarasına iyi gelmeye çalışıyordu.

Bir akşam, koğuşun penceresinden dışarı baktığında güneşin batışı, ufukta parlayan turuncu ve pembe renklerle gökyüzünü dolduruyordu. O an, hayatın ne kadar güzel olabileceğini düşündü, başka bir ülkede, başka koşullar altında her ânından keyif aldığı bir hayat sürebilirdi ama bu hayal içinde olduğu karanlıkla çelişiyordu. "Bir gün çıkacağız," dedi arkadaşlarına, "ve her şey daha güzel olacak. Hayat, bu duvarların ötesinde bizi bekliyor."

İrfan, "Evet, hayat bekliyor," diye onayladı. "Ama o hayata ulaşmak için birlikte savaşmalıyız." Barış, "Düşüncelerimizle, hayallerimizle," dedi. Murat, "Ve unutmama-

lıyız ki; hayatta kalmanın en güzel yolu, bir arada durmaktır," diye ekledi.

Zaman geçtikçe Selim, Barış, Murat, İrfan, İsmail, Mehmet içlerindeki hayalleri ve umutları paylaşarak birbirlerine destek olmaya başladılar. Soğuk, karanlık duvarların ardında, insan olmanın ne demek olduğunu, hayatta kalmanın ve dostluğun değerini yeniden keşfettiler.

"Hayalhane"

Küçükken babası sık sık, "Bu çocuğun hayal hanesi çok geniş," derdi. Ne demek istediğini anlamazdı. "Hayalhane" neydi ki? Onu diğerlerinden ayıran bu tuhaf şey neydi? Anlamak için zorlu gençlik yıllarına ulaşması gerekti. O zaman öğrendi ki "hayalhane", bir lütuf kadar bir cezaydı. Geçmişi hatırlamak, geleceği düşlemek, sanki eski tanrıların insana verdiği en kötü armağanlardan biriydi. Endymion gelirdi aklına. Bafa Gölü'nde Ay Tanrıçası'na âşık olma cesaretini gösteren çoban, Olympos'takilerin gazabına uğramış, ona en büyük ceza verilmişti: Kaderini bilmek. Meğer gelecek denilen o bulanık, o belirsiz perdenin bilinmeden kalması en büyük nimetmiş. Geçmişin net anılarını her gün içinde taşımak, geleceği fazla düşünmek ruhunu altüst ediyordu. Hayvanlar –o masum, geçmişi olmayan varlıklar– geçmişi hatırlamaz, geleceği düşlemezdi; belki de onlar bir şey biliyorlardı da soğuk duvarların arasındakiler bilmiyordu. Ama insan, yüzyıllardır kendi soyunu sanatla, felsefeyle, bilimle hayvandan daha iyi bir seviyeye yükseltmeye çalışmamış mıydı? Belki öyleydi, belki de bu insanlığın en büyük yanılgısıydı.

Bu cezaevinde, bozkır tozunun taşlara sindiği bu gri kışlada bunları düşünecek vakit yoktu. Aklı ona fısılda-

nan işkence hikâyelerine takılıp kalmıştı. O lanet olası hayal hanesi bir gölge gibi peşine düşmüş, başına gelecekleri önceden yaşatıyordu. Gözlerinin önüne vahşet sahneleri geliyor –kan, ter, çığlıklar, kırılan kemikler– soluğunu kesiyor, bedenine titremeler salıyor, gece gündüz zihninden çıkmıyordu. İşkenceyi beklemek, işkencenin kendisinden daha kötü bir eziyetti; sinsi, soğuk, içini yavaşça çürüten bir zehirdi. Bedenden önce ruhu parçalıyordu. Koğuşta 40 kişiye yakındılar; ranzalarda yatıyorlardı, o üstte, kirli tavana en yakın yerde. Öteki ranzalarda yazarlar, ressamlar, tiyatrocular, gazeteciler vardı – hepsi düş kuran, hepsi acı çeken insanlar. Demir parmaklıkların ardında, haki renkli pikabın motor sesini beklerken birbirlerine bakarlardı; gözlerinde gizli bir panik ama aynı zamanda tuhaf bir dayanışma. Hepsi aynı durumdaydılar; o listedeki isimlerden biri her an onlar olabilirdi. Ve o, üst ranzada hayal hanesinin esiri olarak her gece kâbuslarla uyanır, her sabah o motor sesiyle irkilirdi. Gelecek bir bilinmezlik değil, bir işkence sahnesiydi artık; kendisi ise o sahnede hem kurban hem de seyirciydi.

Habil-Kabil

İnsanları hep ikiye ayırırlar: kadınlar-erkekler, zenginler-yoksullar, Kuzeyliler-Güneyliler. Ama bu taş duvarların ardında tüm ayrımlar kaybolur; geriye tek bir çizgi kalır: içeridekiler ve dışarıdakiler.

Dışarıdakiler onların başka bir dünyaya gittiğini sanır. Oysa içeride de hayat kendi bozuk ritmiyle akar. Kavga vardır, dostluk vardır, kıskançlık, aşk, nefret vardır. Para derdi de eksik olmaz; bu kirli duvarlar arasında bile cebinin boşluğu insanı kötü etkiler. Dışarıdakiler içeridekilerin sadece acı çektiğini, sadece beklediğini sanır; ama hayır, burada da bir dünya döner; dar, boğucu ama canlı. Kapatılmak insana en sinsi cezayı vererek onu 40 erkekle gece gündüz her nefeste bir arada yaşamaya mecbur eder. Yemek yerken, bir köşede sessizce düşünürken, ranzada uykuya dalmaya çalışırken –tuvaletin o birkaç dakikalık yalnızlığı dışında– hep bir aradasındır. Gizlilik diye bir şey yoktur; nefesler birbirine karışır, ter kokusu, sigara dumanı, rüzgârın pencereden üflediği toz koğuşun tavanında bir bulut gibi asılı kalır. Selim gibi yalnızlığı seven, sessizliğe ihtiyaç duyan biri için bu başlı başına bir işkencedir. Yine de işkenceyi beklemenin ağırlığı yanında bu bile önemini yitirir.

Bazı insanların diğerlerinden ayrılıp özel olarak inşa

edilmiş, dışarı çıkma imkânı olmayan binalara kilitlenmesi ne zaman başlamıştı acaba? İlk olarak kim kime uygulamıştı? Bu düşünceler zihninde sürekli dolaşırdı; iktidar ve ceza aynı zamanda mı oluşmuştu? Habil'i öldüren Kabil hapsedilmiş miydi? Tanrı hapishaneyi yaratmış mıydı o zaman? Elma yemek mi daha büyük bir suçtu, kardeşini öldürmek mi? Tanrı insan soyunun zalimlik eğilimini gördükten sonra onları cennetten atsa daha mantıklı bir hikâye olmaz mıydı? Sanki bu düşüncelerin sahnelendiği bir tiyatrodaydı. Birden kendini bir deney faresine, sağlam duvarların arasında üzerinde deney yapılan bir kobaya dönüşmüş gibi hissetti. Duvarlar, demir parmaklıklar, pikaplar bir ceza sisteminin acımasız görüntüleriydi. Koğuş Ankara'nın gri göğü altında bir taş yığını; dışarıdaki hayatın soluk bir kopyası. Ranzalarda yatanlar hayal kuran ruhlar. Her biri özgürlüğünü yitirmiş, haksızlıklarla lekelenmiş insanlar.

Merkez'den dönenler gözlerinde bir boşlukla gelirlerdi. Bu gerçeklik sanatın ve düşüncenin bir başkaldırı olduğunu öğretiyor ona. Gözlediği her hüzün içinde bir melodi olarak çınlıyor, demir parmaklıklara bir sazın telleri gibi çarpıp geri dönüyor.

Hayvanı ve İnsanı Bağlamak

"Beni bağlamasınlar," diye düşündü Selim; içinden sessiz ama yakıcı bir çığlık yükseliyordu. "Sakın bağlamasınlar." Doğduğunda boynuna kordon dolanmış, mor bir bebek olarak dünyaya gelmişti; deneyimli bir ebenin ellerinde –belki bir mucizeyle– hayata tutunmuştu. O ânın boğucu hissi, bilinçsizce, ömrü boyunca peşini bırakmadı. Boğazlı kazaklar giyemez, saat, yüzük gibi şeyler bile bileklerine, parmaklarına ağır gelirdi. Daralan bir boğaz, sıkışan bir beden düşüncesi, ruhunu kafese kapatır gibi rahatsız ederdi. "Beni bağlamayın," diye haykırmak istiyordu ama sesi bir türlü çıkmıyordu. "Hayvan gibi hissetmemi istiyorsunuz, biliyorum," diyordu içinden. "Beni zavallı, korkudan titreyen bir hayvana dönüştürmek istiyorsunuz ve bunu iğrenç bir zevkle seyrediyorsunuz, hepsini görüyorum, o gizli, o kötü niyetlerinizi çözüyorum."

İşte bu farkındalık tuhaf bir güç veriyordu ona; onların oyununu anlamak, o kötü planı sezmek, içinde bir kıvılcım, bir direnç ateşi yakıyordu. Selim'in korktuğu şey fiziksel acı değildi. O da hoş bir şey değildi elbette ama insan düşüp bir yerini kırınca da acı duyardı, dişi çekilirken de. Ağrı, sızı, sancı hep insan soyu içindi ve ona korku vermiyordu. Bütün sorun aşağılanmaktı. Üstelik

değersiz bulduğu, nefret ettiği, işkenceci olma onursuzluğunu kişiliğine sindirebilen insanlar tarafından aşağılanmak korkunç bir şeydi. Bu mesele keşke sadece acıyla ilgili olsaydı.

Beyaz Ayılar

Bir hayvanat bahçesinde beyaz bir ayı görmüştü, dar kafesinde, sürekli ileri geri yürüdüğünü. Saatlerce, durmadan, aynı şekilde... Çocuklar bağırıp çağırıyor, ona bir şeyler atıyordu; ama ayı hiçbirini görmeden boş bakışlarla gezinip duruyordu. Sadece ölümle bitecek bir hareketti bu. "Kim bilir ne kadar acı çekiyor," diye düşünmüştü. "Kim bilir neleri özlüyor, hangi özgürlüğü düşlüyor?" Ruhu yaralıydı, belli ki. Kapatılmanın o sessiz, amansız hastalığına yakalanmıştı. Başka bir beyaz ayı ise o güzel, heybetli başını durmadan iki yana sallıyordu; günler, aylar, yıllar boyunca, sadece o sallanan baş... "Dehşet verici," diye geçirmişti içinden. Kafeslerin ardındaki tüm hayvanların gözlerinde büyük bir hüzün görmüştü; bu yüzden bir daha hayvanat bahçelerine gitmemişti. Belki dev akvaryumlardaki balıkların gözlerinde de aynı keder vardı ama onların bakışlarını anlayamıyordu – çok uzak ve yabancıydılar. Şimdi ise o acıdığı hayvanlar gibi kendileri de kapatılmıştı. Demir kapılar ve demir parmaklıklar ardındaydılar.

Metal, Doku ve Kahkahalar

Metal ile insan dokusu arasındaki belirgin fark, her an gözüne batıyordu. Metalin soğukluğu, sertliği, insan bedeninin yumuşaklığına, kırılganlığına karşı duruyordu. Metal, başka ellerde insanın en büyük düşmanı olabilirdi; çünkü sertti, keskin, dayanıklıydı, deler, yırtar, parçalar, engellerdi. Bazen bıçak olur bazen kılıç, bazen tabanca, kurşun, tüfek; bazen de zincir, parmaklık, kapı, dikenli tel...

Cezaevinin bahçesi dikenli tellerle çevriliydi; geniş tarlaların ortasında, bir ada gibi, demir kapılarla, kafeslerle çevrili bir hapis yeriydi. İnsanların başka insanları hapsetmek için tasarladığı bu yer, metal ile insan arasındaki en açık, en acımasız savaştı. Belki mezbahalar daha kötüydü; orada metal, yumuşak dokuyu kesiyor, deliyor, ayırıyordu; balta ve giyotin gibi tüm aletler metalden yapılıyordu.

Neden metale takılıyordu ki? Bunu yapan metal değil, insanlardı. "Tel" deyince aklına, arkadaşların anlattığı elektrik telleri geliyordu. Parmağına, diline, cinsel organına bağladıkları, manyetoyu çevirdiklerinde dişlerini titreten, ruhunu sarsan, onu yokluğun eşiğine getiren o elektrik akımları... Metal gibi, elektrik de düşmanı olabiliyordu. Yarı ölü getirilen bir arkadaş, konuşabildiğinde

anlatmıştı: "Beyin ameliyatı olmuştum, yarama dikkat etmeleri gerektiğini söylemiştim." "Ne yaptılar?" diye sorduklarında, "Teli getirip kafamdaki yaraların içine soktular," demişti. "Yara ve beynim inanılmaz bir şekilde sarsıldı; böyle bir şeyi yaşamak mümkün değil."

Hepsi şaşkınlıkla önlerine bakakalmıştı. Kimse konuşamamıştı. Koğuşun üstüne ağır bir sessizlik çökmüştü. Ama sonra birdenbire, kısık, bastırılmaya çalışılan bir gülüş duyuldu. İçlerinden biri kıkırdıyordu; kendini tutamıyordu, ses çıkarılmayacak ortamlarda aniden bir gülme isteği gelir ya, işte tam da öyle olmuştu. Başka gülüşler de katıldı ona, bir dalga gibi yayıldı. Bir süre sonra hepsi kahkahalarla gülüyordu; koğuş, erkek sesleriyle dolmuştu. Gözlerinden yaşlar akana, karınları ağrıyana kadar güldüler. Hayatında böyle güldüğünü hatırlamıyordu; kontrol edilemez bir kahkaha seliydi bu. Sonra yavaşça sakinleştiler; gardiyanların verdikleri aspirin, tentürdiyot, pamuk, gazlı bez gibi şeylerle arkadaşlarına yardım etmeye çalıştılar. Utanıyorlardı, hem de çok. Onu dinlendirdiler, çay içirdiler. O anlattıkça hüznün en derin noktasına batıyorlardı; o üzüntü dayanılmaz bir hal alıyordu. Ve tam o anda, kahkahalar patlıyordu.

Başka bir arkadaş, buraya gelmeden önce Akseki Jandarma Karakolu'nda çok kötü dövülmüştü. Durmadan, "Allah kimseyi Akseki Karakolu'na düşürmesin," diyordu. Onlar da bu cümleyi şaka yapmışlardı; sanki komik bir şeymiş gibi birbirlerine takılıyorlardı. Biri, "Allah kimseyi Akseki Karakolu'na düşürmesin," dediğinde, öteki kahkahayı basıyordu. Yıldırım Bölge Koğuşu'nda, o demir parmaklıkların ardında, hayatında hiç gülmediği kadar gülüyordu. İşte bunu Leyla'ya yazabilirdi, hem de diğer mektupları gibi yalan olmazdı. Yemin etse başı ağrımazdı. Uykuyla uyanıklık arasındaki o belirsiz durumda, bu sözün taşıdığı tuhaf çelişkiyi düşünüyordu hep.

Ağlamakla gülmek arasında, kontrolsüz bir ruh haliyle Allah'ı işin içine katan, laik, solcu gençler – ne garip bir durum. Kahkahaları, o elektrik tellerine, o metale, o işkenceye bir karşı duruştu belki; ya da sadece acının, çaresizliğin bir kaçış noktasıydı. Ama o an, o kahkahalarla bir anlığına özgürdüler; demir kapıların, dikenli tellerin ötesinde, içlerinde bir kurtuluş bulmuşlardı, gerçi o da yaralı arkadaşlarına karşı utançla karışmıştı.

Leyla'nın Defteri

Sana mektup yazmak için kalemi elime alıyorum, yüreğim sızlıyor, dişimin ağrısı başımı zonklatıyor, şakaklarımdan sıkıyorlar, bu kist galiba beni iyice kötü etti, yüzümün rengi bile sarıya döndü, sanırım her yerim iltihap. Doktora gidecek param yok. Parasızlık derdi her şeyden fazla zorluyor beni. Ama bunları yazamam sana, seni daha da üzemem. Ne yapacağımı bilmiyorum, kim yol gösterecek bana, galiba annemlere, İstanbul'a gitmekten başka bir çarem yok, çünkü kirayı ödeyemeyiz.

Ev sahibi olacak adam kötü kötü bakıyor yüzüme, karısı da öyle; evden çıkarken onların bahçede olup olmadığını kontrol ediyorum. Çünkü o kötü bakışları görmek istemiyorum, suçluyorlar resmen; hem kirayı vermediğimiz için hem de herkesin düşündüğü gibi vatan haini (!) olduğumuzdan. Ne garip, koca memleket öğrenci ve aydın avına çıktı. Yaşadıkları hayatın bütün zorluklarını bizim üstümüze yıkmaya çalışıyorlar, propaganda makinelerinin etkisi altındalar. Ne düşünmeye ne anlamaya güçleri var, hepsinden nefret ediyorum, gerçekten nefret ediyorum, bütün benliğimle nefret ediyorum. Bizden ne istiyorlar, ne yaptık ki bunları bize yapıyorlar. Çocuğumdan ne istiyorlar? Bunların hiçbirini anlatamam sana. Bu yüzden kendime yazdığım düşünceler olarak kalacak.

Leyla'nın Mektubu

GÖRÜLMÜŞTÜR

Sevgilim,

Her görüş günü geliyorum seni görmeye, haftada bir kerecik ama çoğu zaman izin vermiyorlar. Oysa bir kadının kocasını görmesinde ne gibi bir sakınca olabilir. Bir tel örgünün arkasından bile...

Canım, sağlığımız iyi; benim de kızının da. Bizi merak etme. Dişlerim de ağrımıyor, o kistler kendiliğinden geçer mi acaba? Şimdilik iyiyim, sen çıkınca gideriz dişçiye. Kızın iyi, seni görememek dışında bir sıkıntısı yok gibi görünüyor, akşam anlattığın masalları özlüyormuş. Bana diyor ki sen onun gibi anlatamıyorsun. Ne yapayım, elimden bu kadar geliyor.

Bu arada çok garip günler yaşıyoruz biliyorsun, sokakta rastladığımız tanıdıklar bile bizi tanımazdan geliyor. Ama beni çok duygulandıran bir şey oluyor. Ev sahibimize gidip evi boşaltmamız gerektiğini söylediğimde, "Anlıyorum sizi," diyor, "genç insanlarsınız, birikiminiz yoktur, elbette ki kirayı da karşılayamazsınız eşiniz hapiste olduğu sürece. Ama biz onun herhangi bir adli suçtan içeride olmadığını biliyoruz, bu yüzden eşiniz çıkana kadar istediğiniz kadar oturun evde, kira falan istemez, bu da sizin mücadelenize bizim bir katkımız olsun."

O kadar sevindim ki neredeyse gözyaşlarımı tutamaya-

caktım, bu kara günlerde böyle bir insanlık gösterisi beklemezdim doğrusu ama ilginç bir adammış, bizi korumaya çalıştı. Teşekkür ediyorum, çok teşekkür ediyorum ama diyorum biz evi boşaltalım beyefendi, borçlu kalmak istemem, İstanbul'a annemin evine gideriz, Selim'in çıkmasını orada bekleriz, ne kadar süreceği belli değil, umarım çok kısa bir zamanda bırakırlar ama görüyorsunuz tuhaf günlerden geçiyoruz.

Bunun üzerine adam bana, "Peki," diyor, "öyle olsun ama eşyaları ne yapacaksınız?" Ben de bir depo bulurum herhalde diyorum. "Öyle olmaz," diyor, "o zaman bizim evin bir odasına eşyaları koyalım sonra ev tuttuğunuz zaman alırsınız." Bu en kolay çözüm tabii ki aklıma da gelmişti ama bunu isteyemezdim ev sahibinden; şimdi öyle yapıyoruz, eşyamızı onların bir odasına kilitliyor, İstanbul'a gidiyorum, seni daha az göreceğim ne yazık ki ama zaten fazla görüşemiyoruz. Elimdeki üç-beş kuruş yetiyor, bir masrafım yok zaten, üzülme, bizi düşünme sen kendi sağlığına bak, moralini iyi tut üşütme, geceleri uyumaya çalış. Seni kucaklıyoruz, kızın ve ben.

Leyla

Selim'in Mektubu

GÖRÜLMÜŞTÜR

Bir tanem,

Mektubun elime ulaştığında sanki bu duvarların arasından bir umut geldi bana. Satırlarını okurken sesini duydum, o yumuşak, o kararlı, o bana her zaman güç veren sesini. Gözlerim satırlarda kayarken, bir an için koğuşun havası kayboldu; yerine senin kokun, senin sıcaklığın doldu. Evimizi boşaltmakla ne kadar doğru bir karar verdiğini bir kez daha anladım; aklına, becerine, direncine bir kez daha hayran oldum. Seni tanıdığım ilk günden beri o güçlü duruşunla hayatımın anlamı oldun. Kimseye uzun süre borçlu kalmak bize göre değildi; bu yükten kurtulmamızı sağladığın için sana minnettarım; o eşyaları paketlerken, beni bir kez daha kurtardın.

Biliyorum, para meselesi ikimizin de aklını yoran bir dert; bu durumun en büyük sıkıntısı bu. Şimdilik annenin yanında kalmanız içimi bir nebze olsun rahatlatıyor; o iyi yürekli kadının varlığı bir sığınak gibi. Ama ya sonra? Sizlere kim bakacak, kızımızın ihtiyaçlarını kim karşılayacak, okul masrafları nasıl ödenecek? Bu sorular gece gündüz aklımdan çıkmıyor, beni uykusuz bırakıyor; ranzada yatarken, karanlıkta gözlerim tavana dikiliyor, bir çıkış yolu arıyor zihnim. Annenin sevgisine minnettarım, ama onun da imkânları sınırlı, omuzlarına daha

fazla yük bindirmek istemiyorum. Belki yeniden bir iş bulabilirsin diye umut ediyorum; ama sonra, içimde bir ses fısıldıyor: "Eşi hapiste olan bir kadına kim iş verir ki?" Bu düşünce beni kahrediyor, yüreğimi sıkıştırıyor; o an bu taş duvarlar daha da daralıyor, nefesim kesiliyor. Sizi bu duruma düşürdüğüm için kendimi affedemiyorum. Keşke elimden bir şey gelse, keşke yanınızda olsam, keşke bu çaresizliği aşabilsem. Ama buradayım, ellerim bağlı, ruhum kısıtlı; sadece seni ve Zeynep'i düşünerek ayakta duruyorum. Beni merak etme, lütfen benim için üzülme, senin üzüntün, benim için en büyük sorun olur.

Buradaki durumum iyi sayılır; cebimdeki para bana yetiyor, babam maaşından bir şeyler ayırıp veriyor sağ olsun, yemekler fena değil. Havalandırmalar düzenli; o bir saatlik özgürlükte gökyüzüne bakıyorum. Spor yapma imkânı bile var; birkaç arkadaşla top oynuyoruz bazen, o topun sesi bir an için çocukluğumu hatırlatıyor. Ama hiçbir şey, sizi özlediğim gerçeğini değiştirmiyor, tek derdim bu. Sizi çok özlüyorum; Zeynep'in kahkahaları, senin o sakin sesin kulaklarımda çınlıyor, ama dokunamıyorum, sarılamıyorum. Geleceğin belirsizliğine bakarken içim ürperiyor; bu duvarlar arasında, her gün bir soru işaretiyle geçiyor. Sizi bu zor duruma soktuğum için beni affet. Sana bu mektubu yazarken içimde büyük bir özlem birikiyor. Sizin için en iyisini istiyorum, ama elim kolum bağlı.

Biliyor musun, seni ilk gördüğümde gülüşüne, sıcacık bakışına kapılmıştım, bir bahar günü, bir umut gibiydin. Hayatımın anlamı oldun, hayatımın ışığı oldun; o ışık, şimdi bu karanlıkta bile yolumu aydınlatıyor. Bu zor günlerde, o ışığın daha da parlak yanması gerektiğine inanıyorum. Sen güçlü bir kadınsın, bunu biliyorum. Bu zorlukların üstesinden geleceksin; direncin ve sabrınla her şeyi aşacaksın, buna yürekten inanıyorum. Ve ben, her zaman arkandayım. Fiziksel olarak burada olsam da yüreğim, zihnim hep seninle. Kızımız için de endişeleniyorum; o masumiyeti, neşesi, küçük kahkahaları... Büyüdüğünü, geliştiğini görmek istiyorum. Onun için güçlü olmak

zorundayız; ona güzel bir gelecek sunmak için bu engelleri aşmak zorundayız. Sana söz veriyorum sevgilim: En kısa zamanda bu zor günleri atlatacağız. Yeniden bir araya geleceğiz, yeniden o mutlu ailemizi kuracağız, dayının hediye ettiği koltuklara oturup çay içeceğiz, Zeynep bize sarılacak, kahkahalarımız odayı dolduracak. O gün gelene kadar güçlü ol, dik dur, umudunu kaybetme. Ben de burada, seni ve kızımızı düşünerek, hayaller kurarak o güne hazırlanacağım. Her havalandırmada gökyüzüne bakıp, her gece rüyalarımda sizi görüp o anı yaşayacağım.

Hasretle ve sevgiyle,

Selim

Leyla'nın Mektubu

GÖRÜLMÜŞTÜR

Sevgilim,

Bu mektubu sana İstanbul'dan, annemin evinin küçük odasından yazıyorum. Dışarıda rüzgâr, Boğaz'dan esen o nemli hava ağaçları sallıyor; camın ardında martılar ses çıkarıyor. Evi boşaltıp annemin yanına gelme işini nihayet başardım. Bu süreç çok zordu, her ânında seni düşündüm; her eşyada senin izlerin vardı.

Evimizin eşyalarını ev sahibinin bir odasına koyduk. O eşyalar... seninle zor zamanlarımızda hayalini kurduğumuz, sonra taksitle aldığımız, eve geldiğinde bizi sevindiren o basit eşyalar... Onlar bizim hikâyemizin tanıklarıydı; bir çaydanlık, bir lamba, bir masa... Hele dayımdan gelen o koltuk takımı. Dört koltuk bir anda evimizi doldurmuştu; o kumaşın kokusu, bizim ilk günlerimizin bir parçasıydı. Onları sokağa atmaya gönlüm elvermedi; götürecek başka yerim de yoktu zaten. Bir eşya yığını değil, anılarımız gibiydiler benim için. Hepsini tek tek topladım, özenle sardım, eski battaniyelere... Tozlanmasın, zarar görmesin diye bir anne şefkatiyle paketledim. Sonra doktorun evine taşıdım; her birini yerleştirirken içimde bir huzur hissettim. Hem büyük bir borç altına girmemiş olduk hem de sen çıktığında, belki başka bir kiralık evde olsak bile, bu eşya-

larla sana hiçbir şey kaybetmediğimiz duygusunu verebileceğimi düşündüm. O eşyalar bizim başlangıcımızdı, bizim direncimizdi, bizim sevgimizdi; her birinde seninle geçirdiğim bir ânın gölgesi. bir kahkahanın yankısı vardı.

Tabii bütün bu olup biteni Zeynep'e açıklamak, sandığımdan çok daha zor oluyor. O küçük kalbi, bu yükü nasıl taşır ki? "Anneanneye gideceğiz," dediğimde gözleri parlıyor, küçük ellerini çırpıp seviniyor; o neşesi içimi hem ısıtıyor hem burkuyor. Ama sonra, o masum sesiyle, "Babam nerede?" diye soruyor; o soru, yüreğime saplanıyor. İşte o an, boğazıma bir yumru oturuyor, ne diyeceğimi bilemiyorum; kelimeler ağzımda düğümleniyor. O kadar zeki bir çocuk ki... "İstanbul'a gideceğiz, anneanneni göreceksin, teyzeler seni bekliyor," dediğimde, "Yaşasın, babamı da göreceğim!" diye bağırdı. Şaşkınlıkla, "Nereden çıkardın?" diye sordum. "Sen hep, 'Baban İstanbul'a gitti, işi var,' demedin mi? İşte orada onu da göreceğim," dedi; mantığı öyle berraktı ki, sustum. Ne diyeceğimi bilemedim. Bu sefer, "Babanın işi çıktı, Ankara'ya gitti," demek zorunda kalacağım galiba – bir yalan, başka bir yalanı doğuruyor.

Başka şeyler yazmak istiyorum sana – içimden taşan duyguları, özlemimi, hayallerimi satırlara dökmek, sana kalbimi açmak istiyorum. Ama bu mektubun kim bilir kaç elden geçeceğini, hangi gözlerin okuyacağını düşünüp her kelimeyi dikkatle yazıyorum. Yine de şunu yazmadan edemeyeceğim: Ben ve kızın seni çok seviyoruz, çok özledik.

(Görevlilere rica ediyorum: Ben de bir albay kızıyım. Lütfen silmeyin bu cümleyi; bırakın bu küçük çığlık ona ulaşsın.)

Leyla

Leyla'nın Mektubu

GÖRÜLMÜŞTÜR

Canım sevgilim,

Mektupların beni çok sevindiriyor, defalarca okuyorum, gece yastığımın altına koyuyorum, o soğuk kâğıdı öpüp iyi geceler diyorum sana. Gündüz de büfenin üstüne koyuyorum ki hep gözümün önünde olsun. Annem ve kardeşlerim dediğin gibi Zeynep'i çok oyalıyorlar, gezmeye götürüyorlar, dondurma alıyorlar, karşıdaki pastanede ekler yaparlar biliyorsun, onları çok seviyor, engel olmasam bütün pastaneyi yiyecek neredeyse. Bu zayıf, küçük şey nasıl bu kadar yiyor anlamıyorum ama başka bir şey yemiyor, her seferinde kaşık elimde arkasından koşturuyorum, baban seni daha büyümüş görmeli, yemezsen ne oldu benim kızıma büyümemiş, diye üzülür sonra diyorum, ancak o zaman yiyor. Sokaklarda yine sıkıyönetim araması yapıyor her köşe başında silahlı [redacted] askerler. Ne zamana kadar sürecek bilmiyorum. İşte Zeynep'in senin için çizdiği muhteşem sanat eserleri; bir değil üç tane. Başucuna asarsın sen de ve nasıl bir yeteneğin babası olduğunu bütün arkadaşların görür.

Leyla

Hazırlık

Merkez'den geçmiş olan arkadaşları ona diyorlar ki: "Önce bilincini yitirene kadar dövecekler. Öyle bir hırpalayacaklar ki, 'iyice' kelimesinin ağırlığını hisset ve hazırlan. Önce bedenin o dirençli kabuğunu kıracaklar, etini kemiklerini ezerek ne kadar zayıf olduğunu hatırlatacaklar. Ama yetmez, sıra kendine duyduğun saygıya, benliğine gelecek. Onu da paramparça etmek isteyecekler. Seni bir nesneye, bir gölgeye, bir hiçliğe dönüştürmek için ellerinden geleni yapacaklar. Seni üzmek için anlatmıyoruz bunları kardeşim, o karanlık kuyulara hazırlıyoruz. Amaç sadece ceza değil. Seni insan olarak çökertmek, ruhunu lime lime etmek, varlığını rüzgâra savurmak. Hepimiz geçtik o iğrenç tezgâhtan. Şimdi sıra sende. Bu sözlere tutun."

Sonra öğütler ve ayrıntılar geliyor: "O sırada bağır, çok bağır, onları rahatsız edecek kadar yüksek ve sürekli olarak bağır. Cinsel organına elektrik verecekler, bir süre kan işeyeceksin, erkekliğinin bittiğini sanacaksın ama merak etme bitmeyecek, hepsi geçecek."

Her sabah bu zebaniler toplanıyor. Evet, zebaniler, başka ne ad verilir ki onlara? Masalarındaki dosyalarda emniyetteki ve çeşitli cezaevlerindeki insanların listeleri var. Oradan sanki piyango çeker gibi –rasgele mi, yoksa

bir sebepleri mi var bilinmiyor– iki-üç isim seçiyorlar... Sonra askerî araçlar, o haki renkli, uğursuz gölgeler, neresi olduğu bilinmeyen bir yerden mahkûmları almaya geliyor. Her sabah garnizon kapısından bir pikap giriyor. Motorunun homurtusu duvarlarda yankılanıyor, komutanlığa doğru ilerliyor. Biraz sonra ellerinde göz bantları, kelepçeler, soğuk metalden yapılmış o iğrenç aletlerle koğuşa yaklaşıyorlar. Koğuştakiler demir parmaklıkların ardına toplanıyorlar. Merakla, çaresizlikle birbirlerine bakıyorlar. Sonra insanların adı soyadı okunuyor; mekanik, ruhsuz, bir makinenin çarkları gibi okuyan ses. Götürüleceklerin listesi duyuruluyor – bazen bir kişi, bazen iki, en fazla üç. Ve o isimlere sahip olanlar alınıyor. Ellerine kelepçe vuruluyor. Bileklerinde metalin soğukluğunu, ağırlığını hissediyorlar. Gözleri siyah bir bantla bağlanıyor. Tepede güneşin sıcaklığını hissederken mutlak bir karanlığa gömülüyorlar. İki koluna girilerek nizamiyeye doğru sürükleniyorlar. İte kaka o haki renkli pikabın arkasına bindiriliyorlar.

Selim'in Defteri

Seni götürdükleri sırada hiçbir şey bilmiyorsun; neredesin, nereye götürüyorlar, ne yapacaklar, ne olacak, ne olacak, ne olacak? Bu soru zihninde bir yankı gibi dönüp duruyor, cevapsız, acımasız. Bu kadar derin bir teslimiyet, bu kadar mutlak bir çaresizlik ancak Kurban Bayramı'ndan bir gün önce eve getirilen masum koyunlarda görülür. Hani önüne yem ve tuz konur, arka bahçeye bağlanır. Kurban ne olacağını bilmez, sadece bekler. Bayram sabahı yere yatırılır, dualarla boğazı kesilir, sonra ayağından ağaca asılır, bacağındaki bir delikten üfleyerek şişirilir, derisi yüzülür, iç organları sıcak sıcak bir leğene dökülür. İşte o koyun gibi, mutlak bir edilgenlik hali. Gövden ve hayatın hakkındaki her türlü yetkinin gasp edilmesi, elinden alınması, sana ait olmaktan çıkması.

Zihin birden bambaşka anılara dalıyor. Derin mi derin bir yerde umutsuzca sevinçler arıyor; mutlu saatler, kahkahalar, sarılmalar, tebessümler; üzüm salkımlarına altın parıltısıyla vuran yaz güneşi, petunyaların kokusu, peteklerin balı, kucağına aldığın küçük kızın o masum, o tertemiz gülümsemesi. Ama bakıyorsun ki hepsi acılarla sarmalanmış. Katıksız, saf bir şey yok hayatta. Sevinçlerle hüzünler el ele vermiş, bir örsle çekiç arasında sıkışmış gibi. Hep bir çekişme, hep bir ayrılık.

Romanlar okudun, filmler izledin: Babalar küçük kızlarını kötü adamların elinden kurtarıyordu. Kötüler her yerdeydi,

hep gölgede, alacakaranlıkta değil – açık açık, utanmazca. Küçük kızın ise masumiyetin en uç biçimiydi. Kötüler kötüydü. Kötülük nasıl tanımlanır ki? Kötü, kötüdür – her yerde, her cinste, her ülkede. Hayat bir çiçek dürbünü gibi, her sallayışta bambaşka resimler çıkarır karşına. Bir an gelir, baba çocuğunu değil, daha yeni yürümeye başlamış minik bir kız çocuğu babasını kurtarır. Devletlerin temsilcilerini, üniformaların ardına saklanmış o anlı şanlı görevlileri, o zebanileri yenebilir.

İşte, el âlem, yer gök bilsin ki, diye düşünüyor insan; budur anlatmak istediğim, sadece budur. Kâğıtla kalemle, sözle, neyle olursa olsun. Gece gündüz, nefes nefese, bir aradayız. Tuhaf bir koku bulutu hâkim ortalığa; ne iğrenç ne hoş ama tanıdık, insan kokusu... Ter, sigara dumanı, kurutulan nemli çorapların buğusu, yemek kaplarından yükselen baharat kokuları. Günde üç kez verilen yemekler; ince alüminyum kaplara kepçeyle dökülen mercimek çorbaları, nohut yemekleri, kaba doğranmış ekmek dilimleri, eğilip bükülen o zavallı kaşıklar. Lavaboda yıkanıp ranza kenarlarına asılan çorapların, fanilaların nemi, koğuşun havasına karışıyor.

Gündüzleri, parmaklıklı pencereden süzülen ışık huzmeleri içeri doluyor; toz taneleri o huzmelerde dans ediyor, sanki özgürlüğün bir gölgesiymiş gibi aldatmak istiyor bizi. Akşamüstü demlenen çaylar, o küçük çaydanlığın mucizevi bolluğu, ampullerin soluk ışığında söylenen türküler... Sabahları az sayıda gelen gazeteler elden ele kapışılıyor, sayfalar ayrılıp paylaşılıyor, sonra değiştokuş ediliyor.

Görüş günlerini özlemle beklerken, en ağır cehennemin sorguya götürülmek, en güzel cennetin ise o kısa, o kıymetli görüş anları olduğu gerçeği...

Günler böyle geçiyor; birbirine karışan, birbirine benzeyen ama her ânında o ağır bekleyişi taşıyan günler. Beklemek deyince aklıma hep Walter Benjamin'in Portbou'daki trajik intiharı geliyor. Nazilerden kaçmak için her şeyi yapan, arkadaşlarıyla İspanya'yı yaya geçen ve Portekiz'e, oradan da Ame-

rika'ya gitmek isteyen filozofun Gestapo'nun eline düşme ihtimalini düşünerek otel odasında morfinle canına kıyması, işkenceyi bekleme işkencesindense hayatına son vermeyi yeğlediğini gösteren müthiş bir örnek. Elbette ki Benjamin sıradan bir insan değil. Kim bilir o müthiş yazıları yazan beyin, Nazilerin eline düştüğü zaman neler yaşayacağını nasıl canlandırdı, nasıl önceden yaşadı. İşte sadist, cahil Almanların insanların, insanlığın elinden aldığı bir başka büyük Alman. Ne yazık.

Eğlenceli Bir Adam

Katil Hüseyin'in gelişi ilginç bir şekilde hapishanedeki kasvetli havayı biraz dağıtıyor. Garip bir şivesi olan, sarışına çalar kumral Karadenizli, hali tavrıyla ve herkesi ilgilendiren aslında komik olmayan ama komik bir biçimde anlattığı hikâyeleriyle ilgi odağı haline geliyor. Çaya çok meraklı olduğu için demlikte tavşan kanı çay yapmayı hiç kimseye bırakmıyor. Kendi elleriyle özenle ince belli bardaklara dolduruyor ve, "Buyur gardaşım," diye sunuyor. Eğer kızdığı ya da kırıldığı kişiler varsa onlara o gün çay vermiyor. Gel de itiraz et, arkasında üç ölüsü var.

Duruşmaları Samsun'da görüldüğü için zaman zaman alıp götürüyorlar onu, ertesi günü ya da iki gün sonra da getiriyorlar. Hep sarhoş geliyor. Suratı asık, hiç kimseyle konuşmadan gidip ranzasına yatıyor. Aşırı sarhoş olduğu için hemen horlamaya başlıyor. Neden böyle yaptığını sordukları zaman da diyor ki aklım başımda olsa ben buraya giremem. Kendimi tekrar kapattırabilmem için sarhoş olmam lazım, ancak o zaman hiçbir şeyin farkında olmuyorum, gözlerimi açtığım zaman da zaten iş işten geçmiş oluyor.

Bu garip mantık Hüseyin'in farklılığını daha da çok vurguluyor. Ama en garip huyu bunlar değil. Duruşma

nasıl geçti diye sorduklarında, "İyi, iyi," diyor, "hâkime hanım iyi bir kadın, yaralı bıraktıklarım da yani ölenin akrabaları, onlar da bana çok hürmetli doğrusu." Anlamıyor kimse tabii, onların kim olduğunu soruyorlar, diyor ki, "Hani tabancayı çekip de üçünü indirdim ya, iki tane de yaralı bırakmışım, onlar bana çok hürmet gösteriyor." Bunun sebebini sorduklarında da diyor ki, "Kurşunlar öyle yerlere isabet etmiş ki dik duramıyorlar, hep öne eğik duruyorlar ve böyle bir çobana hürmet gösteriyorlar."

Bu tuhaf mantık karşısında kimse nasıl tepki göstereceğini bilemeden öylece şaşkın şaşkın duruyor. Bir de akşamları mecburen oynattığı bir oyun var. Bunu gönüllü mü yapıyorlar yoksa tuhaf adamın onları bir gün bir kuytu köşede bıçaklaması ya da şişlemesi gibi bir ihtimal karşısında korkarak mı yapıyorlar çok belli değil ama Hüseyin her akşam aynı skeci sahneye koymakta ısrarlı. Oyuna göre İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olduğu dönemde, bir gün oğlu Ömer İnönü karakola düşüyor. Bir trafik suçu, önemli bir şey yok. Komiser ifadesini alıyor ama sert birisi. Kimsin diyor getirilen kişiye. Böylece birçok kişinin değişe değişe rol aldığı skeç başlıyor.

Komiser: Kimsin?

Oyuncu: Adım Ömer efendim.

Komiser: Belledim ananı (daha sert bir küfürle). Ne iş yaparsın?

Oyuncu: Mühendisim efendim.

Komiser: Belledim ananı. Nerede otursun?

Oyuncu: Maçka'da efendim.

Komiser: Belledim ananı.

Sorular böyle giderken en sonunda komiser, soyadın nedir diye soruyor. Ve cevap geliyor:

Oyuncu: İnönü.

Bu son sahne katil Hüseyin'in en çok heyecanlandığı ve her gece bir atom sırrı öğrenecekmiş gibi merakla beklediği ve söylendiği anda da tavuk gibi çırpına çırpına güldüğü bir bölüm.

Komiser: Sen Ömer İnönü müsün?
Oyuncu: Evet efendim.
Komiser: Belledin anamiiii!

Siyasi yönü olmayan bu adamın, eski liderin adıyla anlatılan bu fıkraya neden bu kadar güldüğünü anlamak mümkün değil. Acaba bunları nereden buluyor, niye her akşam oynatıyor, bu amatör tiyatro zevkini nereden almış bu yarı deli adam diye merak ediyorlar, ama bir tatsızlık çıkmasın diye de suyuna gidiyorlar.

Empati

Hüseyin'in gelişi koğuşta bir değişiklik yaratmıştı yaratmasına ama Selim'i de yeni düşüncelere yöneltmişti. Nasıl oluyordu da bir insan üç kişiyi öldürüp iki akrabasını da yaraladıktan sonra rahat rahat uyuyor, şakalar yapıyor, türkü söylüyor ve hayattan zevk alabiliyordu? Öldürdüğü insanlar hiç mi düşlerine girmiyordu? Hiçbir suç işlememiş insanlar olarak kendileri uyuyamazken bu adam nasıl böyle rahat ve sanki vicdanı çok temiz gibi derin uykulara varabiliyordu, nasıl bu şakaları yapabiliyordu? En ufak bir üzüntüsü yoktu sanki; yaralı kalanlarla da alay ediyordu.

Bütün bunlar Selim'i belki de aşırı olabilecek bir genellemeye götürdü. Katil Hüseyin gibi, başlarındaki diktatör ya da işkenceciler gibi yaratıkları insandan ayıran şey, empati duygularının olmamasıydı. Hiç kimsenin acısını, hiçbir insanın hatta hiçbir canlının derdini hissedemiyorlardı. Bu da onları birer zulüm makinesine çeviriyordu. Her şeyin başı da empati sonu da empati diye düşündü Selim. Bizim başımızı derde sokan da zaten bu değil mi. Ama eğer sende empati varsa olmasın diyemezsin, varsa var yoksa yok. Ödeyeceğin her bedeli göze almak zorundasın.

Bir Kaçış Hikâyesi

Katil Hüseyin'in Samsun'a duruşmaya gitme günleri gelmişti. Jandarmalar adamı alıp götürdüler. Koğuştakiler onu ertesi gün ya da akşam vakti sarhoş bir şekilde beklerken gelmedi, ertesi gün de gelen olmadı. Bir sonraki akşam katil Hüseyin tabura sığmayacak kadar zilzurna sarhoş durumda, herkese ve her şeye küfrederek, avazı çıktığı kadar bağırarak ve "o" dediği birisini iğrenç sözlerle yerin dibine sokarak getirildi. Hem söyleniyor hem de kızgınlıktan ranzanın tahtasına yumruk atıyordu. Anasını bilmem ne yaptığımın oğlu, istikbalimi yakacaktı pezevenk, diye küfürleri ardı ardına nasıl sıralıyor ama bir türlü rahatlayamıyordu.

Epeyce böyle gittikten sonra, "Ne oldu ya Hüseyin, nedir bu öfke, kime kızdın?" diye sordular. "Beni getiren jandarmaya," dedi. Nedeni sorulduğunda, "Benim istikbalimle oynadı pezevenk, ben de ağzını burnunu kırdım, iyice hastanelik hale getirdim," dedi.

Koğuştakilerin şaşkınlığı daha da artmıştı – ne olmuş olabilirdi? Bir süre sustular; Hüseyin de başını iki yana sallayıp, "Allah!" diye diye durumuna yazıklanıyordu. Sonra anlatmaya karar verdi.

"Bakın kardeşler," dedi, "ben duruşmadan Ankara'ya her döndüğümde Yenimahalle'deki dostumun evine gide-

rim. Orada kadın bana sofra hazırlar, içki çıkarır, beraber bir âlem yaparız. Akşam da kararlaştırdığımız saatte jandarma gelir beni alır buraya getirir. Bu itoğluit bu sefer saatinde gelmedi, yarım saat bekledim, bir saat bekledim gelmedi. Dedim ki bu it benim hapsimi yakacak, beni firari konumuna düşürecek. O kadar sinirlendim ki üç saat sonra geldiğinde sen benim nasıl istikbalimle oynarsın yakacaksın beni diye döve döve önüme kattım, kapıya kadar getirdim. Kapıda dedim ki, 'Ha bu it benim infazımı yakacaktı, alın onu başımdan!' İşte hikâye böyle oldu."

Leyla'nın Defteri

İnsanların otoriteden bu kadar korkmasına şaşırıyorum ama daha da hayret verici olan şey kolayca yalanlara inanıvermeleri. Onlara sorsan hiçbir gazeteye güvenilmez. Ama orada yazan her şeye de inanırlar. Tabii gazeteler pislikle dolu, yalanla dolu. Sürekli hükümetlerin koltuğunun altına sığınmaya çalışan gazeteciler, yöneticiler, ülkedeki duruma göre tavır almakta usta oldukları için ve şu anda rüzgârlar ülkenin aydınlık kesimlerini süpürmek üzere estiği için durmadan iftiralar yayımlıyorlar. Gece baskınıyla alınmış gencecik bir çiftin dağınık yatak odalarının fotoğrafını basıp altına işte bu yataktan çıktılar, zaten devrim nikâhı yapmışlar diye iğrenç şeyler yazıyorlar. Ne yazık ki en yakın çevremizi bile kaplamaya başladı bu hastalık. Geçen gün kardeşim amcama gitmiş, amcam bizi sormuş, sonra da demiş ki belliydi bunun böyle olacağı, bir evde o kadar kitap oldu mu başın belaya girer, herkes gibi işinde gücünde olsalardı bunlar yaşanmazdı. Bunları duyunca o kadar kırıldım ki. Hiçbir suç yükleyemedikleri için kitap okumak diye bir suç icat ettiler. Cehaletin övgüsünü yapıyorlar. Örgütlü cehalet bu ülkede çok güçlü. Sorsan kabul etmezler ama hepsi doğal olarak kültür-sanat düşmanı.

Sokakta

Pazaryerine her gidişinde, Leyla'nın omuzlarına görünmez bir yük binerdi. Eskiden neşe ve canlılık saçan o kalabalıklar şimdi buz gibi bakışlar, fısıltılar ve kaçamak gözlerle doluydu. Sepeti kolunda, Zeynep'in elini sıkıca tutarak ilerlerken her adımı bir dikenli telin üzerinden geçiyormuşçasına ağırdı. Satıcıların bile sesi değişmişti sanki; eski samimiyetin yerini kuru bir, "Ne alırsın?" ya da, "Buyur abla," almıştı. Sanki Selim'in yokluğu sadece evlerini değil, çarşıdaki yerini de çalmıştı.

Bir gün Zeynep bir çikolatayı işaret etti. Minik parmağı, rengârenk ambalaja uzanırken Leyla'nın yüreği burkuldu. "Anne, baba da severdi bunu," dedi kızı. O an, arkalarından gelen sesler kulaklarına çelik bir hançer gibi saplandı: "Hainin karısı işte, ne geziyor buralarda?" Leyla donup kaldı. Yüzünü dönmedi, Zeynep'in masumiyeti kirlenmesin diye sırtını kalkan etti. Gözleri doldu ama ağlamadı. Ağlamayacaktı. Bu şehrin, bu insanların acımasızlığına yenilmeyecekti. Omuzlarını dikleştirdi, elini cebine attı, son parasıyla o çikolatayı aldı. Eve dönerken, Zeynep çikolatasını neşeyle yiyordu. Leyla ise içinden yükselen isyanla sessizce yürüdü. Annesinin evine gitseler de bu bakışlardan kurtulmak kolay olmayacaktı. Yükün adı değişse de ağırlığı kalacaktı.

Edebiyatla Tedavi

Selim'in edebiyatla kendini tedavi etme tekniği bir süre sonra işe yaramaya başladı. Sözcükler, satırlar, hikâyeler... Hepsi merhem gibi yaralarını sağaltıyor, ruhunu sarıyordu. Düşüncenin her şeyi değiştirebileceği inancı, onu umulmadık bir cesarete sürüklüyordu; bu, çocukluğunda doktorun hayran olduğu o cesareti, o küçük ama kararlı duruşuydu. Sol kulağının arkasındaki kist yüzünden, çocukluk fotoğraflarında kulağı hep öne eğik çıkardı. Sonunda onu aldırmaya karar vermişlerdi; ameliyathanenin soğuk ışıkları altında, o steril kokunun içinde, doktor kisti kazırken kulak dibinde olduğu için her ses büyüyordu; çınlıyor, yankılanıyor, sanki bütün odayı dolduruyordu. Bayıltmamışlardı onu; acımasına acıyor, o keskin bıçağın tenindeki izi içini yakıyordu, ama gıkını çıkarmıyordu; dişlerini sıkıyor, gözlerini kapatıyordu çünkü okuduğu şövalye romanlarında kahraman D'Artagnan da öyle yapıyordu; kılıç yarası tedavi edilirken ses çıkarmıyor, acıya meydan okuyordu. O satırları okurken kendini onun yerine koymuş, gücünü içinde hissetmişti. Doktor, "Aferin evladıma, hiç böyle cesur bir çocuk görmedim, bravo," diyordu; sesinde bir şaşkınlık, bir hayranlık vardı. Edebiyat yoluyla yapılan bir anesteziyi hiç duymamıştı. Başka bir sefer, bademcik

ameliyatında, sersemlemiş bir haldeyken boğazına kadar sokulan aletler ve o kocaman el, onu garip bir hayale sürüklemişti; sanki bir geyik, uzun ağzını çocuğun ağzına sokuyordu. Geyiği itmek istiyordu ama elleri hareket etmiyor, bedeni uyuşuyordu; o an, korkuyla gerçek arasında kaybolmuştu.

Nefes Alma İhtiyacı

Koğuştaki arkadaşlarla değişerek okudukları kitaplarda Selim'in eline Knut Hamsun'un *Göçebe* romanı geliyor. İki ayrı ortam; bu nefessiz koğuşla Kuzey ormanlarının taze rüzgârı arasındaki çarpıcı çelişki içini burkuyor. Zaten ideolojik sapmalarına rağmen bu büyük yazarın dilini ve yarattığı atmosferi çok sever. Diğer kitapları gibi *Göçebe*'yi de daha önce okumuştu elbette, hatta kitapta boya yapan kahramanın etkisinde kalıp evdeki basit kitaplığı bile boyamıştı. İkinci kez okurken de aynı edebiyat zevkini alıyor; ustalıkla kurulmuş cümlelerin, güzel betimlemelerin, doğaya ait ayrıntıların, onu bir Kuzey ormanında yürek ferahlatıcı bir gezintiye çıkardığını duyumsuyor. Sanki taze ve serin bir rüzgâr esiyor koğuşun içinde. Dünyanın çeşitli bölgeleri arasındaki eşitsizliği, kimileri tertemiz bir doğa içinde uygar bir yaşam sürerken kimilerinin de siyasal çalkantıların yarattığı bir cehenneme prangayla bağlı olduğunu düşünüyor. Keşke o ormanlarda bir sincap ailesi olsaydık diye geçiriyor içinden. Ama o dönemde, Kuzey ormanlarına varabilse bile, orada sığınmacı bir sincap olarak diğerlerinden farklı muamele göreceğini bilmiyor.

Gündelik Hayatın Vahşeti ve Bekleyiş İşkencesi

Selim kafasındaki hikâyelere, edebiyat çalışmalarına sığınıyordu. Sanat onu bu demirlerden, bu bekleyişten başka dünyalara götüren tek şeydi. Ama bu çalışmaları yapabilmesi için gerekli kitaplar yoktu elinde. Kitapları yanında olsaydı, büyük beyinlerin birbirinden nasıl beslendiğini, antik dönemden beri düşüncelerin nasıl aktığını derleyen bir kitap hazırlamaya girişebilirdi. Yazarların, eserlerinin başına aldıkları alıntıları –Platon'un Sokrates'ten aktardıkları, Dante'nin Vergilius'tan izleri gibi– toplayan bir çalışma... Amerikan, Rus, Yunan, Fransız, Türk, Alman, Arap, İranlı yazarların kitaplarındaki alıntılar, değerli beyinlerin hangi düşüncelere değer verdiğini, hangi yaralara dokunduğunu gösterirdi. Balzac'ın insan hırsı üzerine eğilişi, Stendhal'de aşkın çelişkileri, Borges'in sonsuz labirentleri, Faulkner'daki modern trajedi havası, zamanın ağırlığı... Kitaplarının başına koydukları alıntıları nasıl seçmişlerdi? Hangi satır, hangi düşünceye denk düşmüştü?

Ama burada, birkaç yıpranmış kitaptan öteye gidemezdi; sayfaları kıvrılmış, ciltleri yırtılmış birkaç dost. Aklına Dostoyevski geliyordu; hapis yatmış, zincirler arasında yazmış bir ruh... Kafka geliyordu; niçin yargılandığını bilmeden bekleyen bir gölge... Bu bekleyiş hem acı

verici hem merak uyandırıcıydı. Savcılar, polisler onları neyle suçluyordu? "Kafka," dese anlamazlardı; belki yabancı bir ajan sanıp daha beter işkence yaparlardı. Cehalet, bilgiyi; karanlık, aydınlığı boğuyordu bu topraklarda.

Sonra zihnini diri tutmak, o bitmeyen bekleyişin ağırlığını hafifletmek için oyunlar icat etmeye başladı. Kahkaha krizleri olmasa delireceklerini bildikleri gibi, bu oyunlar da olmasa sabrı tükenecekti. Bir ipin ucunda sallanıyordu. Sayılarla oynuyordu bazen; koğuşun taşlarındaki çatlakları sayıyor, her birini bir hikâyeye bağlıyordu; bir çatlak, bir çocukluk anısı; bir diğeri, Leyla'yla geçirdiği bir akşam...

Leyla'nın Mektubu

GÖRÜLMÜŞTÜR

Canım,

Her gün yazmak istiyorum sana ama kabul edip etmeyeceklerini bilmediğim için kendimi tutuyorum. Seninle sessizce konuşuyorum her gün. Sana vermek istediğim güzel bir haber var. Çok hoş bir şey oldu. İller Bankası'nda çalıştığım yıllarda meğer benden fazla vergi kesmişler. Onu toptan ödediler, düşünebiliyor musun? Toplu olarak bir para geçti elime. Çok da rahatlattı doğrusu. Şimdi İstanbul'da zaten annemlerde kaldığımız için pek bir masrafımız olmuyor. Kira falan gibi dertler de kalmadı artık. Elimdeki para da Zeynep'e pasta, çikolata gibi küçük şeylere gidiyor. Bunu sana bildireyim dedim çünkü aklının bizde olduğunu, nasıl geçindiğimizi merak ettiğini hep biliyorum. Bu yüzden yazıyorum ki üzülme sevgilim, rahatımız yerinde, senin yokluğun dışında hiçbir sorun yok.

Zeynep iyice özledi seni, sorup duruyor, sanki bir saklambaç oynuyormuş gibi geliyor ona. Diyor ki, ben İstanbul'a gitti baba Ankara'ya geldi. Ben Ankara'da baba İstanbul'a gitti. Bazen ne cevap vereceğimi şaşırıyorum ama Allahtan teyzeleri ve anneannesi oyalıyor.

Seni merak ediyorum, uyuyabiliyor musun, ilaca ihtiyacın var mı, sana kazak ve kaşkol örüyoruz, hem oyalanma oluyor

hem de sana bir faydamız dokunsun istiyoruz, annem ve ben sırayla örüyoruz. Hani sen hep dalga geçerdin ya örgü çeşitleriyle, Selanik, haraşo diye. İşte şimdi sana haraşo örüyoruz. Ne de olsa haraşo sizin gruba daha çok yakışır.

Radyoda haberleri dinliyorum içim sıkılıyor, olaylar olaylar, kaç kuşaktır herkesin başını ağrıtan o malum soru: Memleket nereye gidiyor, ne olacak bu işin sonu? Kim bilir kaç yüzyıldır bunu kaç milyon kişi sordu, şimdi sıra bizde.

Duruşman ne zaman olacak, bir haber geldi mi? Çok aklım ermiyor bu işlere ama herhalde bir savcı sorgulayacak seni ama yazmadığına göre demek ki hâlâ öyle bir şey olmadı. Canını sıkma sevgilim, bizi merak etme, iyiyiz, dediğim gibi zengin bile sayılırım hatta. İnsanın bir aile evi olması iyi bir şeymiş. Annem ve kardeşlerimle zaten çok yakınız biliyorsun, günler geçip gidiyor böylece. Canım en yakın zamanda sana kavuşmayı hayal ediyorum.

Sevgiyle öpüyorum.

Leyla

Ruh Seyahati

"Bütün dinler beden ve ruhun ayrı olduğu inancına dayanıyorsa," diye düşündü Selim, "keşke tam bir dindar olsaydım da buna katıksız inanabilseydim." Ruh ve beden ayrıdır, beden toprakta çürür, ruh göğe yükselir; bu inanç, milyarlarca kişiyi kendine bağlamıştı. "Ölenlere üzülmeyin, çünkü o cennete gitti," derlerdi; hele çocuklara... "İyi ama," diye geçiriyordu içinden, "o çocuğun ya da sevgilinin bedeni de kıymetli değil miydi? Eline diken batsa, bir yerini kesse üzüldüğün o beden, birdenbire nasıl önemsizleşir? İnsan zihni bunu nasıl kavrayabilir? Bir sevdiğinin mezarını ziyaret ettiğinde, ikilem içinde kalmaz mıydın? Acaba o burada mı, yoksa başka yerde mi? Buradaysa kötü, dilerim başka yerdedir. Ama burada değilse, ben burada ne yapıyorum? Bu çiçekler kimin için, onlar için mi, yoksa sadece bizim gözümüz için mi?"

Anı, saygı, unutulmamak... Hepsi yaşayanlar içindi. Buna rağmen, "Keşke ruh ve beden ayrılığı gerçek olsaydı," diyordu. "Keşke benim de ruhumla bedenim bir süreliğine birbirinden ayrılabilseydi. Onlar bedenimle oynarken, ben başka yerlerde olabilseydim." Ama sonra kendi kendine soruyordu: "Madem ruh dediğin şey bey-

nin bir fonksiyonu, o zaman beynini kullanarak bir ruh seyahatine çıkamaz mısın? Bedeninin dışına çıkamaz mısın?" Böyle düşüne düşüne kendini koşullandırmaya çalışıyordu; hiç inanmadığı ezoterik masallardaki astral seyahatlerden birine çıkabilseydi keşke...

Diktatör'le Baş Başa

Tik tak, tik tak, tik tak. Selim'in kulağında, ruhunu yatıştıran, eski güzel günleri hatırlatan tik taklar devam edip gittikçe nefes alışları da düzenli hale geliyordu.

Tik tak tak, tik tak.

Tik; bir kahkaha, tak; bir öpücük, tik; bebek kıkırdaması, tak; iki kadeh tokuşuyor; tik tak, tik tak...

23. yaşgününde Leyla iş dönüşü yüzünde muzip bir tebessümle eve gelip onu kutlamış, sonra, "Sen doğum günlerini sevmezsin ama bu bir hediye değil ihtiyaç," diyerek çantasından çıkardığı küçük kutuyu vermiş, Selim'in beceriksiz ve sabırsız hareketlerle paketi açıp içinden çıkan kol saatine sevinerek baktığını görünce isabetli düşünmüş olduğu için memnun olmuştu. Aslında ucuz, hiçbir gösterişi olmayan, Japon malı bir kol saatiydi ama Selim'in saat kayışını bağlarken yüzüne yayılan gülümsemeden onun da hoşuna gittiğini anlamıştı. "Hani," demişti Leyla, "askerde saatini satmışsın ya, bu basit hediyeyle sana, bundan sonra hiç satma, satmak zorunda kalma demek istiyorum."

İşte şimdi ranzasında, sol kulağının üstüne yatmış uyuklarken, yastığının altına koyduğu saat yalnız zamanı göstermekle kalmıyor, aynı zamanda ona Leyla'yı, Zeynep'i, bütün bunların olup biteceğini, hiç akla getirmeden geçirdikleri o umutlu günleri hatırlatıyordu.

Tik tak, tik tak.

Selim bu mekanik tıkırtıyla kendinden geçti ve bir kez daha demir parmaklıkların arasından bir duman gibi süzülerek Ankara'nın gökyüzünde uçmaya başladı. Bu sefer kendini bulduğu yer resmî bir konut, hatta bir saraydı.

Diktatör devasa, oymalı meşe masasından başını kaldırdı. Odanın her köşesi, her boyutta ve her çağdan getirilmiş saatlerle doluydu. Kimi tik tak ediyor, kimi çan çalıyor, kimi kumlarını döküyordu; ama hiçbiri aynı zamanı göstermiyordu. Karşısında, kapının eşiğinde, yağmur damlalarıyla parlayan, genç bir adam duruyordu. Ayakları ıslak zeminde iz bırakmıyordu.

Selim odaya doğru bir adım attığı anda saatlerin sesi bir anlığına kesildi, sonra daha da gürültülü bir kakofoniyle geri döndü.

"Zamanın durduğunu sanıyorsun, değil mi? Ama halkın zamanı akmaya devam ediyor."

Diktatör parmağını salladı. "Halkın zamanı, benim zamanım. Ben ne istersem o olur."

Devrimci, odadaki en büyük, en eski sarkaçlı saate yaklaştı. Paslı pirinçten yapılmış kadranında çatlaklar vardı. Parmağını nazikçe saatin yüzeyinde gezdirdi. "Bu saat eskiden bir kent meydanında dururdu. Her sabah güneşle birlikte uyanır, her akşam yıldızlarla birlikte uyurdu. Şimdi ise burada, senin zamanını bekliyor."

Saatler Selim'in her kelimesiyle daha da hızlanmaya başladı. Küçük bir cep saati çıldırmış gibi vızıldıyor, büyük bir guguklu saat aralıksız ötüyordu.

Diktatör'ün kaşları çatıldı. "Ne yapıyorsun sen? Bu bir illüzyon!"

Selim gülümsedi. "İllüzyon mu? Yoksa gerçek mi? Bu saatler, senin hükmün altında geçen her ânı, her acıyı, her umudu kaydetti. Dinle."

Ve o anda odadaki tüm saatler, senkronize bir şekilde çalmaya başladı. Çanlar, ziller, kuş ötüşleri sadece kulakları değil, ruhu da titreten bir yankıyla doldu. Her çınlamanın içinde bir fısıltı duyuldu: açlık, korku, kayıp, isyan. Diktatör'ün yüzü bembeyaz oldu. Gözleri, saatlerin kadranlarındaki sayılarda, kendi geçmişinin ve halkın çektiği eziyetlerin yansımalarını görmeye başladı.

Bir an, en büyük sarkaçlı saatin camı buğulandı ve içinde, Diktatör'ün çocukluğundan bir sahne belirdi: Küçük bir çocuk, oyuncak askerleriyle oynarken bir gün başa geçeceğine dair yemin ediyordu. Sonra sahne değişti; bir genç adam, halkına özgürlük vaat eden nutuklar atıyordu. Ve sonra, şimdiki hali: Yüzü gölgelerle kaplı, yalnız bir figür.

Diktatör, nefes nefese, "Dur! Yeter!" diye bağırdı. Eliyle havayı itti, sanki bu sesleri ve görüntüleri dağıtabilecekmiş gibi.

Selim saatten uzaklaştı. Saatler, yavaş yavaş eski ritimlerine geri döndü, ancak odada bir ağırlık kalmıştı. "Zamanı durduramazsın. Ve halkın sesi, her zaman sana ulaşacak. Saatler farklı zamanları gösterse de hepsi aynı gerçeği fısıldıyor: Değişim geliyor."

Diktatör sandalyesine yığıldı. Etrafındaki saatler, şimdi ona boş ve anlamsız geliyordu. Her tik tak, kendi hükmünün sonuna doğru atılan bir adım gibiydi. Selim sessizce kapıya doğru yürüdü. Çıkarken arkasına son bir kez baktı. Diktatör, saatlerin arasında, zamanın kendisi tarafından esir alınmış gibi görünüyordu.

Sansürcü

Oblomov tembelliğinin hüküm sürdüğü, ranzanın soğuk şiltesine uzanmaktan başka bir eylemin düşünülemediği sıkıcı bir öğle sonuydu. Zamanın ağırlaştığı bir anda, kapıdan boğuk bir ses yankılandı: "Melih Tenekeci, Melih Tenekeci." Koğuşun en sessizlerindendi Melih, isminin beklenmedik yankısı üzerine hemen doğruldu. Şaşkınlıkla, üzerine geçirdiği gömleği aceleyle pantolonunun içine soktu, kendine çekidüzen verdi ve kapıya yöneldi. Karşısında duran nöbetçiler, donuk yüzleriyle emirlerini yinelediler: "Gel, gidiyoruz."

Melih heyecanlandı. Bu saatte, kimsenin bir yere götürüldüğünü ne duymuş ne de görmüştü. Zihnine bir yığın soru hücum etti: Nereye götüreceklerdi acaba? Sesindeki gerginliği gizleyemeden sordu nöbetçilere: "Nereye?" Cevap kısa ve kesindi: "Gidince görürsün." Adımları, sadece giriş formaliteleri sırasında gördüğü o küçük yapıya yöneldi. Burası, subayların ve görevlilerin olduğu, sessiz bir yerdi. Nitekim kendisini de o binanın içindeki bir subay odasına soktular. İçeride, kalın kaşlı, esmer tenli, elmacıkkemikleri çıkık, uzun boylu bir binbaşı oturuyordu. Sesi tok bir emirle odaya yayıldı: "Gel, otur şuraya." Masasının önündeki sandalyeyi işaret etti. Kendisi ise masanın arkasında, duvardaki Atatürk resminin altın-

da oturmaktaydı. Melih, şaşkınlığın pençesinde, iskemleye usulca oturdu.

Önemli bir şey olmasa, beni bu saatte buraya çağırmazlar diye düşündü. Ya bir ölüm haberi ya da sarsıcı bir gelişme... Bu binaya bir tutuklu ancak böyle durumlarda çağrılır. Binbaşının elindeki mektubu fark etti. Mektubu sallayan binbaşı, gözlerini Melih'e dikerek konuştu: "Eşinden yeni mektup geldi."

Melih, boğazı kurumuş bir halde, "Evet," diyebildi.

Binbaşı devam etti: "Ne kadar çok seviyorsunuz birbirinizi. Bravo!"

Melih, "Evet, sağ olun," der gibi anlaşılmaz sesler çıkardı, çünkü ne denmesi gerektiğini bilmiyordu.

Binbaşının sesi yükseldi: "O zaman niye bulaştın bu işlere?"

Melih, "Hiçbir şeye bulaşmadım," dedi.

"Bulaşmadıysan niye buradasın?"

"Bilmiyorum."

"Nasıl bilmiyorsun?"

"Gerçekten bilmiyorum. Bir suçum yok. Niye beni buraya getirdiler, niçin buradayım, gerçekten bilmiyorum."

"Hiç kimse sana bir şey sormadı mı?"

"Hayır, sormadı."

"Sorguya gitmedin yani?"

"Hayır, gitmedim."

Binbaşı, derin bir nefes aldı, sanki pes etmiş gibi, "Neyse," dedi, "yakında açığa çıkar. Ben seni başka bir şey söylemek için çağırdım."

Melih merakla, "Buyurun," dedi.

"Mektuplarınızı okuyan benim. Eşinle karşılıklı mektuplarınızı. Hoşuma giden bir iş değil bu. İnsanların mahrem hayatına karışmak istemem. Ama biliyorsun, burada gerekiyor, birisi yapacak bu işi. Siz yine de daha detaylı yazabilirsiniz, sorun olmaz."

Melih boğazındaki düğümden dolayı yutkunarak, "Anlıyorum," dedi.

Binbaşının yüzünde neredeyse bir gülümseme belirmişti: "İkiniz de edebiyatçısınız galiba, mektuplarınız çok farklı. Ben de şiir yazıyorum," dedi ve masanın çekmecesinden üç defter çıkardı. "Bunlar şiirle dolu. Her gün yazarım." Sonra sustu. Melih'in aklına söyleyecek bir söz gelmedi.

Binbaşı, "Belki bir gün sana gösterir, fikrini sorarım," dedi.

"Olur," dedi Melih, sonra bu cevap çok soğuk geldi kendisine, "tabii," diye mırıldandı.

Konuşacak başka bir şey kalmayınca Melih'i koğuşuna geri götürmeye geldi askerler. Yalnız odadan çıkarken binbaşı onu durdurdu ve, "Yalan söylemek zor değil mi?" diye sordu. Melih'in şaşırmış yüz ifadesi karşısında da ekledi: "Mektuplarda," dedi, "sen de yalan söylüyorsun, karın da. Hayatı güllük gülistanlık gösteriyorsunuz, oysa en azından senin için durumun pek parlak olmadığını biliyorum. Koğuşta birisi daha var; Selim. O da öyle yapıyor. Mübalağa sanatı işte. Sanki cezaevine değil de lunaparka gitmiş gibi."

Koğuşa döner dönmez arkadaşları merak içinde onu sardı, "Ne oldu? Niye götürdüler seni?" diye sordular. Melih olan biteni anlattı. Hikâyesini bitirince Halil, birden aydınlanmış gibi konuştu:

"Ha, şimdi anlaşıldı! Sapık herif, karıkoca mektuplarını okumaya meraklı. Daha önce bana da aynı öneriyi yapmıştı. Sakın açılmayın adama, bu zevki tattırmayın!"

Melih, "Doğru söylüyorsun," dedi, "önce şaşırdım ama şimdi söylediğin aklıma yattı. İyi niyetten değil bu. Ne insanlar var."

Bir arkadaşları araya girdi, "Belki de sahiden edebiyat meraklısı adam," dedi, "insanları niye suçluyorsunuz?"

Bunun üstüne Barış, "İnsan mı? Güldürme beni!" dedi. Hep beraber kahkahalarla güldüler.

Selim, askerlik hayatı boyunca tanıdığı subayları düşündü. Hiçbirinin sivil hayatta tanıdıklarına benzemediğini bir kez daha acı bir şekilde hatırladı. Askerlikle sivil dünya arasında büyük fark vardı. Orada işleyen emir-komuta zinciri de subayların elini kolunu bağlıyor, onları bu sert dünyanın mutlak bir "asker"ine dönüştürüyordu. Bu binbaşı da o garip, anlaşılmaz kişilerden biriydi. Hatta sivil hayatta tanıdığı askerler bile farklıydı Selim'in. Demek ki kurumlar, üniformalar, talimatlar, ilişkiler, onların da kendilerini seçmelerini engelliyordu. İnsan doğası gereği çıplak doğup çıplak ölüyordu ama üzerine giydiği giysiler, ruhunu ve kişiliğini, önceden belirlenmiş bu şekillere kurban ediyordu. Koşullanma üzerine kurulu eğitimlerden geçen insanlar kendini nasıl seçebilirdi ki. Selim tanıştığı hiçbir kişiyi gazeteci, devlet memuru, asker, profesör, zengin, yoksul gibi görmüyor, onları insan olarak algılıyordu.

Selim'in iç dünyasındaki sarsıntı, ranzanın soğuk demirlerinde yankılanıyordu. Mektuplarının, ruhunun en özel köşelerinin, Melih'in anlattığı o binbaşının elinde birer nesneye dönüşmesi, içini kemiren bir zehir gibiydi. Artık her fısıltı bir gözetleme, her bakış bir sorgulama gibi geliyordu. Hele ki karısıyla arasındaki o incecik, kelimelerle örülü köprünün bu denli hoyratça çiğnenmesi... Bu, sadece bir mahremiyet ihlali değil, aynı zamanda ruhuna saplanan bir bıçaktı.

Binbaşının, "Daha detaylı yazabilirsiniz," sözü, kulağında uğuldayan bir yılan sesi gibiydi. Bir yandan içindeki edebiyatçı damarı, her şeye rağmen yazma arzusunu körüklüyor, bastırılmış kelimelerin su yüzüne çıkma mücadelesini veriyor ama diğer yandan, her harfin bir tuzak, her cümlenin bir tehdit olma ihtimalini düşünerek kale-

mi eline almaya korkuyordu. Bu durum, onun yazma biçimini kökten değiştirecekti belki de; artık her kelime, bir sırrı gizleyen kalkan gibi örülecek, anlam katmanları arasına saklanacaktı. Belki de bu, içinde biriktirdiği isyankârlığı ateşleyecek ve kelimeler bu kez daha keskin birer mızrağa dönüşecekti. Halil'in, "Sapık herif!" nidasıyla gelen dayanışma, Selim'e bir nebze olsun nefes aldırdı. Bu karanlık tünelde yalnız olmadığını bilmek içindeki fırtınayı dindirmiyordu belki ama en azından bir sığınma limanı sunuyordu. Ancak karısıyla olan ilişkisi... O mektupların ruhları birbirine bağlayan ipleri, bu olayla birlikte paslanmaya yüz tutmuştu. Artık satırların arasına sıkışan kelimeler, birer şüphe tohumu gibi ekiliyordu zihnine. Mahremiyetin kalesi yıkılmıştı.

Selim, bu olayın ardından geleceğe dair adımlarını atarken iki arada bir derede kalacaktı. Ya bu adaletsizliğe boyun eğip sessizliğe bürünecek, bir gölge gibi yaşayıp gidecekti. Ya da içindeki özgürlük ateşi, bu baskıya karşı direnecekti. Bu direniş, belki de kelimelerle örülen bir zırh olacak, belki de suskunluğun içindeki en gür çığlığa dönüşecekti. Askerlik boyunca tanıdığı, sivil hayattaki hiçbir insana benzemeyen o otoriter figürler, şimdi onun zihninde daha net bir yer edinmişti. İnsan doğasının bu karanlık yönü, hayatının geri kalanını şekillendirecek, belki de onu daha sert, daha mesafeli ama aynı zamanda daha anlamlı bir varoluşa itecekti.

Bu deneyim, Selim'in gözündeki perdeyi indirmiş, askerlik yaptığı dönemden sonra hayatın ve insanlığın karmaşık ve acımasız yüzünü ona bir daha göstermişti.

Gece Tartışmaları

Hapishanede herkes kitap okuyordu; bitirilen kitaplar arkadaşlar arasında değiştokuş ediliyor, Varlık Yayınları'nın sarı kapaklıları, klasiklerin beyaz kapaklıları elden ele dolaşıyordu – o sayfalar, o satırlar, o gri dünyada bir nefes, bir özgürlük alanıydı. Bazı titiz mahkûmlar, kitaba ara verince sayfanın kıvrılarak işaret konmasına aşırı sinirleniyor, "Yapmayın be birader, bu ilkelliği bırakın, biraz kitaba saygınız olsun," diye sitem ediyordu; ama yine de çoğu kişi sayfaları katlamayı sürdürüyordu.

Başka bir tartışmaysa gazeteler yüzünden çıkıyordu her sabah. Koğuşa az sayıda gazete geldiği için bir pınarın başına toplanmış susuzlar gibi herkes gazeteye koşuyor, sayfalar birbirinden ayrılıyordu. Spor sayfasına kadar, ilanlara kadar her şey okunuyor; bazıları sabırsızlanıp, "Hadi birader, bitir artık şunu, amma ağır okurmuşsun," diye söyleniyor, öteki, "Patladın mı?" diye cevap veriyordu. Gazete yüzünden her gün küçük gerginlikler yaşanıyordu ama bunlar masum, insani anlardı.

Bir de akşamlar vardı – o geçmek bilmeyen, o ağır akşamlar... Akşam tartışmaları, bu seferki koğuşu diğerlerinden ayırıyordu. Önceki koğuşun eğlenceli tarafı burada yoktu; çünkü bu sefer, deyim yerindeyse, ağır mahkûmlar vardı – düşünceleriyle, acılarıyla, mücadeleleriyle

ağırlaşmış insanlar. 70'li yılların meşhur tartışmaları koğuşu dolduruyordu: Antiemperyalizm mi, antikapitalizm mi önce gelir? Önce sosyalist Türkiye mi demeli, yoksa bağımsız Türkiye mi? Milli Demokratik Devrim teorileri, sürekli devrim diyen Troçkistler, Enver Hoca'ya, Mao'ya bağlı olanlar... Mao'nun *Kızıl Kitap*'ında, "Piyano çalmayı öğrenin," öğüdüne uyarak piyano dersleri almaya başlayanlar. Oysa Mao'nun kastettiği, iki elin piyano çalarken koordine olması gibi örgütsel çalışmayı koordine etmekti; ama bu yanlış anlama gülünç anlara yol açmıştı.

Akşam ağır ağır indikten sonra, çıplak ampullerin soluk ışığında tartışmalar başlıyordu; en yaşlı, deneyimli ve yaşça ötekilerden epey büyük bir mahkûm bilge, "Çocuklar, kendinizi tüketmeyin, yormayın, mesele sizin sandığınız gibi değil," diyordu. "Peki, nasıl?" diye soruyorlardı. "Biz bir savaştayız," diyordu, "daha doğrusu, dünya bir savaşta; iki dünya savaşından daha korkunç bir dönem bu. Soğuk Savaş denen, casusluklar, cinayetler, manipülasyonlarla dolu bir kapışma. Sovyetler Birliği'nin komşusu değil miyiz? Amerika'nın nükleer silahları bizim ülkemizde, Sovyetler'e çevrilmiş durumda değil mi? O zaman bir savaşın ilk hedefiyiz. Generaller, işkenceciler sadece basit birer hizmetli, beyin Washington'da. Biz de burada çile dolduruyoruz, çünkü Amerika'nın ileri karakolunda solculuğa izin verilmiyor. Küba'da sağcılık ne kadar imkânsızsa, burada da solculuk o kadar zor."

Gençler, "Sen umudunu kesmişsin be baba, böyle bir umutsuzlukla boşu boşuna yatıyorsun," diyordu. "Sadece bizde değil, dünyada eşzamanlı bir devrim için çalışıyoruz ve göreceksin ki yakın." Yaşlı adam acı acı gülüyor, "Keşke," diyordu, "ama bence öyle gitmiyor işler."

Barış, "Senin gibi sosyalist görmedim, bu umutsuzlukla ötekilere katıl, niye yatıyorsun burada?" diye çıkıştı adama bir akşam. "Hangi mücadele için?"

Yaşlı mahkûm, "Belki de haklısınız, ne bileyim," dedi; sesi yorgun, gözleri dalgındı.

Sonra teorik bir tartışma başladı; köylü sınıfı diye bir sınıf var mı? "Hayır, yok," dedi biri, "köylülük bir sınıf değil, bir üretim biçimidir." Başka biri Gramsci'nin kültürel hegemonya tezini anlattı. Bu, edebiyatla uğraşanların hoşuna gidiyordu, çünkü kültür bir silah haline gelebilirdi; o satırlar, o fikirler koğuşta bir umut gibi parlıyordu.

Ama havada sezilen başka bir şey vardı: Kadın özlemi. İnsan topluluğuna aykırı bir durum yaşanıyordu burada. Sadece erkeklerin birbirini gördüğü, havalandırmalarda çok uzaktan seçilen kadın figürleri dışında hiç kadın görmeyen erkeklerin enerjisi, her an bir kavgaya dönüşebilecek patlamalara neden oluyordu. O gerginlik, o bastırılmışlık elle tutulur hale geliyordu.

Mektubun Sırrı

O akşam, yaşlı adam yine gençleri başına toplamıştı; çayını ağır ağır yudumluyor, derin bir sesle konuşuyordu: "'Osmanlı'da oyun bitmez,' diye bir söz vardı; şimdi aynı söz cumhuriyet için geçerli. Oyun içinde oyun kurarlar. Bağımsızlık, antiemperyalizm mücadelesi sert kayalara çarpıp parçalanıyor. 1946'dan sonra Amerika'ya teslim olduk, okul kitaplarını onlar yazıyor, subayları onlar yetiştiriyor, başbakanları onlar atıyor. Sovyetler'in komşusu bir ileri karakoluz; nükleer füzeler Amerikan üslerinde kuzeye çevrili. Subayların beyinleri sol düşmanlığıyla yıkandı. İşçi hareketlerini, öğrencileri, solcu aydınları en büyük düşman görüyorlar. Burada oluşumuzun tek sebebi bu. Kırmızı ışıkta gitar çalan gençleri tutukluyorlar, soyulmuş portakal kabuğunu orak-çekiç sanıp öğrencilerin hayatını karartıyorlar, kibrit kutusu desenlerini Stalin'e benzetip dava açıyorlar, gülmeyin, hepsi oldu. 'Ne suçumuz var?' diye sormayın. Hep ezecekler, hep bastıracaklar; bu, devrime kadar böyle sürecek, böyle akıp gidecek bir nehir gibi, ama suyu bulanık, kıyıları taşlı."

"Devrim ne zaman olacak hoca?" diye soran gençlerin sesleri, koğuşun loşluğunda yankılanıyordu; gözleri umutla parlıyordu ama içlerinde bir sabırsızlık, bir çaresizlik gizliydi. Yaşlı adam, namı diğer hoca, çayını ağır

ağır yudumlarken cevap verdi bir bilgenin yorgun ama kararlı tonuyla: "Ben falcı değilim, bilemem. Ama şunu söyleyebilirim ki, işçi sınıfı bilinçlenip sömürüye karşı meydanlara indiğinde biter bu iş, o gün, o an, her şey değişir." Bir an sustu, gözleri uzaklara daldı; sanki o meydanları, o kalabalıkları görüyordu. "Ne demişlerdi?" diye devam etti, "Dün erkendi, yarın geç. Koşullar olgunlaştığında hepimiz hissederiz bunu, bir rüzgâr bir uyanış gibi gelir, içimize işler."

Sözleri koğuşta asılı kaldı; çıplak ampulün soluk ışığı yüzüne vuruyor, ak saçlarını bir hale gibi çevreliyordu. "O zamana kadar," dedi, "kendimizi bu amaç için feda eden öncüler olacağız. Toplumlar ancak öncülerin yaktığı meşalelerle aydınlanabilir, bu meşale, kendi bedenleri olsa bile." Bakışlarını gençlere çevirdi; hepsi sessizce dinliyordu, hepsi gençti, bembeyaz umutlarla ama kararmış gerçeklerle dolu.

"Bakın," dedi, "burada hepiniz gençsiniz, benden başka hepiniz genç. Ve ben size bir hikâye anlatacağım şimdi; Şark tipi bir mesel, eski zamanlardan bir masal." Sesi, bir ninni gibi yumuşadı, ama içinde bir ağırlık taşıyordu. "Eski zamanlarda bir feodal beyin veziri, düşman bir beyin casusuymuş, bir hainmiş yani. İhanetini gerçekleştirmek için asıl beyine bir mesaj göndermeyi düşünmüş: 'Falanca gece kale kapılarını açtıracağım, o gece hücum edip bu kaleyi alabilirsin.' Ama bu mesajı bir mektuba yazsa ya da birine söylese, ele geçtiğinde kellesi gider, biliyor bunu, yakalanma korkusu kemiklerine işlemiş. Bir çare düşünmüş; kurnazca, sinsice bir yol. Bir askerî cezaevine atmış; saçlarını kazımışlar ve o mesajı kafasına, çıkmayan bir mürekkeple yazmışlar, harf harf, satır satır, derisine kazınmış hepsi. Sonra saçları uzayana kadar adamı cezaevinde tutmuşlar, yani aynen bizim gibi, burada, bu taş duvarlar arasında bekler gibi."

Gençler birbirine baktı; bir ürperti geçti aralarından ama hoca devam etti: "Sonra adamı atının üstüne bindirip yola çıkarmışlar. Şüphelenenler yolda ulağın üstünü başını arasa bile bir şey bulmaları mümkün değilmiş. Böylece adam güvenlik içinde öbür kaleye varmış; beyin önüne götürmüşler. 'Beni tıraş etmeniz gerekiyor beyim, her şey kafamda yazıyor,' demiş. Tabii orada ne yazılı olduğunu göremiyor zavallı. Adamı götürüp saçlarını kesmişler; sonra tekrar beyin önüne gelmiş, başını eğmiş. Bey mesajı okumuş, hangi gece o kaleye saldıracağını öğrenmek hoşuna gitmiş, gözleri parlamış. Mesajın gönderiliş biçimini de çok zekice bulmuş; bir tebessüm yayılmış yüzüne. Ama sonra, adamlarını çağırıp o habercinin idam edilmesini işaret etmiş. Çünkü zavallı ulağın kafasındaki mesajın altında bir not daha varmış: 'Bu satırları okuduktan sonra mektubu yırtın.' Ve mektubu yırtmışlar, haberci, o mesajla birlikte yok olmuş."

Hoca sustu; çay bardağını masaya bıraktı, gözleri gençlerin yüzlerinde gezindi. "İşte şimdi size düşünmek için bir konu," dedi, "bütün gece düşünebilirsiniz: Acaba biz bir mektup muyduk? Birilerinin yazıp gönderdiği, okunduktan sonra yırtılacak bir mesaj mıydık?"

Hoca bunları anlatırken, Selim kara kara düşünüyordu; zihni bir fırtınanın içinde kaybolmuştu. "Bu kadar büyük bir dünya kavgasına nasıl karıştım ben?" diye soruyordu kendine. Sonra küçük kızı geldi aklına. Zeynep, o masum, o neşeli varlık. "Onun ne ilgisi var bu olaylarla?" dedi içinden. O minik eller, o berrak kahkahalar, bu kâbusun neresindeydi? Gözleri doldu; bir an, koğuşun soğuk havası ciğerleriyle birlikte ruhunu da dondurdu. O masumiyet, bu karanlıkla nasıl yan yana durabilirdi?

Daha önce Merkez'e götürülüp ölüm derecesinde işkence görmüş, sonra tekrar koğuşa getirilmiş bir arkadaş vardı, adı pek bilinmezdi ama yüzü unutulmazdı.

Yapılan işkencelerden o kadar yılmıştı ki diğerleri gibi anlatamıyordu bile, söz açıldığında hemen başka bir köşeye çekiliyor, duymamaya, hatırlamamaya çalışıyordu. Yüzündeki korku ifadesi, bir maske gibi donmuştu; ne bir gülümseme, ne bir rahatlama, sadece o derin, o sessiz dehşet. İşkence onu susturmuş, ruhunu bir gölgeye çevirmişti; koğuşta dolaşırken bile sanki hâlâ o karanlık odadaydı, bedeni buradaydı ama zihni o anlardan kurtulamamıştı. Selim ona baktıkça kendi kaderini görüyor gibiydi; o sessizlik, bir gün ona da bulaşacaktı.

Diktatör'ün Kâbus Vakti

Diktatör, kendi uykusunun rutubetli derinliğinde, bir zamanlar ordular yönetmiş elleri şimdi bir çocuğunki gibi avuç içine bükülmüş, unutulmuş bir marş gibi kayıp gidiyordu. Odasındaki ağır, kadife perdelerin arasından süzülen soluk ay ışığı, yüzündeki kırışıklıkların haritasını daha da belirginleştiriyor, her bir çizgide yorgunluk ve binlerce kararın izini taşıyordu. Ancak o en tatlı uykusunda bile vicdanın karanlık dehlizlerinden yükselen sabırlı bir fısıltı onu rahat bırakmıyordu. Ve işte o anda hiç beklemediği, ne kadar gerçek ne kadar hayalî olduğu anlaşılamayan bir dokunuşla uyandı.

Selim'in parmakları Diktatör'ün omzuna usulca dokunmuştu. Diktatör bir rüyadan ötekine geçer gibi gözlerini araladı. Selim'in yüzünü görür görmez eli refleksle yastık altındaki tabancaya uzandı. Bu hareket, bir zamanlar binlerce insanın kaderini belirleyen o soğuk, hesapçı refleksin son kalıntısıydı. Silahı tutan parmaklar bir hastanın titreyen uzuvları gibi güçsüzce titriyordu.

"Tabanca bir işe yaramaz, general," dedi Selim, dudaklarında acı dolu ama alaycı olmayan bir gülümsemeyle. "Beni vuramazsınız, çünkü ben zaten yokum. Siz, beni var olmadığım bir yerde var ettiniz. Ben, sizin kurduğunuz düzenin, o demirden elin ardında var olan bir hayaletten ibaretim. Görünmez ama her ânınızda sizinle."

Diktatör, elindeki silahı yavaşça geri bıraktı, doğruldu. Derin, boğuk bir nefes alarak, "Hayalet misin peki?" diye sordu. Sesi, bir zamanlar binlerce kişiyi susturan komutları değil, sadece bir fısıltı taşıyordu içinde.

"Evet," dedi Selim. Sesinde ne bir hüzün ne de bir öfke vardı. "Ben, sizin unuttuğunuz hayaletlerden biriyim." Diktatör'ün gözlerinin içine bakıyordu.

"Sus!" diye bağırdı Diktatör. Sesi odanın içindeki büyülü sessizliği bir anda parçaladı. Yüzü ani bir öfke bulutunun etkisiyle değişti; sanki odanın tavanından sarkan avizeye konmuş olan serçeler aynı anda kanat çırparak havalandı ve duvarlara asılı tablolardaki yerlerine doğru süzüldüler. "Ben bir zamanlar... ben bir zamanlar, herkesin eşit olacağı bir ülke hayal ettim. Herkesin çalışacağı, her şeyin bolluk içinde olacağı bir ülke. Gençliğimin rüyasıydı bu, tıpkı senin şu anki umutların gibi saf ve gerçekti. Ama sonra anladım ki düzeni sağlamak için demir bir el gerekir. Düzen özgürlükten daha önemlidir. Özgürlük anarşinin kardeşi gibidir. Biri geldiğinde diğeri de peşinden gelir; tıpkı bir fırtınanın peşinden gelen yıkım gibi."

Diktatör kalktı, elini duvara dayadı ve yavaşça yürüdü. Yürüdükçe adımlarının altındaki halıdan toprak, çamur ve kan kokusu yayılıyordu. Diktatör o toprakta yetişen yorgun bir ağaç gibiydi, kendi gençliğinin labirentinde, geçmişin hayaletleriyle yürüyordu. Selim'in de anıları canlanıyordu birer birer; öğrenci gösterileri, havada uçuşan bildiriler, atılan sloganlar, cop sesleri, polis baskınları ve ardından gelen o boğucu sessizlik...

"Sizler, sadece fırtınanın en güçlü olduğu anı görürsünüz," diye devam etti Diktatör, sesi şimdi daha sakindi. "Fırtınanın nasıl başladığını, nasıl bir yıkım bıraktığını bilemezsiniz. Ben de tıpkı senin gibi bir zamanlar adalet istiyordum. Çiftçi babamın elindeki nasırlar, an-

nemin gözlerine yerleşmiş o geçim derdi... Niye asker oldum sanıyorsun? Fakir çocukları girer askerî okullara. O gün, bu ülkenin düzeni için kendi hayatımı feda etmeye karar verdim. Kendi vicdanımı, kendi ruhumu bile feda ettim."

Selim Diktatör'ün sözlerinden etkilenmesine rağmen ona teslim olmadı. Gözleri Diktatör'ün gözlerindeki yorgunluğa meydan okur gibi parladı. "Yalan söylüyorsunuz," dedi. "Siz iktidar uğruna başkalarının hayatlarını feda ettiniz. Bu sizi sadece bir diktatör değil, aynı zamanda bir canavar yapar. Sizin elinizde kan var, general. Binlerce masumun kanı!"

Diktatör bu sözü duyunca durdu. Yüzünde bir acı belirdi; bir zamanlar idealist olan bir adamın, idealinin onu bir canavara dönüştürdüğünü fark etmesinin acısıydı bu. Selim'in görmeye alışık olmadığı, saklı kalmış, derin bir yaradan sızan tarifsiz bir histi.

"Haklısın," dedi Diktatör. Sesi şimdi yine bir fısıltıdan ibaretti. "Ama sen de şunu unutma genç adam: Bu ülkenin düzeni, senin hayalindeki özgürlükten daha ağır bastı. Ve şimdi, benim hayatım da düzene kurban oldu."

"Biraz sonra şafak sökecek," dedi Selim, "ve iki kilometre ötedeki bir binanın avlusunda ne olacak, biliyor musunuz?"

"Ne olacakmış?" diye sordu Diktatör, sesi boş bir varil gibi yankılanıyordu.

Selim, "Biraz sonra," dedi, "iki kilometre ötedeki cezaevinin avlusunda henüz on yedi yaşına girmiş bir çocuğu darağacında asacaklar, çırpınarak boğulmasını zevkle izleyecekler. Birileri de bu sırada taze bir mezar kazmakla meşgul olacak. O çocuğu gömecekleri soğuk bir mezar..."

Diktatör bu sözlere inanmamıştı. Yıllarca sürdürdüğü rejimin kanunları kendi mantığının duvarları gibi sağ-

lamdı. "Kim izleyecek?" diye sordu, sesi tizleşmişti. "Benim adamlarım mı? Benim askerî mahkemelerim mi? Onlar bunu yapmaz!"

"Evet," dedi Selim. "Sizin adamlarınız. Sizin askerleriniz. Sizin yargıçlarınız."

Diktatör başını sertçe iki yana salladı. Bu, son direnişiydi. "Hayır, hayır! Yasalarımıza göre 18 yaşından küçük hiç kimse idam edilemez. Yalan söylediğin buradan belli. Benim kanunlarımda böyle bir zulüm yazmaz!"

Selim, Diktatör'ün yüzündeki o sarsılmaz inanç karşısında buruk, acı dolu bir tebessümle, "Evet," diye karşılık verdi. "Yasalara göre öyle. Ama siz, general, o çocuğun yaşını mahkeme kararıyla 18 yaptınız. Sahte evraklarla, yozlaşmış tanıklarla. Sırf onu asabilmek için. Sizin düzeniniz çocukları bile öldürüyor."

Bu sözler Diktatör'ün yüzünde şakladı. Yıllarca kurduğu düzenin en büyük yalanı, şimdi bir hayaletin ağzından, kendi yüzüne vuruluyordu. Diktatör bir zamanlar kendi elleriyle yazdığı yasaların, şimdi nasıl büküldüğünü, nasıl çiğnendiğini, nasıl bir kâbusa dönüştürüldüğünü anlamıştı. Ve o an Selim'in bir hayalet değil kendi vicdanının ta kendisi olduğunu, bir zamanlar adalet arayan gençliğinin son fısıltısı olduğunu fark etti. Odadaki loş ışık şimdi daha da kızıllaşıyor, sanki yaklaşan şafağın kan rengi habercisi oluyordu.

Selim, sesini mümkün olduğunca sakin tutmaya çalışarak bu sessizliği bozdu: "Tanrı'dan korkmuyor musunuz?"

Diktatör'ün dudaklarında alaycı, kısık bir kahkaha belirdi. Gözleri Selim'in sorgulayan bakışlarına kilitlendi. "Niye korkayım?" diye sordu, sesi odanın kasvetinde yankılanarak.

"Yaptıklarınızı cezalandırır diye...Tanrı'ya inanır sizin gibi insanlar," diye mırıldandı Selim.

Diktatör'ün kahkahası bu kez daha da belirginleşti ancak yine de bastırılmış, zehirli bir tondaydı. "Zaten cezalandırıyor, delikanlı. Sen beni üç-beş genci öldürdüğüm için yargılıyorsun ama düşünsene, Tanrı herkesi öldürüyor. Bütün insanları, bütün canlıları, bebekleri bile öldürüyor. Bin bir hastalıkla inletiyor. Bunlar yetmezmiş gibi bir de, 'Seni cehennemde yakacağım, boğazından aşağı erimiş kurşun akıtacağım,' diyor." Diktatör, Selim'e doğru hafifçe eğildi, yüzündeki alaycı ifade daha da keskinleşti. "Söyle bakalım delikanlı, hangimiz daha zalim?"

Selim, bu beklenmedik çıkış karşısında afallamıştı. Kendi zalimliğini Tanrı'nın zulmüyle kıyaslaması akıl almaz bir cüretti.

"Senin zalimliğin," dedi Selim, sesi öncekinden daha kararlı çıkarak, "insani bir zulüm. Seninle mücadele edebiliriz, sana karşı direnebiliriz. Senin eylemlerin kendi iradenle şekillenir. Ama Tanrı'nınki..." Selim duraksadı, kelimeleri bulmakta zorlanıyordu. "Bizim umudumuz, senin zalimliğine karşı durmaktan geçer, onunkiyle başa çıkmaktan değil."

Diktatör acı bir tebessümle başını salladı. "O zaman niye buradasın? Neden hapistesin? Neden direnişin başarısız oldu? Eğer umudun bu kadar güçlüyse neden bu demir parmaklıklar ardında çürüyorsun?"

"O zaman niye korkuyorsunuz?" diye sordu Selim, daha önce de Diktatör'e yönelttiği bu soruyu bu kez farklı bir tonda, derinlerindeki bir yaraya dokunma umuduyla alevlendirerek. "Niye Tanrı'ya karşı bu kadar öfkelisiniz eğer ondan korkmuyorsanız?"

Diktatör'ün gözlerinden bir gölge geçti, o yorgun bakışların arkasında hınzır bir alay var gibiydi. "Ben Tanrı'dan korkmuyorum delikanlı," dedi fısıltıyla. "O benden korkuyor. Benim varlığım onun varlığını sorguluyor. Benim zalimliğim onun zalimliğini ortaya çıkarıyor. Be-

nim varlığım evrenin adaletsizliğini, onun sessizliğini ifşa ediyor. Ben onun kusurlu bir yansımasıyım; bu yüzden benden nefret ediyor, bu yüzden beni cezalandırıyor."

Selim, işittiği bu son cümle karşısında donup kaldı. Diktatör kendi varlığını evrensel bir adaletsizliğin kanıtı olarak sunmuştu. Bu sadece bir diktatörün deliliği miydi yoksa bir tür çarpık bilgelik mi? Selim derin bir nefes aldı. Gözleri tavana takıldı. "Zaten Tanrı yok," dedi kendinden emin bir sesle, "doğa var."

Diktatör'ün yüzüne alaycı bir gülümseme yayıldı. "Peki, doğa diyelim," diye karşılık verdi, sesi kayıtsızdı. "Daha akla yatkın. Ama doğada adalet, merhamet gibi, senin benden talep ettiğin şeyler var mı? Söyle bakalım, bugüne kadar kaç yüz hayvan öldürüp yedin delikanlı?"

Selim bir an duraksadı. "Hayır, ben hiçbir canlıyı öldürmedim."

"Evet, evet," dedi Diktatör ve başını salladı, "senin için başkaları öldürdü, paketledi ve sen onu gökten gelmiş bir hediye gibi kabullenip yedin. Saf olma delikanlı. Bu dünya yenme ve yenilme üzerine kurulmuş. Bir balık tutuyorsun, bir de bakıyorsun ki onun karnında daha da küçük bir başka balık, onun da karnında daha küçük canlılar var. Bunu Tanrı mı istiyor sence? Yoksa doğa mı? Ya da hiçbiri değil mi? Sadece, olan bu mu?"

Selim bu tartışmayı kesmek isteyerek, "17 yaşındaki çocuğun idamını durdurabilirsin," dedi. Diktatör'ün dudaklarındaki alaycı gülümseme silindi. Gözleri aniden donuklaştı. "Evet, durdurabilirim," diye yanıtladı, sesi duygusuzdu. "Ama yapmam."

"Niye şiddete ihtiyaç duyuyorsun?" diye bağırdı Selim, yumruklarını sıkmıştı. "Halkın seni merhametli bulmasını, seni sevmesini hiç istemedin mi?"

"Halkın beni sevmesine gerek yok," dedi Diktatör, sesinde en ufak bir tereddüt yoktu. "Benden korksun, ye-

ter. İnsan toplumları başka türlü yönetilemez delikanlı. Baksana, siz milyonlarcasınız, bense hedefinizdeki tek kişi. Korkutmazsam nasıl durdurabilirim bu kitleyi? Nasıl dizginlerim, nasıl yönlendiririm bu denli büyük bir gücü?"

"Demek korku sizin yönetim şekliniz," dedi Selim, yutkundu. "Bunun için de durmadan öldürüyorsunuz."

"Evet," dedi Diktatör başını yavaşça sallayarak. "Aynen Tanrı korkusu gibi. Ölüm olmasa, Tanrı'yı kim takardı ki? Ama şunu unutma, herkes korkar. Ama en çok kim korkar biliyor musun?"

Selim'in nefesi kesildi. Merakla sordu: "Kim?"

Diktatör'ün yüzünde yeniden o zehirli tebessüm belirdi. "En tepedeki yalnız adam. En çok o korkar."

Gündelik Hayat

Cezaevindeki hayatı, dışarıdakiler hayal edemezdi. Onlar için burada zaman durmuş gibiydi; ama gerçekte, hapishane kendi ritmiyle, kendi kurallarıyla, kendi kaosuyla yaşıyordu. Bunu en güzel anlatan türkülerdi. "Hapishanelere güneş doğmuyor," demişlerdi, "Mapushane Çeşmesi"ni söylemişlerdi; adı sanı bilinmeyen bir mahkûm, dizeleriyle acıyı, yalnızlığı anlatmıştı: "Düştüm bir ormana, yol belli değil / Yatarım yatarım, gün belli değil." O dizeler, koğuşun havasına sinmiş, o betonun gözeneklerine işlenmişti; her hece, bir çığlık, bir iç çekişti.

Selim ve koğuş arkadaşlarıysa avunmak için türkü söylerken, bu hapis türkülerinden kaçınıyorlardı; hem yasaktı hem de içlerini daha çok kararturdı; o sözler, o ezgiler zaten ağır olan yükü artırırdı. Bir akşam, Ilgaz Dağı için yazılmış bir parçaya başladılar: "Ilgaz, Anadolu'nun sen yüce bir dağısın / Baharda yeryüzünde o cennetin bağısın / Yalçın kayalıkların göklere yükseliyor / Senin dumanlı başın bulutları deliyor." Topluca söyleyebilecekleri masum bir türküydü bu. Ne bir isyan ne de bir başkaldırı vardı sözlerinde; sadece doğanın, dağın, baharın güzelliğini anlatıyordu ama melodisi marşı andırıyordu. O ritim, o coşku, bir an için yüreklerini ısıtmıştı.

Şarkının tam ortasında kapılar hızla açıldı; askerler

içeri daldı, başlarında sinirli bir yüzbaşı vardı. "Nedir bu söylediğiniz?" diye sorguya çekti onları. Birkaç kişi, "Ilgaz Dağı için yazılmış, pastoral bir türkü," diye açıklamaya çalıştı ama vatansever subay, bunun bir komünist marşı olduğundan emindi. Zihni, her güzel şeyde bir tehdit görüyordu. "Bakın, dağ falan diyorsunuz hâlâ!" dedi; "dağ" kelimesi ona yalnızca "dağa çıkma"yı, gerillayı, isyanı çağrıştırıyordu; o kelime, onun için bir düşman gibiydi. Israr edince, kuşkulu gözlerle süzdü koğuştakileri, "Peki," dedi, "yazın bakalım sözlerini, inceleyeceğiz."

Aksi gibi, türküyü sonuna kadar bilen yoktu. Bellerini zorladılar; dağı, cennet bağlarını, bulutları delen zirveyi çıkardılar. Tükenmezkalem bitti, yarısını kurşunkalemle yazıp verdiler; yüzbaşı aldı, gitti. Hem gülünç hem trajik bir sahneydi; bir türkü bile tehdit olabiliyordu, bir melodi bile yasaklanabiliyordu.

Hapishane, dışarıdan bakanların sandığı gibi donup kalmış, hareketsiz bir yer değildi. Hayır, burada hayat, kendi tuhaf ve acımasız döngüsüyle akıyordu; kuralları, sessiz çığlıkları, bastırılmış arzuları ve görünmez zincirleriyle bir dünya kurmuştu kendine. Burada, kendi seçmediğin, kaderin sana zorla dayattığı insanlarla bir arada yaşamak zorundaydın. Ailenin sıcak yüzleri yerine, tanımadığın, ruhunu anlamadığın, belki de hiç sevemeyeceğin kişilerle doluydu etrafın. Geceyi onların horultularıyla, gündüzü onların sessiz kavgalarıyla, yemeği onların ekşi nefesleriyle paylaşırdın. Bu, akıl almaz bir gerçeklikti; insan denen varlığın ne kadar kırılgan, ne kadar vahşi, ne kadar çaresiz olduğunu gösteren bir aynaydı.

Zaman geçtikçe, o daracık alanda ruhlar birbirine sürtünmeye başlardı; tıpkı taşların birbirine değip kıvılcım çıkarması gibi, en ufak bir mesele alev alırdı. Birinin çatalını tabağa sert vurması, ötekinin ayakkabısını yere fazla gürültüyle bırakması, bir başkasının iç çekişi... Hep-

si büyürdü, kocaman bir yangına dönüşürdü. Politik görüşler mi? Onlar zaten birer barut fıçısıydı; bir kıvılcım yeterdi, sonra yumruklar konuşurdu. Kadınsız kalmış genç erkeklerin kanında kaynayan o enerji, havada bir elektrik gibi hissedilirdi. Geceleyin horlayanlara bağrılır, yüksek sesle gülenlere ya da sessizce ağlayanlara diş gıcırdatılırdı. Mızmızlananlara sabır tükenir, akıl öğreten ukalalara kulaklar tıkanırdı. Bencillik, suyun yüzüne vururdu her fırsatta. Olağandışı bir yaşam biçimiydi bu; en masum, en sıradan anlar bile kavgaya gebeydi.

Mesela İsmail... Onun hikâyesi, bu koğuşun hem en insani hem en trajik öykülerinden biriydi. Karısı, bir ziyaret gününde ona küçük bir şişe tıraş losyonu getirmişti. Kontrollerden geçmiş, içeri alınmıştı o küçücük cam şişe. İsmail, her sabah o parfümü dikkatle sürerdi bileklerine, boynuna; sanki karısının kokusunu, sevgisini yanında taşımak istiyordu. Kim anlayamazdı ki bunu? Kim suçlayabilirdi ki o masum isteği? Ama o koku, koğuşun ağır havasına yayıldıkça, bir süre sonra herkesi rahatsız etti. İlk başta sessiz homurtular, sonra mırıldanmalar duyuldu. En sonunda bir gün biri patladı: "Yeter ulan İsmail, burnumuzun direği kırıldı, sürme şu iğrenç şeyi!" Çoğu destekledi bu çıkışı, sesler yükseldi. İsmail, sakin ama kırgın, "Ne karışıyorsunuz be? Şu bok kokulu tuvaletten iyi değil mi bu, ona mı alıştınız?" deyince kavga büyüdü. Yumruklar havada uçuştu, bağrışmalar duvarlarda yankılandı. Selim kenarda durdu, ranzasında elinde yıpranmış bir kitapla olan biteni izledi. Karışmadı. İsmail haklıydı; tuvaletin o iğrenç kokusu hepsini rahatsız etmişti ama alışmışlardı artık. Bininci kez içinden geçirdi: "Bunu hak etmiyoruz. Hiçbirimiz."

Tahliye ve Gerçek

Bir akşamüstü, koğuşun dar penceresinden sızan son güneş ışıkları sönerken, demir kapının gıcırtısı ve bot sesleriyle askerler geldi. Hasan'ın adını okudular; sesleri kuruydu, mekanikti ama koğuşta bir fırtına gibi esti. Hasan'ın birden yüzünün kanı çekildi. Gözlerine şaşkınlık, panik, umutsuzluk yerleşti. Yardım ister gibi arkadaşlarına baktı. Sanki tekrar Merkez'e götürüleceğini biliyordu. Sonra o mucize sözcük döküldü askerin ağzından: "Tahliye." Koğuşta bir sessizlik oldu, ardından bir uğultu başladı. O kelime, kurtuluş müjdesi olarak yankılandı. "Tahliye." O anda dünyanın en güzel, en seçkin, en kutsal sözüydü onlar için. Hasan'ın yüzü kıpkırmızı kesildi; beklemediği bir hediye almıştı ama zihni bunu henüz kavrayamıyordu. Heyecan mı, korku mu, yoksa ikisi birden mi, bilinmezdi. Şaşkınlıkla birkaç parça eşyasını toplamaya girişti; elleri titriyor, gözleri dalıyordu. Selim yanına gidip yardım etti; birkaç gömlek, yıpranmış bir defter, bir kalem, kitaplar; onun bütün dünyası bu kadardı. Kitapları da koğuşta bırakıyordu. Selim onu kutladıktan sonra usulca fısıldadı: "Çıkınca karımı da arar mısın? Kayınvalidemin ev telefonunu şu gazete parçasına yazıyorum. Lütfen ara, iyi olduğumu, çok iyi olduğumu söyle. Sakın anlatma burada olanları." Sonra ekledi: "Mektuplarını da daha soğuk yazsın. Ben anlarım."

Hasan bunları yarı duyarak, yarı duymayarak telaş içinde başını salladı; yüzü kızarmıştı, gözleri bir an bile durmuyordu. Çantasını aldı; kapıya kadar onu uğurladılar, sırtına dokundular, "Hadi, güle güle," dediler. "Hayırlı olsun." Döndü, hepsinin yüzüne tek tek baktı; zayıf, narin gövdesiyle, "Sağ olun arkadaşlar, siz de kurtulun en kısa zamanda," dedi. Sonra yanındaki askerlerle birlikte karanlığa karıştı. O akşam, Hasan adına hem sevindiler hem de içleri burkuldu. Biraz sonra karısına, oğluna kavuşacaktı; bu kâbus günlerini unutmaya çalışacaktı. Keşke onlara da böyle bir mucize olsaydı. Herkesin içinde bir umut yandı, sonra o umut, sessiz bir ağırlıkla çöktü üzerlerine. Sözün, sohbetin tadı yoktu; herkes yatağına çekildi, yarı üzüntü, yarı sevinç, yarı umutla uyumaya çalıştı.

Çok sonra öğreneceklerdi gerçeği. Asılsız bir tahliyeydi bu, bir aldatmacaydı. Nizamiyeye götürüp çıkış işlemlerini yapmışlar, caddeye kadar eşlik edip, "Hadi, uğurlar ola," diyerek kapıdan bırakmışlar. Hasan özgürlüğün kokusunu almış, o minik umutla ilk adımını atmış. Ama daha o adımlar tamamlanmadan, siyah bir araba yanaşmış, sessiz ama tehditkâr. Kollarından tutup arabaya atmışlar; içerideki siviller, "Yeniden alındın, süre baştan başlıyor," demiş. Ve onu, ölümden bile çok korktuğu Merkez'e geri götürmüşler. O mahzenlere, karanlık odalara, çığlıklara, metal seslerine geri dönmüş.

Bilselerdi, o anda bilselerdi, Hasan için sevinmek yerine üzülürlerdi; o zayıf gövdesi, o kırılgan kişiliği için kaygılanırlardı. "Niye yapıyorlar bu zulmü?" diye sorarlardı kendilerine ama cevabını bulamazlardı. Çünkü cevap, o devasa makinenin soğuk mantığında, o insanlıktan uzak hırsında gizliydi. Devlette çalışanlar, maaşını onların vergilerinden alan askerler, polisler, güvenlik görevlileri, halkının bir kesimine nasıl bu kadar düşman olabiliyordu? Aynı dili konuştukları, aynı sokaklarda büyümüş, belki

bir meyhanede, bir okulda tanışsalar dost olabilecekleri insanları neden bu kadar zevkle paramparça etmek istiyorlardı? Ve devlet denen o devasa, soğuk yapı, neden bu işkence zevkine, bu ezme hırsına izin veriyordu? Bunları anlamak mümkün değildi, akıl almıyor, yürek kaldırmıyordu; o gerçeklik, bir kâbus gibi üzerlerine çöküyordu.

Oscar Wilde

Koğuştakiler, duydukları dehşeti birbirine belli etmemeye çalışıyor. İşkence sırasını bekleyenler, "Ne yapalım, siz dayandıysanız biz de dayanırız," diye göğüslerini geriyorlar. Bunlardan biri de Selim. Dostoyevski'nin *Ölüler Evinden Anılar*'ını getirtmişti; kitabı okuyor, satır aralarında kendini buluyor. Sopa sahnelerinde gözleri dolacak gibi oluyor; o ses, o çaresizlik içini yakıyor ama kimseye belli etmiyor. Hele mahkûmlardan dayak yemeye alışmış köpeğin, Dostoyevski'nin okşaması karşısında irkilmesini hiç unutamıyor. Çocukluğunda böyle tiplere "dayak arsızı" derlerdi; dayak yedikçe gülen, sanki dövenleri daha çok vurmaya teşvik eden çocuklar için kullanılırdı. Gerçekten de böyleleri vardı. Bir arkadaşı, sonunda dayak yiyeceğini bildiği yaramazlıklar yapar, sonra pijamasının içine gazeteler doldurarak kemer ya da sopayla gelen darbeleri karşılamaya çalışırdı. "Acımadı ki," derdi, gülerek, "istedikleri kadar dövsünler." Ama orada, bu taş duvarlar arasında, dayak arsızlığı bir oyun değildi. Hapishanede zaman, ağır akan bir su gibiydi; yavaş, bitmez tükenmez, koyu. Anadolu türküsünde söylendiği gibi, "hapishanelere güneş doğmuyor"du. Bu yüzden herkes, ne yapacağını bilemeden sıkıntıdan kıvranıyor; eller ceplerde, gözler tavanda, zihinler bir çıkış arıyordu.

Bir sabah gardiyanlar yine ellerinde siyah göz bantları ve kelepçelerle gelip iki isim okudu. Selim, adı okunmadığı için müthiş bir sevince kapıldı; kalbi hızlandı. Ama hemen arkasından, Merkez'e götürülecek olan kişinin koğuştaki en yakın arkadaşlarından biri olduğunu fark etti. Garip bir utanç duygusu çöktü içine; sanki onu ölüme yollayan oydu, sanki sevinciyle onu satmıştı. Arkadaşı acılar içinde dönene kadar iki gün bu utancın azabını çekti, her adımda o suçluluk onu kemirdi. Sonra arkadaşı koğuşa geri getirilip, yaraları biraz iyileşerek kendine geldiğinde, bu utancı ona anlatmak, içini dökmek için büyük bir arzuya kapıldı.

Bir gece, koğuşun loşluğunda fısıltıyla anlattı: "İsmail, adın okunduğunda ben..."

İsmail onun sözünü kesip hafif bir sesle, "Yok be kardeşim," dedi. "Senin ne suçun var? Bu işi yapanlar belli, zalimler belli. Kendi devletimiz yapıyor bunu."

"Ben kendimden bahsediyorum," diye cevap verdi Selim, boğazındaki düğümü zorlayarak. "Zalimler farklı, ama benim o hayvanca kurtuluş sevincine kapılmamam gerekiyordu."

İsmail, "Hepimiz hayvanlıktan kurtulmaya çalışan memelileriz," dedi sakin ama derin bir sesle. "Biyolojik şartlarımızı aşamayız ama ruhumuzu başka bir noktaya çıkarabiliriz."

Selim, "Ben işte o noktaya çıkaramadım," dedi; sesi titriyordu.

"Hayır, çıkardın," dedi İsmail.

"Peki, senin adın okunduğunda duyduğum sevinç, benim adım okunmadı diye hissettiğim kurtuluş ne olacak?"

"Bunlar insani duygular," dedi İsmail. "İnsanım ve insani olan hiçbir şey bana yabancı değildir."

Cümlenin ikinci kısmına Selim de katıldı; ikisi de

Marx'ın kullandığı bu Latin sözünü ezbere biliyordu. Bir an için, o taş duvarlar arasında bir bağ, bir teselli buldular. İsmail edebiyat öğretmeniydi; kendisi de bir şeyler yazardı, ama ortaya çıkarmaya cesaret edemezdi. Geceleri fısıltıyla edebiyat konuşurlardı; o koşullarda edebiyat, uzak bir gezegen gibiydi. Belki de o uzaklık, konuşmalarını daha kıymetli kılıyordu. İsmail götürülünce, o sırada okumakta olduğu Bulgakov'un *Usta ile Margarita*'sını eline aldı Selim; sayfaları kıvrılmış, cildi bozulmuş ama hâlâ canlı bir kitap. Yuvarlanan kelleler, uçan Margarita... Çok ilginçti doğrusu; zihni, o satırlarda bir an için özgürleşiyordu. Kitapla pek ilgisi olmayan Hüsamettin, başını kaldırmadan okuduğunu görünce, "Bari çıkınca bir pizzacı aç da Margarita'nın yanına bir de Usta pizzası koy," diye şaka yapmıştı; pek hoş olmayan ama o an için gülümseten bir şakaydı.

Selim kitaba daldıkça, o duvarların ötesine geçiyor ama her satırda, İsmail'in çektiği acıları da hissediyordu. Utanç ve edebiyat, bekleyiş ve hayal, hepsi birbirine karışıyordu koğuşun kasvetli havasında. O an aklına Sokrates'in hikâyesi geldi. Hani idam kararı verildiğinde, karısı, "Seni haksız yere mahkûm ettiler," demişti ya... Sokrates o bilge alaycılığıyla, "Daha iyi ya, haklı olarak mı mahkûm etselerdi?" diye cevap vermişti. Ankara meyhanelerinde bu anekdotu anlatır, rakı kadehlerini tokuşturur, Sokrates'in zekâsına hayran kalırlardı. Ama hapishaneye düşüp bu gri duvarların arasında kalınca anlamıştı ki Sokrates yanılmıştı. Haklı olarak mahkûm edilmek, haksızlık yapılmasından çok daha iyiydi. Haksız yere içeri atıldığında, ortada ne bir suç ne bir gerekçe ne de bir anlam vardı. Belirsizlik, bir zehir gibi damarlarına işlerdi. Gece gündüz, uyur uyanık, "Niye buradayım? Niye?" diye sorardı kendine. Haksızlığa uğrama hissi, öfkeyle karışıp içini kemirirdi. Keşke bir suçu olsaydı. Keş-

ke bir hata yapmış olsaydı da, "Tamam, bunu ben seçtim, bedelini ödüyorum," diyebilseydi. Haklı yere cezalandırılmak, haksız yere çürümekten bin kat daha katlanılır olurdu. Keşke bu düzen, onu hapse atarken haklı olsaydı. Keşke bu ceza, toplumun iyiliği için, adaletin bir parçası olarak verilmiş olsaydı. Keşke evrensel insan haklarına uygun, anlamlı bir bedel olsaydı bu. O zaman, en azından bir teselli bulabilirdi ruhunda; pişmanlıkla, suçtan tiksinerek kendini yeniden inşa edebilirdi. Ama hayır, pişmanlık bile lüks olmuştu orada. Pişman olmak istiyordu ama neye pişman olacağını bilemiyordu. Ve onun çektiği bu acı, ailesinin üzüntüsü toplumun zerre kadar işine yaramıyordu.

Bir an durup düşünen herkes, hapiste günlerin uzun olduğunu hayal edebilirdi. Ama uzunluktan daha beter bir şey vardı: Beklemek. Neyi bekliyorlardı? Adaleti mi? Özgürlüğü mü? Bir mektubu mu? Bir görüş gününü mü? Niçin bekliyorlardı? Ne zamana kadar? Hiçbir şey yapmadan, üretmeden, çalışmadan, sadece nefes alarak kaç yıl tükenecekti ömründen? Çocuğuna sarılmadan, sevgilisinin tenine dokunmadan, o sınırlı günlerinden kaçı çalınacaktı? Cezaevinde beklemek, dışarıdaki bekleyişe hiç benzemezdi. Dışarıda bir umutla, bir amaçla beklersin; burada ise bir "hiç"le. Çünkü sen bir hiçtin. Hiçbir şey yapamazdın. Bu kalabalık koğuşta, nefes almak bile bir lükstü. İlk gecenin geçmesini beklerdin, o sert yatağa alışmayı, gözyaşlarının süzülmesini, görüş gününün gelmesini, bir mektubun sana ulaşmasını... Gazete sırasının sana gelmesini, tuvalet kuyruğunda sabırsızlanmayı, duruşma gününü, yeniden insan olduğunu hissetmeyi beklerdin. İçinde her gün biraz daha solan umutların, bir gün bulutların arasından sıyrılan güneş gibi parlayacağı ânı düşlerdin. Sevgiline sarıldığın o ilk ânı, o sıcaklığı, o tanıdık kokuyu özlerdin. Kısacası, insanlığını her gün biraz daha

öldüren bu ölü dokuların canlanmasını beklerdin. Ama duygusallaşmaktan korktuğun için düşlerini bastırırdın. Hapishane disiplininden sıyrılıp yüreğinin dizginlerini özgür bırakmayı özlerdin.

Beklemek, özlemek, beklemek, özlemek... Hayat, bu iki kelimenin arasında sıkışıp kalmıştı işte. Ona, zorunlu bir Oblomovluk dayatılmıştı sanki. Bu düşünce, bir an içini gıdıkladı. Oblomov, kendi tercihiyle divanında yatmayı seçmişti; onlar ise zorla bu soğuk ranzalara uzanıyorlardı. Hafifçe gülümsedi. "Bunu koğuştakilere anlatmalıyım," dedi içinden. "Çıkınca Leyla'ya da söylerim. Gonçarov'u sever o." Ranzasına uzandı, gözlerini tavana dikti. "Oblomovluk iki türlüdür arkadaşlar," diye hayal kurdu. "Gönüllü Oblomovluk ve zorunlu Oblomovluk. Marx'a dönersek, birincisi trajedi, ikincisi fars. Biz bir farsın içindeyiz." Bu fikir, koğuşun soğuk sessizliğinde içini ısıttı.

Ama tam Leyla'yla bir kahve içip bunu anlattığı anı düşlerken, demir kapının gıcırtısı hayallerini paramparça etti. Gerçeklik, yine üstün gelmişti. Elinde Oscar Wilde'ın kitabı vardı; ciltleri yıpranmış, sayfaları sararmış, ama kelimeleri hâlâ keskin, hâlâ canlı. Bu adam, sanki yanlış bir çağda doğmuştu; dünyaya ya çok erken gelmiş ya da çok geç kalmıştı. Bütün suçu buydu belki: fazla erken, fazla berrak, fazla kendisi olmak. Sayfaları karıştırırken Wilde'ın hapishaneden yazdığı o satırlara rastladı:

> Cezaevine ilk girdiğimde bazı insanlar bana kim olduğumu unutmaya çalışmamı tavsiye etti. Bu yıkıcı bir tavsiyeydi. Ancak ne olduğumun farkına vararak bir tür rahatlık bulabildim. Şimdi de başkaları tarafından, tahliye edildiğimde cezaevinde bulunduğumu unutmaya çalışmam tavsiye ediliyor. Bunun da aynı derecede

ölümcül olacağını biliyorum. Bu, her zaman dayanılmaz bir utanç duygusunun peşimi bırakmayacağı ve herkes için olduğu kadar benim için de önemli olan şeylerin –güneşin ve ayın güzelliği, mevsimlerin gösterisi, şafak vaktinin müziği ve büyük gecelerin sessizliği, yaprakların arasından yağan yağmur ya da çimenlerin üzerinde süzülen ve onları gümüşe dönüştüren çiğ– benim için lekeleneceği ve iyileştirici güçlerini ve neşeyi iletme güçlerini kaybedecekleri anlamına gelir. Kişinin kendi deneyimlerinden pişmanlık duyması, kendi gelişimini durdurması demektir. Kişinin kendi deneyimlerini inkâr etmesi, kendi yaşamının dudaklarına bir yalan koymaktır. Bu, ruhun inkârından başka bir şey değildir.

Okurken, ranzanın sert tahtasına sırtını dayıyordu; demir parmaklıkların gölgesi, Wilde'ın kelimelerine bir çerçeve gibi düşüyordu. Ne kadar haklı, diyordu içinden. Burada, bu dört duvar arasında, kim olduğunu unutmaya çalışsa kendini de kaybederdi. Ama dışarı çıkınca burayı unutmasını bekleyeceklerdi; sanki bu günler hiç yaşanmamış, bu acılar hiç çekilmemiş gibi. Oysa Wilde'ın dediği gibi, bu bir inkâr olurdu. Güneşi ilk gördüğünde, o ışığı yüzünde hissettiğinde, eğer burada geçirdiği günleri silmeye çalışırsa, o ışık lekelenirdi. Ayın parıltısı, şafağın nefesi, yağmurun yapraklardaki sesi... Hepsi, bu koğuşun anılarıyla iç içe geçecekti. Onları inkâr ederse kendini inkâr ederdi. Utanç, bir gölge gibi peşini bırakmazdı; ama utanç onun değil, bu duvarları yükseltenlerin, bu zincirleri vuranların olmalıydı. Wilde, ruhun inkârından bahsediyordu; burada, ruhunu diri tutmak için ne olduğunu, nerede olduğunu, neden burada olduğunu hatırlamak zorundaydı. Bu, bir tür direnişti; belki de tek zaferi. Duvarlar sağlamdı. Bunu biliyorlardı.

Yasalar doğru mu, yanlış mı bilmiyordu; ama hapis-

te olan onlar için yasaların doğruluğu ya da yanlışlığı bir soyutluktan ibaretti. Tek bildikleri, duvarın betonunun soğukluğu, demirlerin ağırlığı, kapıların gıcırtısıydı. Her gün bir yıl gibiydi; günleri uzun, upuzun bir yıl. Saatler ilerlemiyor, zaman burada bir bataklığa saplanmış, çırpındıkça daha derine gömülüyordu. Sabahın ışığı pencereden sızdığında, bir önceki günün aynısı başlıyordu; aynı ranzalar, aynı yüzler, aynı sessizlik ya da aynı gürültü. Günler, birbiriyle yarışıyordu adeta; hangisi daha ağır hangisi daha bitmez olacaktı diye. Koğuşun havası, nefesleriyle ağırlaşmıştı; tuvaletin kokusu, terin kokusu, umutsuzluğun kokusu... Hepsi birleşip bir bulut gibi çöküyordu üstlerine. Ama Wilde'ın sözleri, o bulutun arasından sızan bir ışık gibiydi. "Ne olduğumu unutmamalıyım," diyordu içinden bir ses. "Buradayım, bu betonun içindeyim, bu demirlerin ardındayım; ama hâlâ benim, hâlâ yaşıyorum." Bazen karısının elini tutuyordu düşlerinde, ama uyanınca daha büyük bir hayal kırıklığı oluyordu. Onları yeniden bulduğunda, burada geçirdiği günlerin izini taşıyacaktı; bu izler, neşeyi lekelemeyecek aksine derinleştirecekti. Belki de bu, cezaevinin ona bıraktığı tek hediye olacaktı: Her şeye rağmen, her şeyin kıymetini daha iyi bilmek.

Çare

O gece dışarıda korkunç, bitmek bilmeyen bir yağmur yağıyordu; gök gürültüleri, top sesleri gibi koğuşun soğuk duvarlarında yankılanıyor, her bir ses titreşimlerle kulakları sağır ediyordu. Şimşekler, keskin mavi parıltılarla dar pencereden içeri süzülüyor, koğuşun loşluğunu kısa süreli bir aydınlığa boğuyordu. Yağmur, kovayla boca edilircesine, durmaksızın iniyordu; dışarıdaki dünya, kaosun pençesinde çırpınıyor gibiydi. Rüzgâr, ulumalarıyla pencerelerin demir parmaklıklarını sarsıyor, soğuk esintilerle koğuşun zaten buz gibi olan havasını daha da keskinleştiriyordu. Doğa, sanki bir isyan bayrağı çekmiş, bu hapishaneyi yıkmak ister gibiydi.

Koğuşun içindeyse bambaşka bir dünya hüküm sürüyordu. Kimisi uykuya gömülmüş, kimisi düşüncelerinin karanlık labirentlerinde kaybolmuştu. Ara sıra birinin horlaması, bir başkasının uykuda mırıldanması duyuluyordu; bu sesler, koğuşun havasına bir insanlık izi katıyordu sanki. Ama bu kırılgan dinginliği yırtan, keskin bir bıçak gibi sessizliği delen bir ses vardı: Hastalığı iyice kapan bir arkadaş, koğuşun her köşesine bu illeti yaymaya ant içmişçesine durmaksızın aksırıp öksürüyordu. Her öksürük havaya yayılıyor, her aksırık zaten nemli, nefes almayı zorlaştıran havayı daha da boğucu hale getiriyor-

du. Selim bu bitmeyen seslerden huzursuz, ağzını ve burnunu çarşafla kapatmaya uğraşıyordu. İnce, yıpranmış çarşafı yüzüne bastırırken elleri titriyor, nefesini kontrol etmeye çalışıyordu. Hastalığı çok çabuk kapardı; her kış, yorgan döşek yatar, ateşler içinde sürünürdü. Boğazı şişer, bedeni halsizlikten çökerdi. Çocukluğundan beri böyleydi; zayıf, kırılgan bir bünyesi vardı. Rüzgâr esse üşütür, yağmur yağsa hastalanır, soğuk bir odada fazla kalsa bile boğazı tutulurdu. "Yarın mutlaka koruyucu bir ilaç almalıyım," diye geçirdi içinden.

Tam kendini bu endişeli düşüncelerden ayırmaya, zihnini başka bir yere çekmeye çalışırken birden aklında bir şimşek çaktı. Yatakta hızla doğruldu; kalbi göğsünde bir davul gibi atmaya başladı, nefesi hızlandı, elleri soğuk terle kaplanıp titriyordu. Çareyi bulmuş muydu? Gerçekten bulmuş muydu? Zihninde bir fırtına kopmuştu. Arkadaşının o bitmek bilmeyen öksürükleri, ona kendi hastalıklarını, o dayanılmaz anıları hatırlatmıştı. O kış günlerini; battaniyelere sarılıp titrediği, dişlerinin birbirine vurduğu soğuk geceleri. Ve bir keresinde, iyileşmek umuduyla aldığı, ama onu daha beter bir hâle sürükleyen o ilacı... O ilaç, ona korkunç bir alerji yaşatmıştı; boğazı şişmiş, nefes yolu kapanmıştı, neredeyse felç geçirecekti. Hastalıktan bin beter bir kâbustu bu; ölümün kıyısına gelmiş, boğazını tutarak çaresizce nefes almaya çalışırken Leyla onu hastaneye son anda yetiştirmişti.

O günü hatırladıkça hâlâ üşüyordu, hâlâ o korkuyu iliklerinde hissediyordu. Leyla'nın panik içindeki sesi, "Dayan, lütfen dayan!" diye yalvarışı kulaklarında çınlıyor, o ânın her detayı gözlerinin önüne geliyordu. Acil serviste, doktorların telaşlı, hızlı elleri, damarına giren iğneler, yüzüne bastırılan oksijen maskesi... Maskeden gelen o ilk soğuk hava, boğazındaki sıkışmayı çözdüğünde, ciğerlerini dolduran o ilk derin nefes... Hayatında al-

dığı en güzel, en kıymetli hediyeydi. Nefes alabilmenin ne büyük bir nimet olduğunu o an tüm hücreleriyle anlamıştı; mutluluk için başka hiçbir şeye gerek yoktu, sadece nefes almak yeterdi. Ama insan, nefessiz kalmadan nefesin, hapsedilmeden özgürlüğün, ölümle yüzleşmeden yaşamın kıymetini bilemiyordu.

Şimdi, kendisini neredeyse öldürecek o ilacı bir kurtuluş çaresi gibi görmesi, zihninde tuhaf bir çelişki yaratıyordu. Tıbbi müdahale olmadan düzelebilir miydi? O kriz, işkencecileri durdurmaya yeter miydi? Onu hastaneye gönderirler miydi, yoksa burada acılı bir ölüme mi terk ederlerdi? Soruların cevapları yoktu; yalnızca belirsizlik, risklerle dolu bir kumar ve tüm bu riskleri göze alma cesareti vardı. Zihni, bir anlığına çocukluğuna kaydı; o hasta, zayıf günlerine. Hastalandığında, babaannesi onu iyileştirmek için hep aynı sevgi dolu ritüeli yapardı. Maharetli elleriyle sırtına kupa çeker, sonra göğsüne ve sırtına tentürdiyot sürer, sıcak bitki çayları içirip onu yorganın altına sokardı. Onu iyice terlettikten sonra göğsüne ve sırtına temiz havlular yerleştirir, "Şimdi uyu yavrum, terle atarsın hastalığı," derdi. O koku –tentürdiyodun keskinliği, çaydaki nane ve ıhlamurun yumuşaklığı– o sıcaklık, o şefkat... Bunun hiçbir tehlikesi yoktu; sevgiyle yapılan bir şifa ayiniydi.

İlk kez kupa çekildiğinde, cam bardakların içinde yanan gazete parçasının nasıl olup da onu yakmadığına şaşırmış, korkudan gözleri fal taşı gibi açılmıştı. "Niye yakıyorsun o kâğıtları babaanne? Beni de yakmaz mı?" diye sormuştu. Bilge babaannesi, o sakin gülümsemesiyle, "Korkma yavrum, bunlar sadece bardaktaki havayı alıyor, camlar sırtına yapışsın diye. Seni yakmaz," demişti. "Peki, niye yapışacak sırtıma?" diye üstelemişti çocuk aklıyla. "İçindeki hastalıkları çekip alacak, yavrum," cevabını anlamasa da, çok sık hastalandığı için sonunda kupaların

şifasına, o ritüelin güvenine alışmıştı. Babaannesinin elleri, o cam bardaklar, tentürdiyodun keskin kokusu, yorganın ağırlığı... Hepsi bir güven hissi, bir sığınak gibiydi.

Ama asıl tehlike, o masum bardaklarda değil, meğer bir tablette gizliymiş. O ilacı bir daha eline sürmemek, bir daha asla ağzına koymamak üzere çöpe atmıştı; kimse onu tekrar denemeye ikna edemezdi. O korkunç anı –boğazındaki şişliği, nefessizliği, ölümü hissettiği o çaresiz dakikaları– hatırladıkça midesi bulanıyor, kalbi sıkışıyordu. Ama şimdi, ironik bir şekilde, o ilaca ihtiyacı vardı. Kendini sakatlamak, belki öldürmek pahasına, o tanımadığı zalimleri yenmek, o iğrenç oyunu bozmak istiyordu. Bu, bir intikam değil, bir direniş, bir varoluş savaşı olacaktı. Kimdi onlar? İnsan denebilir miydi bu yaratıklara? Ellerindeki kurbanın ölüp ölmediğini umursayıp umursamadıklarını bilmiyordu. Belki öldürseler bile hesap soran olmazdı; yoklamalarda bir gardiyan tembelce, "Burada," der, bir başkası, "Ölmedi," diye geçiştirir, dosya kapanırdı. Ama er ya da geç gerçek ortaya çıkardı, değil mi? Ya da çıkmazdı, emin değildi. Zihninde bu soru dönüp duruyordu. Karakoldan, hapishaneden, sorgudan çıkamayan, bir anda ortadan kaybolan çok genç insan vardı; sessizce yitip giden hayatlar, kimsenin aramadığı, bulamadığı bedenler... Adları bir listede silinir, dosyaları tozlu raflarda unutulur, aileleri boş bir umutla yıllarca beklerdi. Kimse seslerini duymaz, kimse onları hatırlamazdı.

Yine de denemeye değerdi. En azından kendi onurunu, kendine saygısını, insanlığını korumak adına bir çaba göstermiş olurdu. Eli kolu bağlı bir kurban gibi teslim olmayacak, boyun eğmeyecekti. Belki Leyla'yı, kızını, sevdiklerini bir daha göremeyecekti ama bu, onurlu bir son, bir başkaldırının son perdesi olacaktı. Bundan emin oldukça, içi bir kararlılıkla, tuhaf bir huzurla doldu. Dışarıdaki yağmur hâlâ dinmemişti; gök gürültüleri

susmuyor, şimşekler onun bu kararını alkışlar gibi, gökyüzünde birbiri ardına çakıyordu.

Ertesi gün, kendisine nispeten iyi davranan, diğerlerinden biraz daha insanca yaklaşan gardiyana ricada bulundu. O gardiyan, Leyla'ya "karşı kaldırımdan yürümesi" mesajını ileten adamdı; meslekten nefret ettiğini sık sık mırıldanırdı. Gözleri yorgun, omuzları çökmüş, sesi bezgindi; sanki o da bu duvarların, bu demir kapıların bir mahkûmuydu, sadece üniforması farklıydı. Tutuklular, gardiyanlara zaman zaman küçük şeyler aldırabiliyordu; bir paket sigara, bir gazete, bazen bir kalem, nadiren de bir ilaç... Selim ilacın adını usulca söyledi: "Galiba hasta oluyorum, onu almam lazım." Sesinde bir yalvarış değil, kararlılık vardı. Gardiyan, gözlerini yere indirip başını salladı, tek kelime etmeden, ağır adımlarla uzaklaştı.

Saatler sonra geri döndü; elindeki küçük kutuyu avucuna sessizce bıraktı, sonra yine bir şey demeden çekip gitti. Selim ilacı aldı, kutuyu titreyen parmaklarla açtı, içinden bir tablet çıkardı, avucunda öylece tuttu. O minicik hap, parmaklarının arasında bir bomba gibiydi; hem kurtuluşu hem yok oluşu hem umudu hem felaketi barındırıyordu. Gözlerini kapadı, derin bir nefes aldı. Artık düşmanlarıyla yüzleşmeye, bu iğrenç oyunda bir hamle yapmaya hazırdı. Onlarda kaba güç, zalimlik varsa kendisinde akıl, cesaret ve bir plan vardı. Bu, bir satranç oyunu olacaktı; ve o, ilk hamlesini yapmıştı, taşını tahtaya sürmüştü.

Ertesi sabah, koğuşta isimler okunurken bekledi, kulakları gardiyanın boğuk sesine kilitlenmişti. Soğuk hava beton duvarlar arasında dolaşıyor, gardiyanın sesi yankılanarak koğuşun her köşesine ulaşıyordu. Her isimden sonra, "Sıra bana mı gelecek?" diye kalbi hızlanıyor, nefesini tutuyordu. Ama olmadı, adı okunmadı. Götürülen arkadaşlarının adımları koridorda kaybolurken, bu kez onlara

karşı utanç duymadı. Kendi adı geçmediği için sevinmediğinden kendini bencil bir hayvan gibi hissetmiyordu artık. Onların gözlerindeki o tanıdık çaresizliği, o korkuyu görüyordu; ama bu kez o çaresizliğin bir parçası değildi, kendini bir şekilde dışarıda tutabilmişti.

Beklenen An

Selim'in beklediği an iki gün sonra geldi. Sabahın erken saatlerinde, kapının demir şakırtısı koğuşu uykusundan uyandırdı. Adını okudular, ses betonlarda çınladı. Arkadaşlarının ellerini sırtında hissetti; cesaret vermek ister gibi hafifçe dokunuyorlardı, ama gözlerinde çaresiz, veda eden bir ifade vardı. Geriye döndü; bir an duraksadı, arkadaşlarının yüzlerine baktı, sonra kararlılıkla ilacı ağzına atıp yuttu. Hızlı, tek bir hareketle, su bile almadan tableti boğazından aşağı gönderdi. "Rubicon'u aştım," diye düşündü. Geri dönüş yoktu artık. Ya ölüm ya kurtuluş. Bu, onun son hamlesi, son kozuydu.

Demir şakırtılarıyla kapıyı açtılar, onu dışarı çıkardılar. Güneş, bulutların arasından sızan zayıf bir ışıkla yüzünü yaladı; ama o ışığı tam hissedemeden, gözlerini kalın bir bezle bağladılar, ellerine soğuk kelepçeler vurdular. Biraz yürüttüler; adımları tökezliyordu, beton zemin ayaklarının altında kaygan ve soğuktu, ama askerlerin sert elleri onu düşmekten alıkoyup dik tutuyordu. Sonra bir pikabın kasasına bindirdiler; ortalık buz gibiydi, soğuk kemiklerine işliyordu. Pikap hareket etti, gürültüyle sarsılarak bir yerde durdu. Birini daha aldılar içeriye; bindirilirken çıkardığı alçak seslerden –hafif bir inilti, bastırılmış bir hıçkırık– onun bir kadın olduğunu anladı. Ama birbir-

lerini göremezlerdi, gözlerindeki bağlar dünyayı karanlığa gömmüştü. Kimdi acaba bu kadın? Neden sorguya götürülüyordu? Başına neler gelecekti? Zihninde sorular birikiyor, cevap bulamadan üst üste yığılıyordu.

Pikap tekrar hareket etti, epeyce dolaştı; ya yerleri belli olmasın diye kasıtlı olarak dolaştırıyorlardı ya da gerçekten uzak bir yere gidiyorlardı. Gözündeki bandı çıkardıklarında, kaç gündür aklını kurcalayan, düşlerinde kâbus gibi beliren o yeri görebilecekti. O yer, bir sır gibi zihnini kemiriyor, korkuyla hayal gücünü besliyordu; karanlık bir oda, soğuk beton bir zemin, paslı demir aletler, kan lekeleri... Hayal etmek bile midesini bulandırıyor, kalbini sıkıştırıyordu.

Bir süre sonra, boğazına doğru bir sıcaklık ve sıkışma hissi yükselmeye başladı, yavaşça ama durdurulamaz bir şekilde yayılıyordu. Ellerinin uyuşması kelepçelerin sıkılığından mıydı, yoksa ilaç etkisini göstermeye mi başlamıştı, ayırt edemiyordu; ama kıpırdamadan durmak, bedenini kontrol etmek giderek zorlaşıyordu. Başını hafifçe oynatmaya başladı; boynu kasılmıştı, nefesi daralıyordu, göğsü sıkışıyordu. Sert, öfkeli bir ses, "Ne oluyorsun? Durduğun yerde dur!" diye bağırdı. Selim kelepçeli eliyle boğazını işaret etmeye çalıştı; parmakları titriyor, güçsüzce havada sallanıyordu, ama asker anlamadı ya da anlamak istemedi. Kıvranmaları arttıkça, asker bir şeyler sezmiş olmalıydı; sesini çıkarmadı, sadece soğuk bir bakışla onu süzdü. Selim boğulur gibi oluyordu; sanki demir bir pençe boğazını sıkıyor, nefesini kesiyor, ciğerlerini sıkıştırıyordu. Bir an panikledi; kalbi kulaklarında zonkluyor, nabzı şakaklarında çınlıyordu. Belki Merkez'e varamadan, bu pikabın soğuk kasasında, bu karanlıkta ölecekti. Ama biraz sonra pikap durdu, motorun gürültüsü kesildi. Hoyrat, sert eller onu kaldırdı, "Hadi bakalım," dediler, seslerinde ne bir merhamet ne bir tereddüt vardı.

Bir yere sokulduğunu hissetti; dar, nemli merdivenlerden indirdiler. Tökezleye tökezleye, nefes almaya çalışarak, her adımda düşmemek için çabalayarak indi. Adımları düzensizdi, dizleri titriyor, bacakları ona ihanet ediyordu; ama askerler düşmesine izin vermedi, kollarından sıkıca tutup sürükler gibi aşağı çektiler. Sonra bir odaya sokup sert bir sandalyeye oturttular, öylece bırakıp gittiler. Kapının gürültüyle kapandığını duydu; ama hiçbir şey göremediği için, odada yalnız mıydı, yoksa askerler bir köşede mi duruyordu, bilemiyordu. Kıvranıp duruyor, nefes almaya, ciğerlerine bir damla hava çekmeye çabalıyordu. Uzaktan sesler geliyordu kulağına: çığlıklar, haykırışlar, demir şakırtıları, açılıp kapanan sürgüler, yankılanan ayak sesleri... Kulakları uğulduyor, sesler birbirine karışıyor, zihnini bir kaosa sürüklüyordu.

Ne kadar zaman geçti bilmiyordu; saniyeler mi, dakikalar mı, yoksa saatler mi, zaman algısı kaybolmuştu. Bilinci bulanıklaşırken, tam her şey karanlığa gömülecekken bir kapı açıldı, odaya birileri girdi, ayak sesleri beton zeminde yankılandı. Gözündeki bant sert bir hareketle çıkarıldı. Tavanda asılı tek bir ampulden yayılan keskin, beyaz ışık gözlerine çarptı; gözbebekleri küçüldü, başı döndü, bir an kör olduğunu sandı. Başucunda iki adam vardı; bulanıkça fark edebiliyordu onları. İnliyordu; nefesi hırıltılı, kesik kesikti, göğsü sıkışıyor, ciğerleri yanıyordu.

"Sana sorularımız var," dedi biri, sesi soğuk ve tehditkârdı. "Adam gibi cevap verirsen iyi olur, yoksa işin biter."

İnlemeye devam etti; konuşamıyordu, yalnızca boğazından garip, boğuk sesler çıkıyordu, kelimeler şekillenmiyordu.

"Ne oluyor?" dedi öteki, sesinde bir şüphe tınısı.

"Numara yapıyor, uyanık herif," dedi ilki, alaycı bir gülümsemeyle. "Bırak, ben çözerim şunun dilini, konuşur elbet."

Kelepçeli elleriyle kalbini göstermeye çalıştı; fısıltıyla, zorlukla, "Kalp, kalp," demeye uğraştı. Sözcükler boğazında düğümleniyor, sadece hırıltılar çıkıyordu.

"Numara yapıyor," dedi biri, kararlılıkla.

Öteki, "Numara yapıyorsa anlarım, iflahını keserim," dedi, sesi sertleşti. Sonra ekledi: "Ben Erzurum'da askerî doktordum. Bu iş için geldim Ankara'ya. Teknisyenim ben. Siz kazansaydınız, sizin adınıza yapardım bu işleri, bana fark etmezdi."

Sesinde tuhaf, mekanik bir soğukkanlılık vardı; sanki bir makineyi tamir eder gibi konuşuyordu. Selim'in inlemeleri artıyordu; sandalyeden düşecek gibiydi, bedeni kontrolünden çıkmış, ona ihanet ediyordu. Kolları titriyor, başı öne düşüyor, nefesi her an kesilecek gibi oluyordu.

"Bırak, konuşturayım şunu," dedi biri, sabırsızca.

Ne soruyorlardı, neyi konuşturmak istiyorlardı, bilmiyordu, anlamıyordu. Kıvranıyordu; boğazı yanıyor, elleri uyuşuyor, görüşü bulanıklaşıyordu. Doktor olduğunu söyleyen adam elini uzattı, şahdamarına dokundu, boynunu sertçe yokladı. Nabzı hızlıydı, düzensizdi, nefesi kesik kesikti, hırıltılarla doluydu.

"Bu adam sahiden ölüyor," dedi, sesinde bir anlık tereddütle.

"Yok ya, numara diyorum," dedi öteki, inatla. "Bülbül gibi öttürürüm şunu, biraz sıkıştırayım yeter."

Ölmek üzereyken zihninde acı bir düşünce yankılandı: "Neyi bülbül gibi anlatacağım? Ne istiyorsunuz benden?" Leyla ve kızı gözlerinin önüne geldi; gözleri doldu, onlarla sessizce vedalaşmaya çalıştı, kalbi burkuldu.

"Gerçekten ölüyor," dedi öteki ses, nihayet bir gerçeklik payı sezerek. "Bizim elimizde kalmasın bu. Gönderelim, hapishanede ölsün, başımıza bela olmasın."

Selim yarı bilinçli halde, bu sözdeki ince müjdeyi kavradı: Hapishaneye geri gönderilecekti. Ölmek üze-

reydi, evet, ama belki... "Bunlara karşı koydum ya," diye düşündü, zayıf bir umutla, "belki yaşarım, belki bir çıkış bulurum."

Adamlar çıkıp gitti, kapı sertçe kapandı, yankısı odada bir süre dolaştı. Selim etrafı gözlemeye çalıştı; gözleri bulanık görüyordu, her şey sisler içindeydi ama elektrikli manyeto, Filistin askısı, paslı işkence aletleri, duvardaki lekeler... Hepsi oradaydı, bir kâbusun dekoru gibi etrafını sarmıştı. Biraz sonra geldiler, hızlı ve sert adımlarla odaya daldılar, gözlerini tekrar bağlamak için ellerinde siyah bir bez sallıyorlardı. Bezi gözlerine sıkıca bağlarken, parmakları soğuk ve aceleciydi; nefesleri yüzüne çarpıyor, o ânın ağırlığını daha da artırıyordu. Onu kollarından yakalayıp kaldırdılar, bir eşya gibi tutup pikabın kasasına attılar; metal zemine çarptığında omzu sertçe vurdu, bir an için keskin bir ağrı hissetti.

Bu sefer yol kısa sürdü; motorun gürültüsü, tekerleklerin zemindeki titreşimi ve kasanın sallantısı arasında zaman kaybolmuş gibiydi. Hapishaneye vardıklarında, onu pikaptan indirip koğuşa doğru sürüklediler; adımları tökezliyordu, askerlerin sert elleri kollarını morartacak kadar sıkıydı. Koğuşa atıldığında, nefes almak hâlâ bir işkenceydi; göğsü daralıyor, her nefeste hırıltılar çıkarıyor, ciğerleri yanarak ona ihanet ediyordu. Durumu gören arkadaşları hemen yanına koştu; telaşla etrafında toplandılar, endişeli gözlerle onu süzdüler. Birkaç kişi kollarından tutup dikkatle yere yatırdı, biri su getirmek için koşarken diğeri göğsünü ovmaya, kan dolaşımını hızlandırmaya çalıştı. "Kas gevşetici verelim," dedi biri, sesinde hem acıma hem öfke vardı. "Korkunç kasılmış, kim bilir ne yaptılar çocuğa, ne işkenceler çekti."

Zorla bir hap içirdiler; boğazı o kadar şiş ve yanıyordu ki su bile geçmiyordu, ama kendini zorlayarak yuttu. Onu ranzaya düzgünce yatırdılar; biri gazeteyi alıp yel-

paze gibi sallamaya başladı, yüzüne hafif bir hava akımı sağladı. Koğuşun her köşesinden arkadaşları başına toplanmıştı; endişeli gözler, fısıldaşmalar, birbirine karışan sorular... Selim'in aklı Leyla ve kızındaydı, zihni onların hayaliyle dolup taşıyordu. "Onlara mektup yazamadım, işkencecileri yendiğimi bilemeyecekler, belki de beni korkak sanacaklar," diye kendine kızdı, içini kemiren bir pişmanlık hissetti. Ama nefesleri biraz açılmaya, göğsündeki sıkışma gevşemeye başladı; ufacık bir rahatlama hissi bedenine yayıldı. Ve işte o an, içinde kesin bir zafer duygusu yükseldi, kalbine bir ateş gibi yayıldı. Bu mutluluk, bu direnişin meyvesi onu daha çabuk iyileştirecekti; ölmeyecekti, bunu biliyordu, bunu tüm hücreleriyle hissediyordu. Dudaklarının kenarında ufak bir gülümseme belirdi; arkadaşlarından biri bunu fark etti, yanındakine dönüp, "Bak, gülüyor," diye fısıldadı, sesinde şaşkınlık ve umut karışımı bir ton vardı.

Kim bilir kaç saat geçti; zaman, koğuşun gri duvarları arasında kaybolmuştu. Biraz uyumayı başardı, başını ranzanın sert yastığına gömmüş, kendini bırakmıştı. Uyku, ona bir sığınak, bir kaçış gibi geldi; rüyasız, derin, ağır bir uyku. Uyandığında kendini daha rahat hissediyordu; boğazı hâlâ yanıyor, hâlâ bir bıçak gibi kesiyordu ama nefesi biraz daha düzgündü, ciğerleri ona yeniden dost olmaya başlamıştı. Arkadaşları ona ılık bir çay getirdiler; bardağı tutan elleri titriyordu, ama çayı yudumladıkça içi ısındı, bedeni yavaşça canlanmaya başladı. Merak içindeydiler; gözlerinde sorular birikmiş ama onun bitkin halini görünce sustular. "Yat," dediler, sesleri yumuşak ama kararlıydı, "uyu, uyuyabildiğin kadar. Kendini topla, dinlen, sonra anlatırsın. Vaktimiz var, acelemiz yok."

Uyudu; uzun, derin, kesintisiz bir uyku daha çekti. Koğuşun gürültüsü –ranzaların gıcırtısı, arkadaşlarının alçak sesli konuşmaları, birinin öksürüğü, dışarıdaki yağ-

murun sesi, hepsi– bir fon gibi uzaklaştı, bir ninni gibi zihnini sakinleştirdi. Belki de uzun zamandır ilk kez, içinde bir huzur hissetti, küçük ama gerçek bir huzur. Şimşekler, gök gürültüleri dışarıda kalmıştı, doğanın öfkesi onu artık tehdit etmiyordu; ama içindeki şimşek, o ani uyanış, ona bir yol açmıştı. O yol, henüz belirsizdi; ama en azından hayattaydı, nefes alıyordu. Ve bu, şimdilik her şeye, tüm acılara tüm korkulara bedeldi.

III.

BEKLEYİŞ

Bir Yıl Sonra
Selim'in Mektubu

Sevgilim,

Bu sefer aramıza duvarlar değil ama ülkeler girdi. Normal yollardan sana mektup gönderemediğim için bekledim. Şimdi bu mektubu bir Türk arkadaşımızın sevgilisi İsveçli Gunilla'ya veriyorum, o sana ulaştıracak.

Evet sevgilim, İsveç'teyim, Stockholm'deyim. Hapisten çıktıktan sonra İstanbul'da tuttuğumuz o bodrum katında neler çektiğimizi unutamam. Bir yandan parasızlık bir yandan yeniden tutuklanma korkusu yedi bitirdi bizi. Ülke bizlere bütün olanakları kapattığı için çalışmamız, geçinmemiz, hayatımızı sürdürmemiz mümkün değildi. Sanki çelikten bir çember geçirmişlerdi etrafımıza, ayağımıza prangalar vurmuşlardı. Bu derece öfke, bu derece nefret, bu derece cezalandırma, yok etme isteği düşman esirlerine bile duyulmaz. Demek ki bir şeylerden çok korkuyorlardı. Ülkenin okuryazarlarını, aydınlarını susturma ve yok etme niyetleri, hem cehalet komplekslerinden, kendilerini bizim yanımızda aşağılanmış hissetmelerinden hem de işledikleri suçları ülkeye ve dünyaya duyurabilecek insanlardan kurtulma niyetinden kaynaklanıyordu galiba, o kadar adam öldürdükten ve işkence yaptıktan, uydurma mahkemeleriyle arkadaşları idam etmelerinden sonra bu suçların duyulmamasını istiyorlardı. Oysa biz duyuruyorduk. Hapishaneden bile gizlice avukatlara verdiğimiz yazılarla neler

olduğunu en azından Amnesty International'e, insan hakları örgütlerine ulaştırabiliyorduk.

Denizlerin idamında hazır bulunmuş olan avukat arkadaşımız hapishaneye geldi ve o anları teker teker anlattı, biz de kayda geçsin diye her kelimeyi yazdık. Üç arkadaşımızı astıkları yetmiyormuş gibi bir de eziyet etmişler. Birbirlerinin idamını izletmişler. Ağızlarından bir pişmanlık sözü çıkmasını boşuna beklemişler ama hiçbiri öyle bir şey söylememiş, tam tersine bağımsız ve eşit bir Türkiye özlemini haykırmışlar. Onları idama mahkûm eden mahkemenin başkanı olan Ali Elverdi dudağında bir sigara, gözleri keyiften kısılmış halde, büyük bir zevkle izlemiş bunları ki biliyorsun adam hâkim bile değildi, hukuk eğitimi yoktu. Bu zalim rejimin celladı olarak yer alıyordu orada. Rejimler hep aynı taktikleri uyguluyorlar; Franco, Salazar, Pinochet, hep aynı şeyler. Acaba birbirlerinden kopya mı çekiyorlar yoksa hepsi de el yordamıyla aynı yöntemleri mi buluyor? Bilmiyorum ama hepsinin yok olmasını istiyorum. Nasıl oluyor da bir devletin tepesini ele geçiren bir çete milyonlarca insana acı çektirebiliyor, bir muamma bu.

Gözümün önünden hiç gitmeyen bir sahne var sevgilim. Hapishaneden haber gelip de beni tekrar aradıklarını duyduğum zaman içine düştüğüm panikle eve gelip sana da pat diye kapıda söyleyiverdim. O anda ince gövdenle bir hayal gibi yere süzülüp bayılman beni korkunç derecede sarstı, gözümün önünden gitmiyor. Kusura bakma sevgilim, sana neler çektirdim ama iyi ki bunları çektirenin ben değil bu rejim olduğunu bilecek kadar analitik zekâya sahip kültürlü bir kadınsın. Yoksa birçok arkadaşımızın başına geldiği gibi aile baskısıyla bizi ayırırlardı.

Canım biliyorsun, arkadaşlarla yaptığımız birçok görüşmede artık bu derece hırpalanmanın son bulması gerektiğini, yoksa beni bu tekrar tekrar almalarla yok edeceklerini söylediler. Hak da verdim onlara çünkü Ankara'dan kurtulup İstanbul'a geldik, burada bizi kimse fark etmez zannettik ama anla-

dık ki durum öyle değil, faşizm her yerde aynı güçle bizi kovalıyor. Bunun üstüne arkadaşların tavsiyesine uyduk ve yine onların bulduğu bir sahte pasaportla sana veda edip çıktım. Nereye gideceğimi, ne olacağını, başıma neler geleceğini bilemeden. Epey maceralı bir yol oldu, bunları sana ayrıntılarıyla buluştuğumuz zaman anlatacağım ama sonunda kapağı İsveç'e attım, burada dostlarla beraberiz. Dört gözle seni bekliyorum ve kızımı tabii. Burada kendimize tehlikelerden uzak, insanca bir yaşam kuracağız ve kızımızı yetiştireceğiz. Özgür ve demokratik bir ülkede nefes almanın ne demek olduğunu yaşayarak öğreneceğiz. Vakit alacak ama yaralarımızı iyileştireceğiz.

Seni çok seviyorum. Dört gözle bekliyorum.

Selim

Stockholm

Kuzey'in o meşhur soğukları –Descartes'ın bile erken vedasını hızlandıran o keskin, o acımasız soğuk– henüz yüzünü göstermemişti. Bahar güneşinin yumuşak ışıkları altında Stockholm, bir masal diyarı gibi parlıyordu; sanki bir ressamın tuvaline dökülmüş pastel tonlar, bir ozanın düşlerinden süzülmüş huzurlu bir manzara. Polis merkezinin sarı duvarları bile bu ışıkta sertliğini yitiriyor, adeta yumuşuyor, sıradan bir devlet dairesi izlenimi veriyordu. İçeride dosyaların hışırtısı, kahve kokusu, klavyelerin ritmik tıkırtıları duyuluyor, dışarıda, sokaklarda, güneşin vurduğu kaldırımlarda insanlar telaşsızca yürüyor; bir bisikletin zili çınlıyor, bir çocuğun kahkahası havada yankılanıyordu. Her şey sakin, her şey doğaldı. Zaman burada başka bir ritme sahipti; ağır, sanki görünmez bir el tarafından tutsak edilmiş, akmaktan vazgeçmiş gibiydi. Pencereden sızan ışık, masanın üstünde dans ediyor, toz taneleri havada asılı kalıyordu; bu odada bile bir hayat bir hareket varmış gibi bir yanılsama sunuyordu. Ama bu sadece bir aldatmacaydı, burası hareketin değil, bekleyişin mekânıydı; bir liman değil, bir durak, bir ara bölgeydi.

Kuzey Işıkları bambaşkaydı, erişilmez bir tondaydı; insanı hem çeken hem de uzaklaştıran bir büyü taşıyor-

du. Günbatımı ise günün sonunu değil, yeni bir başlangıcı müjdeliyor gibiydi; gece yarısı günbatımının turuncu ve pembe tonları ufukta bir umut gibi yayılıyor, gökyüzünü bir an için ısıtıyordu. Her şey öyle duruydu ki... Ağır kışların o amansız, o buz gibi sertliğini dengeleyen bu hava, Selim'in tenine okşarcasına dokunuyordu; rüzgâr, sevgilinin eli kadar yumuşaktı. Ama o yumuşak dokunuşun altında, bir sığınmacı ürkekliğinin, bir belirsizliğin izi vardı hep; sanki bu huzur, her an dağılabilecek bir rüya, her an kaybolabilecek bir gölgeydi.

Pencereden sızan o ışık huzmesi masanın üstündeki dosyaları aydınlatıyor, kahve fincanının kenarında kırılıyordu. Toz taneleri, o huzmede asılı kalıyor, bir an için hayatın devam ettiğini fısıldıyordu. Karşısında oturan kadın polis, bu ışığın içinden çıkagelen bir tablo gibiydi; sanki Kuzey'in ruhu, bir bedende şekil bulmuştu. Sarı saçları atkuyruğu biçiminde toplanmıştı, düzgün ama gösterişsiz bir şekilde; çehresi ne güzelliği yücelten ne de çirkinliği yargılayan bir dengeyle donatılmıştı; nötr ama yine de canlı. Gözleri maviden griye çalan bir tondaydı; Kuzey'in soğuk ama meraklı, sorgulayan bakışını yansıtıyordu. Üniforması sade ama kusursuzdu; rozetinin metalik parıltısı, odanın steril havasına bir keskinlik katıyordu. Sesi, bu beton soğukluğuna inat, bir nehir yatağında kaybolmuş taşlar kadar pürüzsüz ve akıcıydı; ama o akışın altında, bir sorgulamanın keskinliği, bir bıçağın soğuk yüzü saklıydı. Elinde tuttuğu kalemi hafifçe masaya vuruyordu; ritmik bir tik tak sesi odada yankılanıyor, zamanın ağır akışını daha da belirgin hale getiriyordu. Sorular soruyordu: Bunlar kuru, mekanik, ama bir o kadar da ısrarcıydı.

"Medeni durumunuz?" dedi, sesinde ne bir merak ne bir şefkat, sadece görev bilinci. Selim pencereden sızan güneşi izliyordu; gözleri ışığın içinde kaybolmuş,

zihni bir an için bu odadan uzaklaşmıştı; belki İstanbul'a, belki Zeynep'in kahkahalarına, belki Leyla'nın sıcak bir gülüşüne yol alıyordu.

"Evliyim," dedi, sesi yorgundu, dudakları zoraki kıpırdıyordu.

Polis kalemi kâğıda değdirmeden, "Eşinizin adı?" diye devam etti.

"Leyla."

"Soyadınız aynı mı?"

Hafifçe gülümsedi Selim, "Evet," dedi. "Paylaştığımız tek şey belki de o, bir soyadı, bir kâğıt parçası, bir formalite."

Gözleri pencereye kaydı; dışarıdaki sakin sokaklar, bu odanın soğukluğuna ne kadar uzaktı. Memure not alırken kalemin ucu kâğıtta ince bir çizik bıraktı; o ses, odanın sessizliğini bir an için zedeledi. "Şu an nerede?" diye sordu, sesi biraz daha sertleşmişti.

Selim'in zihninde Boğaz'ın kıyısı belirdi; martıların çığlıkları, rüzgârın ıslığı, Leyla'nın dalgın bakışları. "İstanbul'da," dedi.

Memure sesini keskinleştirdi, gri gözleri bir an parladı: "Niye yanınızda değil?"

Derin bir nefes aldı Selim; göğsünde biriken o ağırlık, sözcüklere dönüşüyordu. "Çünkü ben... sahte bir pasaportla, sınır denetimlerinden kaçarak geldim."

Sözleri odada yankılandı; memure sabırsızca omuz silkti. "Bu, sorumun cevabı değil," dedi, sesinde bir hoşnutsuzluk vardı.

"Aslında tam da öyle," dedi Selim. "Sahte bir pasaportla sınırları aşarken, bir de eşimi mi sürüklemeliydim peşim sıra?"

Memure sayfayı çevirdi; kâğıdın hışırtısı odada yankılandı, kuru ve soğuk bir ses. "Bilmem," dedi ilgisizce. "Sormak görevim. Çocuğunuz var mı?"

Yüzünde bir titreme, içinde bir sancı hissetti; boğazı kurudu. "Var," dedi, sesi zor çıkıyordu.

Polis kalemi parmakları arasında sallıyordu, gri gözler üzerine dikiliydi: "Cinsiyeti?"

Yutkundu; boğazındaki düğüm büyüyor, nefesini sıkıyordu. "Kız," dedi. "Beş yaşında. Tıpkı sizinki gibi."

Memure ani bir irkilmeyle arkasına döndü; duvardaki fotoğrafa baktı; bir çocuk fotoğrafı, sarı saçlı, gülen bir kız. Sonra ona dik dik baktı, gözlerinde bir şaşkınlık. "Nasıl bildiniz?" dedi, sesi bir an titremişti.

Selim hafifçe işaret etti; gözleri fotoğrafa sabitlendi. "Gülüşü sizinkini anımsatıyor," dedi.

Polisin yüzünde bir burukluk belirdi; bir an için maskesi kaydı, insan yanı ortaya çıktı ama bu kıyaslamadan pek de hoşlanmamıştı. Kendisi güvenli limanda saygın bir devlet memuruydu, karşısında ise bir kaçak vardı.

"Adı?" diye sordu, sesi yumuşamıştı.

"Zeynep."

Selim'in zihninde Zeynep'in yüzü canlandı; o minik eller, o neşeli kahkahalar... gözlerinin dolmasına engel olmaya çalışıyordu. Memure forma not düşerken kalemin ucunu kâğıdı delercesine bastırdı; onun da bir an için öne çıkan duygularını engellemeye çalıştığı belliydi. "Buraya gelecekler mi?" diye sordu.

"Bilmiyorum," dedi; sesi titriyor, içinde bir çaresizlik büyüyordu. "Sesim ulaşmıyor onlara, ne mektuplarım ne haykırışlarım. Sınırlar, teller, mesafeler. Hepsi aramıza bir duvar gibi örülü."

Memure bir an duraksadı, sonra devam etti: "Neden İsveç?"

Selim'in bakışları uzaklara daldı; sesi yorgun bir rüzgâr gibi dağıldı. "Sosyal demokrasinin rüyası, hukukun soğuk ama adil yüzü..." dedi. "Ve Knut Hamsun. Onun kelimelerinde görkemli bir Kuzey vardı, yalnız, sert ama gerçek. O satırlarda kendimi buldum; o hayatı özledim."

Memure şaşkınlıkla kaşlarını kaldırdı. "Hamsun Norveçli!" dedi, sesinde bir itiraz tonuyla.

Selim hafifçe tebessüm etti; dudakları zoraki kıvrıldı. "Biliyorum," dedi. "Ama İskandinavya'nın ruhu tek bir coğrafyaya sığar mı? Bu soğuk toprakların hepsi aynı sessizliği, aynı derinliği taşır, aynı yalnızlığı, aynı huzuru."

Polis dosyaları karıştırdı; kâğıtlar arasında kayboldu, bir an için sustu. "Başka neden?" diye sordu, sesinde ısrar edeceğini belirten bir ton vardı.

Selim, "İnsan hakları," dedi. "Belki de sadece... bir sığınak, bir nefes alma şansı. Orada, o demir kapıların ardında nefes alamıyorduk; burada en azından bir gökyüzü var."

Memure aniden yüzüne baktı, "Hücrede miydiniz?" diye sordu.

Selim hayır anlamında başını salladı; gözleri kapandı, anılar bir sel gibi içine aktı. Ter kokusu, sigara dumanı, rutubet... Hepsi birbirine karışıyordu. "Koğuştaydık. Yaklaşık kırk kişi."

Polisin alnı kırıştı, sesi sertleşti: "Suçları neydi?"

Selim monoton bir sesle, bir makine gibi konuştu: "Bilmiyoruz. Galiba okuma yazma bilmekti."

Memure şaşkınlıkla kalemi düşürdü; kalem masada yuvarlandı, yere çarptı. "Bu nasıl suç?" dedi, inanmadığını belli eden bir ifadeyle.

Selim, "Kafka'nın *Dava*'sını okudunuz mu?" diye sordu. "İşte öyle... Sebepsiz bir kâbus, anlamsız bir dava. Bir sabah uyandık, suçluyduk; neden, nasıl, bilmeden."

Memure formu elleri arasında sıkıştırdı; kâğıt buruştu, sesi odada yankılandı. "Sizi ciddiyete davet etmek zorundayım," dedi.

Selim gözlerini kapattı; sesi bir fısıltıya dönüştü. "Sadece... çok yorgunum," dedi.

Memure saate baktı; başını salladı, bir iç çekişle aya-

ğa kalktı. "Öğleden sonra devam ederiz," dedi kararlı ama yorgun bir sesle. Sonra kendi kendine mırıldandı, odadan çıkarken söylenip duruyordu. Kapı kapandı; sığınmacı odada yalnız kaldı. Pencereden sızan ışık, masanın üstünde hâlâ dans ediyordu; toz taneleri havada asılı, bir an için özgür gibiydi. Ama Selim, o ışığa rağmen hâlâ bir belirsizlik içindeydi; ne tam burada ne tam orada; ne tam canlı ne tam ölü. Stockholm'ün baharı şehri masalsı bir huzurla kaplarken o nerede olduğunu bilmiyordu artık. Arada kalmıştı.

Fotoğraf

Sorguya ara verildiğinde kapı açıldı ve iki polis memuru içeri girdi. Selim'i kibarca başka bir odaya davet ettiler. Burası stüdyo gibi bir yerdi. Onu bir duvarın önüne diktiler; omuzlarından tutup pozisyonunu düzelttiler, sanki bir suçluyu infazdan önce son kez doğrultur gibi. Önce önden fotoğrafını çektiler; flaş patladığında gözleri kamaştı, başı hafifçe döndü. Sonra yandan çekildi fotoğrafı.

Onu bir kez daha çevirdiklerinde duvarda asılı büyük bir karikatürle karşılaştı. Basit ama çarpıcı çizgilerle iki kareye ayrılmıştı. İlk karede, elinde copu yere doğru tutan, ciddi bir ifadeyle duran bir İsveç polisi vardı; üniforması kusursuz, bakışları donuktu. İkinci karede ise sahneye bir kadın katılıyordu: Genç, güzel, açık saçık giyinmiş, özgüvenle adım atan bir kadın. Polisin copu bu karede yukarı kalkmıştı. Bir tür coplu ereksiyondu, tuhaf bir şakaydı. Selim anladı: Bu karikatürle, fotoğrafı çekilenlerin gülmesi, en azından gülümsemesi isteniyordu; belki yüzlerindeki gergin, korku dolu ifade yumuşasın diye. Ama Selim'in gülecek hali yoktu, dudakları kımıldamadı bile. Yorgundu; bedeninde biriken bitkinlik kemiklerine kadar işlemişti. Şaşkındı; bu ülkede böyle bir sahneyle karşılaşacağını asla tahmin etmemişti. Ne yapacağını bilmiyordu; aklı Leyla'da, Zeynep'teydi. Gelecekler miydi, onları gö-

rebilecek miydi, yoksa bu odalarda yitip gidecek miydi? Kafası bu sorularla dolup taşarken, İsveç polisinin bu esprisine gülmesi mümkün değildi, gülmedi de.

Daha sonra, çekilen fotoğrafını gördüğünde, içinde beliren ilk düşünce şu oldu: "Bu ben değilim." Gerçekten de o fotoğraftaki yüz ona ait gibi gelmedi. Yorgun, çökmüş bir surat, umutsuz bakışlar, yabancı bir ortamda köşeye sıkışmış bir avın korku dolu gözleri; tanıdık ama uzak, kendi ama yabancı.

Fotoğraf faslı bittikten sonra sorgu yeniden başladı; kapı gıcırtıyla açıldı ve polisler içeri girdi. Hep aynı şeyler, hep aynı formaliteler, aynı sıkıcı, ruhsuz döngü... Polisler ısrarla kimliğini kanıtlamasını istiyordu; seslerinde sertlik, gözlerinde ise mekanik bir bakış vardı. Sorular tekdüze, bir makinenin ağzından dökülür gibiydi: "Adın ne? Nereden geldin? Ne iş yapıyorsun? Pasaportun nerede? Neden burada olduğunu açıkla!"

Selim'in içindense sadece basit, çaresiz, yalın ama bir o kadar güçlü bir cevap yükseliyordu: "Ben benim." Ama bu yeterli değildi, bu soğuk sistemde bir anlam taşımıyordu. Bir insan kendi olduğunu nasıl ispat eder ki? Varlık, gerçekten de bir kâğıt parçasına mı bağlıydı? Descartes'ın, "Düşünüyorum, öyleyse varım," sözü, bu bürokratik cehennemde, "Kâğıdım var, öyleyse varım"a mı dönüşmüştü? Kayıtlı değilsen yoktun.

Bu düşüncelerle boğuşurken, zihni belirsizliklerin girdabında kayboluyor, her soruyla biraz daha dibe batıyor, her sessizlikle biraz daha kendini sorguluyordu. Dünyanın her yerinde bürokrasinin böyle işlediğini acı acı düşünüyordu. Eğer İsveç gibi bir ülke bile ona bu muameleyi yapıyorsa, dünyada makul, insani bir yer kalmamış demekti. Şimdiden pişmanlık sarmıştı içini; bu duygu ağır bir battaniye gibi omuzlarına çökmüş, onu aşağı çekiyordu. Kimseyi tanık gösteremeyecekti; teknede bir-

likte kaldığı insanlar, o beyaz sakallı heykeltıraş, İsveçli karısı, çocuklar, diğer siyasi mülteciler, o karmakarışık ama sıcak komün... hepsini yeni tanımıştı, hiçbiri onun kimliğini doğrulayacak kadar yakın değildi.

"Keşke Stockholm'e gelmeseydim," diye geçirdi içinden, "bir süre daha idare ederdim, en azından Leyla gelene kadar dayanırdım, o küçük dünyamda kalırdım." Çünkü teknedeki hayat, tüm zorluklarına rağmen güzeldi, yaşanabilirdi. Memleketten gelen kötü haberler, geçmişin acıları, geleceğin belirsizliği ona işkence etse de, o güneşli kıyıda, teknede bir komün gibi yaşıyorlardı. Hamaklarda yatıyor, rüzgârın sallantısıyla uyuyor, tekneyi temizliyor, basit yemekler yiyor, bol bol sohbet ediyorlardı. Heykeltıraşın hikâyeleri, İsveçli karısının kahkahaları, çocukların koşuşturmaları, teknenin ahşap güvertesine vuran dalga sesleri, rüzgârın getirdiği tuzlu koku... Sonsuza dek sürebilirdi bu hayat. Ama işte, onu siyasi sığınma için başvurmaya ikna etmişlerdi, o küçük dünyadan koparmışlardı. "Eğer izinsiz yakalanırsan sınır dışı edilirsin," demişlerdi, seslerinde bir uyarı tonuyla, "o zaman her şey daha kötü olur. İzin alırsan hakların olur, ailen gelince rahat bir hayat kurarsın." Bu sözler, onu buraya sürüklemişti. Şimdi ise o vaatlerin boş birer yankıdan ibaret olduğunu hissediyordu.

Polisler, kimliğini kanıtlayana kadar onu bırakamayacaklarını, gözaltında tutacaklarını söylediklerinde başı döndü; bir an bayılacak gibi oldu. İçinden bir isyan yükseldi, bastıramadı: "Kendi ülkemde Selim olduğum için hapis yattım, burada da Selim olmadığım için mi hapis yatacağım?" Bunu yüksek sesle söylemişti; sesi odanın duvarlarında yankılandı. Polisleri kızdırmak istemiyordu ama tahammülü tükenmişti. Aklından Kafka'nın o hikâyeleri geçiyordu; *Dava*'daki Josef K.'nın çaresizliği, *Şato*'nun bürokrasisi... Ama şimdi, onlardan daha boğucu, daha gerçek bir kâbusun içindeydi.

Kimim Ben

Selim'i polis merkezinin en üst katına çıkardılar. Dar, basık bir koridordan geçtiler; floresan lambalar gözlerini yakıyor, başını döndürüyordu. Orada, soğuk bir ses tonuyla soyunmasını emrettiler. "Kemerini çıkar," dediler; kemerini çözdü. "Ayakkabılarını da," dediler; ayakkabılarını çıkardı. Sonra penceresiz, küçücük, havasız bir odaya kilitlediler. Kapı kapanırken çıkan metalik ses, kulaklarında keskin bir çınlama bıraktı. Selim, bilinmezliğin karanlık kuyularına düşmeye başladı yine.

Saatler geçti, akşam mıydı, sabah mıydı anlayamıyordu; zaman boşlukta yuvarlanıp gidiyordu. Penceresiz oda, gri beton duvarlar, sürekli vınlayan bir klima, tek kişilik sert bir yatak, küçük bir masa, köşede bir tuvalet, lavabo ve tepesinde hiç sönmeyen beyaz ışıklar. Bu oda, onun gerçeklikle tüm bağlarını koparmak için tasarlanmış bir hücreydi. Yatağa cenin gibi kıvrıldı, kollarını kendine sardı, başını dizlerine gömdü. Işıklar gözlerini yakıyor, beynine iğneler batıyordu ama kapatamazdı; uyumak istese de o vınlama, o beyazlık izin vermiyordu. Duvarda bir leke fark etti; küf müydü, yoksa birinin bıraktığı iz mi bilmiyordu. Ama gözlerini o lekeye dikti; sanki o lekede bir anlam bulabilirmiş gibi. Dakikalar, belki saatler geçti; leke ona bakıyor gibiydi, büyüyor, şekil değiştiriyordu.

Sorguda, İstanbul'daki adresini sormuşlardı, o an aklına gelmeyen bir ayrıntı şimdi zihnini kemiriyordu. Düşününce, korkunç bir hata yaptığını fark etti. Aptallık etmişti o adresi vermekle, Leyla'yı, Zeynep'i tehlikeye atmıştı. Belki de şu anda İsveç polisi, İstanbul polisiyle iletişim halindeydi: "Bu adam kaçak geldi, karısı ve kızı şu adreste, onları da buraya gönderin," diyorlardı. Belki Leyla'yı çoktan tutuklamışlardı; belki de şu anda Zeynep ağlıyordu. Olmayacak şey değildi bu, imkânsız değildi, hatta çok olasıydı.

Bir gün, hapishanede, havalandırmada inanılmaz bir şey olmamış mıydı? Bir kadın sesi duymuş, daracık gözetleme deliğinden bakınca Tülin'i –arkadaşının karısı Tülin'i– görmüştü. Belli ki genç kadın eczaneden apar topar alınıp getirilmişti; ruju bile yerindeydi ama gözleri korku doluydu. Ona, "Buradayım," demek istiyordu belki; ama bir erkek hapishanesinde ne işi vardı? Karşı taraf kadınlar hapishanesiydi zaten, yoksa yanlışlıkla mı oraya konmuştu? Ertesi gün Tülin'i görememişti; ya sorguya götürmüşlerdi ya da nakletmişlerdi, izi kaybolmuştu. O zarif kadın, bu hoyrat ellerin arasında ne yapıyordu? Siyasetle bile pek ilgisi yoktu; kocası yüzünden mi içeri almışlardı, yoksa başka bir oyun mu dönüyordu? Şimdi sıra kendine gelmişti sanki, aynı kâbus onun ailesine uzanıyor, onları da yutuyordu.

O korkunç günlerde en çok korktuğu şey, Leyla'nın da hapse atılmasıydı, Zeynep'in annesiz kalmasıydı. Eğer öyle olursa, İsveç planları suya düşecek, her şey bitecek, tüm umutlar dağılacaktı. İsveç polisi, İstanbul polisine haber verir miydi? Evet, mutlaka verirdi; aralarında anlaşmalar yok muydu, bu bürokrasinin çarkları böyle dönmüyor muydu? Devletler bireylere karşı işbirliği yapardı. Şu anda bildiriyorlardı bile. Belki iyi niyetle, kimliğini doğrulamak için yapıyorlardı ama bu ters tepecek,

ailesine uzanacak, onları da bu karanlığa çekecekti. Hayır, iyi niyet falan yoktu burada; bu resmen bir ihbardı, bir tuzaktı. Leyla'nın kapısı çalınıyor, Zeynep ağlıyor, polisler içeri dalıyor, evin her köşesi aranıyor, çekmeceler boşaltılıyor.

Zihninde bu sahne o kadar netleşti ki, gerçekmiş gibi kalbi sıkıştı. Kafasındaki İskandinavya imgesi yerini karanlık bir gerçeğe bırakıyordu: "Polis her yerde polistir, hükümet her yerde hükümettir, sistem her yerde sistemdir." Felç geçirir gibi oldu; göğsünde bir ağırlık, boğazında bir yumru, nefesi daraldı. Leyla'nın tutuklandığını görüyordu sanki; karmakarışık kafası, bu korkuyu kesin bir gerçek gibi kabul etmişti bile. Gözlerini kapattı ama karanlık ona huzur değil, daha fazla kâbus getiriyordu. Leyla'nın yüzü, Zeynep'in minik elleri, İstanbul'daki evlerinin kapısı... Hepsi bulanık bir sis içinde kayboluyordu. Teknede geçirdiği günleri düşündü; o ahşap güvertede, güneşin altında, dalgaların sesiyle uyuduğu anları. Beyaz sakallı heykeltıraşın, "Evliya, burası bizim sığınağımız," deyişini hatırladı. Aynı şehirdelerdi ama o sığınak, bu ruhsuz odadan ne kadar uzaktı. Keşke orada kalsaydı; makarnalardan yer, teknenin ahşaplarını temizler, çocuklarla güler, heykeltıraşın hikâyelerini dinler, o basit dünyayı yaşardı. Ama artık çok geçti, geri dönüş yoktu.

Kuşlar

Bu oda, bu bürokrasi, bu belirsizlik onu yutmuştu. Gözlerini açtı; beyaz ışık hâlâ yanıyordu, vınlama hâlâ kulaklarındaydı. Duvardaki lekeye baktı yine; sanki o leke büyümüştü, ona doğru uzanıyordu, bir yüz haline geliyordu. Leyla'nın yüzü mü, Zeynep'in mi, yoksa kendi kaybolmuş sureti mi, bilmiyordu. "Bu ben değilim," diye mırıldandı bir kez daha ama sesi kendi kulağına bile ulaşmadı. Uykunun gölgesi üzerine çöküyordu; gözkapakları ağırlaşmış, bedeni yorgunluktan bir ağırlıkla kuşatılmıştı. Başı dönüyor, midesi bulanıyordu. Kıvrıldığı köşede uyuklamaya başlamıştı bile.

Sessizlik, kısa bir an için ona kollarını açmış gibiydi; ta ki o kaotik, kâbus dolu an, bir kasırga gibi odasına doluşana dek. Kuşlar gelmişti. Odanın içinde dönüyor, çılgınca uçuşuyorlardı. Kanatları havayı kesiyor, duvarlara çarpıyor, odanın sessizliğini bir kâbus senfonisine çeviriyordu. Yüzüne doğru öyle bir hızla pike yapıyorlardı ki, sanki gözlerini oyup alacaklardı. Selim'i lime lime edecek bir öfkeyle saldırıyorlardı. Oda, onlarca kuşun sesiyle yankılanıyordu; tiz çığlıklar, hışırtılar, kopan tüylerin yere düşüşü... Her şey, onu o köşeye büzüşmeye, kollarıyla başını sarıp korumaya zorluyordu. Kalbi göğsünde bir davul gibi gümbürdüyordu; nefesi kesiliyor, bu

tüylü kâbustan nasıl kurtulacağını bilemiyordu. Yatağın altına sığındı, beton zeminin soğuğu kemiklerine işlerken elleriyle yüzünü kapattı. Ama nafile; kuşlar oraya da ulaşıyor, kanatlarıyla yüzüne vuruyor, tüyleriyle boğazını tıkıyordu. Çırpınıyor, debeleniyordu, saatler birbirini kovalarken sanki zaman diye bir şey kalmamış, sadece bu sonsuz eziyet varmış gibiydi.

Sonra bir kapı gıcırtısı... Gerçeklik, o rüyadan sıyrılarak usulca geri döndü. Bir polis, elinde bir tepsiyle içeri adım attı. Selim'in gözleri etrafta dolaştı; kuşlar yoktu. Sanki hiç var olmamışlar, sanki o çıldırış sadece zihninin bir oyunuymuş gibi, odanın sessizliği geri dönmüştü. Ama o hâlâ korkuyla bakıyordu çevresine; her an bir kanat sesi duyulacakmış gibi tetikteydi.

Polis tepsiyi masaya bıraktı, eliyle, "Ye, ye," diye işaret edip kapıyı çekip çıktı, tek kelime etmeden. Yemesi gerektiğini biliyordu; bu, içinden yükselen zayıf ama inatçı bir hayatta kalma dürtüsüydü. Tepside kahverengi, sert, kontrplak gibi bir şey vardı. Ekmek miydi, yoksa başka bir şey mi, çözemedi. Parmaklarıyla kırdı, çiğnemeye başladı; ağzında kuru bir tat bırakıyor, boğazını tırmalıyordu. Yanında yumurtalı, reçelli, tuhaf bir karışım vardı ama ona dokunamadı; midesi kaldırmıyordu.

Aklı çoktan İstanbul'a, o eski günlere uçup gitmişti. Kuşlar gerçekten var mıydı? Her şey o kadar gerçekti ki... Saklandığı köşedeki duvarın soğukluğu hâlâ sırtında bir iz gibi duruyordu. "Kuşlar intikam alıyor," diye geçirdi içinden. "Haklılar. O kötülüğü yapmamalıydım." Yaptığı şey korkunçtu; vicdanında bir yara gibi büyüyüp duruyordu. Gözlerini kapattı, o anılar zihninde bir film şeridi gibi akmaya başladı.

Çocukluğu, sessiz bir liman gibiydi, güvenliydi. Okulda, erkek arkadaşlarının vahşi oyunlarına pek katılmazdı. Onlar bağırıp çağırırken, o kendi dünyasında, kitaplar

arasında kaybolurdu. Kâğıt kokusu, harflerin dansı, hikâyelerin büyüsü ona huzur verirdi. Ama bir gün, o karanlık gün, bir zayıflık ânında kandırılmıştı. Okulun tavan arasında, beyaz ve gri tüyleriyle güvercinler yaşardı. Yüzlercesi... Kanat çırpışları, ötüşleri... Hepsi onları bilirdi; o güvercinler, okulun sakinleriydi, bir nevi dostlarıydı. Arkadaşları bir gün gözlerinde şeytani bir parıltıyla, "Tavan arasına çıkalım," demişti. "Pencereleri kapatalım, güvercinleri yakalayalım. Bir yere gider, ateş yakar, şarap alır, güvercinleri kızartırız. Harika bir gün olur!" Bu vahşeti hayalinde canlandıramamıştı; aklı arkadaşı Esat'ın hevesine takılmış, bir anlık merakla, "Olur," deyivermişti.

Dersler bitip okul boşaldığında, loş, tozlu tavan arasına tırmandılar. Güvercinler her yerdeydi; yerler pisti, hava tüy kokusuyla doluydu. İki küçük çatı penceresini eski çarşaflarla kapattılar ve av başladı. Güvercinler öyle çoktu ki, kaçacak yerleri olmadığından neredeyse ellerine geliyorlardı. Arkadaşları, bir elleriyle kuşları sıkı sıkı tutuyor, diğer elleriyle boyunlarını koparıyorlardı. Kesik boyunlardan kan fışkırıyor, yerler kırmızıya boyanıyordu; bir ölüm kokusu her yanı sarmıştı.

Selim böyle bir şeyi yapamazdı, ruhuna aykırıydı. Ama çocuklar ona bakıyor, dudaklarında alaycı bir sırıtışla. Belli ki bu olay, okul boyunca peşini bırakmayacak bir alay zincirine dönüşecekti. Ya bir güvercinin boynunu koparacaktı ya da ergenlik sınavında çakılıp alayların hedefi olacaktı. Bir güvercin yakaladı, elleri titriyordu. Sıcacık kanatlarını tutarken elini boynuna attı; küçücük yüreğinin atışını, o minik bedenin çaresizliğini hissediyordu. Kuş, kanatlarını açmaya çalıştıkça o daha çok sıkıyordu; güvercin kıpırdamaz olmuştu. Gözlerini kapattı, sağ eliyle boynunu koparmaya yeltendi ama kalbi buna izin vermiyor, eli duraksıyordu. Uzadı, uzadı... Ama kopmuyordu. "Daha sert, daha sert!" diye bağırıyorlardı arkadaşları.

Aniden çekti güvercinin boynunu, tüm gücüyle. İnanamıyordu bu anı yaşadığına. O anda kendini tanıyamadı. En hassas kalpli insan bile koşulların kurbanı olup böyle bir karanlığa sürüklenebiliyordu. Güvercini bıraktı; ölmemişti, uçup gitti. Ama arkadaşları avlarına devam ediyor, öldürdüklerini bir torbaya dolduruyorlardı. Kanlı tüyler, kopmuş başlar, torbanın içinde birikiyordu.

Sonunda, "Yeterince topladık, hadi çıkalım," dediler. Selim'in yüzüne alaycı bir bakış attılar. "En azından denedim," dedi, sesi titrekti. Bir şey demediler ama o bakışlar yeterdi. O gün hava yağmurluydu; gökyüzü griydi. Açıkta ateş yakamayacakları için köprü altına gittiler. Orada, nemli bir köşede bir ateş yaktılar; birkaç çocuk ucuz şarap içti. Güvercinlerin tüylerini yolup kızartmaya başladılar; minik bedenler alevlerin üzerinde dönüyor, duman gözlerini yaşartıyordu. İç organları çıkarıldığında geriye neredeyse et namına bir şey kalmamıştı. "Boşuna öldü bu hayvancıklar," diye düşündü.

O gece kuşlar peşini bırakmadı, rüyalarına sızdı. Kanatları yüzüne çarpıyor, ötüşleri aklını karıştırıyor, vicdanını kesiyordu. Günlerce süren bir çırpınına haliydi bu; uykusu bölünüyor, zihni bulanıklaşıyordu. Kuşlar, epeyce bir süre ona eziyet etmişti. Ama bir süredir yoktular. Ta ki şimdi, bunca uzakta, İsveç'teki bu hücrede onu yeniden bulana dek. "Özür dilerim, özür dilerim, özür dilerim..." Yüksek sesle tekrarlamaya başladı, sesi odanın duvarlarında yankılandı. Bu sözler, içindeki yükü hafifletiyor ama yeterli olmuyordu. Kuşlar hâlâ peşindeydi. Gözlerini kapattı; Ankara'nın sokakları, okulun çatısı, güvercinlerin kanat çırpışları... Hepsi zihninde birikti. "Haklılar," diye fısıldadı kendi kendine, "o kötülüğü yapmamalıydım." Ve o an, betonun soğukluğu sırtına işlerken, bir kez daha kuşların gölgesini hissetti, bir kez daha o suçluluğu tüm ağırlığıyla omuzlarında taşıdı.

Oda

Yatakta kıvranıp duruyordu; sert yatak ona bir işkence aleti gibi geliyordu. Bedenini ne yana çevirse kemikleri batıyor, huzursuzluğu büyüyordu. Saatler mi geçmişti, dakikalar mı? Bilmiyordu. Penceresiz odanın gri duvarları, sürekli vınlayan klima ve tepesinde sönmeyen beyaz lamba, gerçeklik algısını bozuyor, zihnini bir boşluğa hapsediyordu. Sonra ansızın, metal kapının kilidi gıcırdadı. Kapı açıldı ve bir polis içeri girdi; yüzü ifadesizdi. Elinde bir tepsi vardı; tepsiyi masanın üzerine bırakıp tek kelime etmeden geri döndü ve çıktı. Selim yemeğe dönüp bakmadı bile. Midesi bulanıyordu ama açlıktan değil, bu boğucu atmosferden. Kokusu bile ağır geldi. Ayağa kalktı, kapıya vurdu. Polis geri geldi, kapıyı açtı, aynı donuk ifadeyle baktı. Selim tepsiyi adama uzattı; polis bir şeyler söyledi ama İsveççe olduğu için tek kelimesini bile anlamadı. İngilizce, "Teşekkür ederim ama götürün lütfen," dedi. Polis tepsiyi aldı gitti. Kapı yine kapandı.

Her seferinde aynıydı: kapının kapanışı, kilidin dönmesi. Selim bu sesin ritmine mahkûm olmuş gibi hissediyordu. Odanın duvarında, baş hizasında küçük bir kapak vardı; dar, en fazla on santim yüksekliğinde, dışarıdan açılıp kapanan bir metal göz gibi. Gece miydi, gün-

düz müydü, saat kaçtı, hiçbir fikri yoktu; zaman, bu kutuda bir anlam ifade etmiyordu. Derken o kapak ansızın açıldı; metal sürtünmesiyle birlikte dışarıdan bir ses sızdı. Bir kadın sesi, telaşlı, ısrarcı, sert, "Türk! Türk!" diyordu. Selim irkildi. Kendisine böyle seslenildiğini hiç duymamıştı; bu hitap, ona hem yabancı hem de tanıdık geldi. Sanki kendi kimliği elinden alınmış, yerine bu tek kelimelik, kaba bir etiket konmuştu. Artık bir adı, bir geçmişi, bir hikâyesi yoktu; varlığı, sadece milliyete indirgenmişti. Yataktan doğruldu, kapıya yaklaştı. Kadın, "Kollarını göster!" dedi; sesinde sabırsız bir tını vardı. Selim anlamadı, kaşları çatıldı. Kadın ısrar ediyordu, yüksek sesle, "Kollarını göster!" diyor, eliyle kolunu gösteriyordu. Selim tereddütle kollarını kaldırdı; üzerinde açık mavi bir gömlek vardı. Kadın, belli ki bunu yeterli bulmamıştı, "Aç! Kollarını aç!" diye diretti, sesi daha sert bir hal aldı. Selim yine kadının ne istediğini anlamadan, gömlek kollarını sıyırdı, kollarını çıplak bir şekilde uzattı. Kadın hiçbir şey söylemeden iki kolunu da inceledi, geri döndü.

Selim ne olduğunu çözememişti; sanki bir rüyadaydı ama bu rüya değil, gerçekliğin absürd haliydi. İsveç polisleri aklını mı yitirmişti? Yoksa bu, mahkûm edilenlere uygulanan gizli bir ritüel miydi? Saatler geçti ve birden, zihninde bir şimşek çaktı: Kadın, kollarında iğne izi olup olmadığını kontrol etmişti herhalde. Uyuşturucu mu kullanıyordu, bunu mu anlamaya çalışıyorlardı? Selim kendi kendine güldü; acı, alaycı bir gülüş. Ne kadar ayrı dünyalardı bunlar. Aynı insanlığa ait olduklarına bin şahit gerekirdi. O an, bu kadınla geçen tuhaf sahne, ona bir kez daha yalnızlığını hatırlattı. Kadın gitmişti ama bıraktığı sessizlik daha ağırdı. Selim yatağın kenarına çöktü, başını ellerinin arasına aldı. Aklı, bu absürd oyunun içinde dönüp duruyordu. Belki de bu, İsveç'in ona

verdiği ilk dersti: Burada kimse seni anlamaz, sen de kimseyi. Her şey bir yanlış anlaşılma döngüsüydü. Kadın neden gelmişti, neden kollarını görmek istemişti, neden açıklama yapmadan gitmişti? Belki de bu, onun insanlığını test etmek içindi; belki de sadece bir prosedürdü.

Selim'in aklı, bu anlamsızlığın ötesine kayıyordu: Leyla'ya, kızına, teknedeki o güneşli günlere. Kollarında iğne izlerini arayan kadın, onun ruhundaki yaraları göremezdi. Selim bu düşüncelerle, bu anlamsızlığın ortasında, bir kez daha kendi kendine fısıldadı: "Bu ben değilim." Belki gerçekten o değildi, belki artık yoktu. "Ben" diye bir şey var mıydı zaten? Ne demekti ben? Belki de o olduğunu düşünen başka birisiydi? Zaten içinde ne var ne yok bilmiyordu. Herkesin bedeninin içi bilinmez ve karanlıktı. Böyle düşünmek onu biraz rahatlatıyordu; bu basit mantra –"Bu ben değilim"– zihninde bir ninni gibi onu sarıyordu. Sözcükleri üst üste dizerken, İstanbul'da olabilecek korkunç hadiseleri, Leyla'nın ve kızının başına gelebilecek ihtimalleri aklından uzaklaştırmaya çabalıyordu ama ne mümkün! Düşünceler, bir bataklık gibi onu içine çekiyordu. O gri odada, zihni bir an bile durmuyordu; sanki bir projektör, durmaksızın kâbusları duvara yansıtıyordu.

Nefes

Bir gün o ağır metal kapı bir kez daha gıcırdadı, bir kez daha açıldı. İçeri yaşlı bir polis girdi; saçları beyazlamış, yüzü kırışıklarla doluydu, gözlerinde bir merhamet vardı. İsveççe bir şeyler söyledi. Selim eliyle, "Anlamıyorum," işareti yaptı. Polis, kollarını açıp kapattı, bir kuş gibi. Selim, adamın bunu neden yaptığını çözemedi. Sonra polis yere çömeldi, yavaşça kalktı. Selim birden sandı ki, "Burada çok uyuşup kaldın, biraz hareket et," demek istiyor. Belki de bu, o meşhur İsveç jimnastiğiydi. Kalktı, adam ne yaparsa aynısını yapmaya başladı. Polis yere çömelirse o da çömeliyor, ayağa kalkarsa o da kalkıyor, kollarını sallarsa o da sallıyor, derin derin nefes alırsa o da ciğerlerini dolduruyordu. Polis göğsüne dokununca, genç adam da elini göğsüne koydu; kalbinin atışlarını hissetti. Sessiz bir pantomim oynuyorlardı.

Adam sonunda kızmış gibi bir ifadeyle kapıyı gösterdi, çıkışı işaret etti. Selim kapıdan çıkması gerektiğini anladı. Polis arkasından kapıyı kilitledi; o tanıdık metalik ses bir kez daha kulaklarında çınladı. Koridorda yürümeye başladılar; Selim polisin adımlarını takip etti. Merdivenlerden bir kat yukarı çıktılar. Ve işte o an, günlerden beri ilk kez gün ışığıyla karşılaştı. Gözleri kamaştı, heyecanlandı. Bulundukları yer, çatının üçgen biçiminde dar

bir bölümüydü; üstü tel örgüyle kaplıydı, ama o tellerin arasından sızan ışık, ona bir an için özgürlüğü hatırlattı. Polis, meğer ona havalandırmayı göstermek istemiş, bir nefes alma şansı vermişti. Sonra adam onu orada bırakıp gitti. Selim yarım saat boyunca o daracık alanda adımladı; başını yukarıdaki tellere kaldırıp nefes almaya, ciğerlerini o temiz havayla doldurmaya çalıştı, bir an için kendini yeniden insan gibi hissetti.

Gün ışığında, olup biteni tekrar düşündü. Belki de abartmıştı; kâbuslar zihnini öyle bir ele geçirmişti ki, normal düşünme yeteneğini yitirmiş, gerçekle hayali birbirine karıştırmıştı. İsveç polisi böyle bir şey yapmazdı herhalde. Leyla'yı ihbar etmek, İstanbul'a haber uçurmak, ailesini tehlikeye atmak... Hayır, bu kadar zalim olamazlardı, değil mi? Zaten asıl kızdığı şey İsveç polisi değildi, onları suçlamıyordu. Onu ve arkadaşlarını böyle uzak ülkelere göç etmeye zorlayan kendi devletiydi, kendi topraklarının acımasız elleriydi. O devletin tepesine yükselenler refah içinde yaşarken, aileleriyle gülerken, neyle suçlandıkları bile belli olmayan, sadece kitap okuyan insanları bu hale düşürmüşlerdi. İsveçlilerin suçu yoktu; onlar sadece işlerini yapıyorlardı, kendi sistemlerinin çarklarını çeviriyorlardı. Herhalde yakaladıkları Türklerin uyuşturucu kaçakçısı olup olmadıklarını anlamak istiyorlardı. Kollarındaki iğne izlerini arayan o kadın gibi, bir prosedürün peşindeydiler.

Onu bilmiyorlardı; Selim artık bir kişi değildi, bir birey değildi. O, kimliksiz bir *Homo sapiens*, adsız, geçmişsiz, geleceksiz bir varlıktı, bir numaraydı. "Ben" kavramı üzerine onca yıl kafa yormuş, varoluşun ne anlama geldiğini anlamaya çalışmış, kendini bulmaya çabalamıştı; ama şimdi "ben" yok olmuştu. "Ben ve kendim, sen ve kendin" neydi bunlar? Bu kavramlar doğuştan mı geliyordu, yoksa sonradan mı öğreniliyordu? Gece ve gün-

düz, uyku ve uyanıklık, açlık ve tokluk gibi ikilikler de silinip gitmişti odada. Mekân duygusu da zaman zaman kayboluyordu; bazen kendisini Yıldırım Bölge Koğuşu'nda sanıyor, bazen bir trenin vagonunda, bazen bir gemide, bazen o teknenin güvertesinde hissediyordu. Uykuyla uyanıklık arasında, İstanbul'la ilgili kâbuslarla titreyerek bekliyordu. Bekliyordu, ama neyi? Ne olacaktı, ne zamana kadar sürecekti, kaç gün geçmişti? "Keşke bir kedi olsaydım," diye geçirdi içinden. Hiç olmazsa kapıdan süzülür, polislerin arasından sessizce kayar giderdi. Bütün bunlar insan olduğu için başına geliyordu. İnsan ama kimliksiz bir insan. Belki bir hayalet, belki bir hiç.

IV.

AİLE

Dünya Bir An Durdu

Bir gün o demir kapak bir kez daha açıldı. Bu kez bir erkek polis, kapının ardında duruyordu. İngilizce bir soru sordu, sesi net ve sakindi. "Tarağın var mı?"

Selim önce yanlış duyduğunu sandı. "Ne?" dedi.

Polis tekrarladı: "Tarak. Bildiğimiz tarak."

Selim hâlâ inanamıyordu. "Saç taramak için olan mı?" diye sordu.

"Evet," dedi polis, yüzünde en ufak bir dalgalanma olmadan.

Kulaklarına inanamıyordu; yine mi hayal görüyordu? Bir an, Ionesco'nun *Kel Şarkıcı* oyunundaki diyalog geldi aklına. Gülmeye başladı; sinirli, kontrol edilemeyen bir gülüş. Polis şaşkınlıkla ona baktı. Selim elini saçlarına attı; uzamış, karmakarışık saçlar.

"İşte," dedi polis, "tarağın varsa saçlarını tara."

"Niye?" diye sordu Selim.

"Çünkü misafirlerin var," dedi polis, tuhaf bir ciddiyetle.

Selim bir an durakladı. Misafir? Kim olabilirdi? Gemidekiler mi bulmuştu onu? Kafası karıştı.

"Kim?" diye sordu.

"Görürsün," dedi polis.

Tarağı yoktu; ne tarağı ne bir aynası vardı ama lava-

boya gitti, ellerini soğuk suya tuttu. Islak ellerini saçlarına götürdü, o dağınık yığını düzeltmeye çalıştı. Parmaklarını tarak gibi kullanarak saçlarını toparladı. Biraz sonra polis kapıyı açtı, onu aldı, alt katlara götürdü. Orada bir salonun girişinde beklemeye başladı. Salonda, iki tarafta kadın ve erkek polisler dizilmişti; hepsi sessiz hepsi bir şey bekliyordu. Derken salonun öteki tarafındaki kapı açıldı ve Selim bir anda Leyla'yı ve Zeynep'i gördü. Dünya bir an durdu.

Zeynep, "Baba! Baba!" diye bağırarak ona doğru koşmaya başladı. Selim rüyada, suyun altında gördüğü kızının ona doğru yüzüşünü hatırladı bir an, eğildi, dizlerinin üzerine çöktü; küçük kız kucağına atladı. Selim Zeynep'in kumral, ipeksi saçlarını kokladı, o tanıdık, masum koku ciğerlerine doldu. Kızını bağrına bastı, kollarını sımsıkı sardı. Leyla, mahzun yüzüyle yaklaştı; gözleri nemli, dudaklarında buruk ama içten bir tebessüm vardı. Sarıldılar; o soğuk salon bir an için ısındı, dünya bir an için anlam kazandı. O sırada polislerin sessizce salonu terk ettiğini fark etti; aileyi baş başa bırakıyorlardı. Bir süre yalnız kaldılar; sadece üçü, o soğuk binanın ortasında, sımsıcak, kırılgan bir ânın içinde, bir aile olarak. Daha sonra bazı evraklar imzalatıldı; formaliteler, mühürler... Her şey mekanik ve kusursuzdu. Sonunda serbest bırakıldı, kapılar açıldı. Galiba dünyada olabilecek en sağlam kimlik saptamasını, bir çocuğun sevgisiyle anlamışlardı. Zeynep'in, "Baba!" deyişi, Leyla'nın o sessiz, güçlü duruşu, hiçbir pasaportun kanıtlayamayacağı bir gerçeği ortaya koymuştu: O, gerçekten bir insandı; kimliksiz bir *Homo sapiens* değil, bir aileye, bir sevgiye, bir anlama ait bir insan. Selim ilk kez bu yabancı topraklarda yaşayabileceklerini hissetti.

Leyla Anlatıyor

Sen gittikten sonra nasıl bir merak, nasıl bir endişe içinde kaldığımı herhalde tahmin edersin, Selim. Nerede olduğunu bilememek, bir satır haber alamamak, içimi kemiren bir kurt gibi beni kahrediyordu. Her gün her an, senden bir işaret bekliyordum; bir mektup, bir telefon, bir dostun selamı... "Yurtdışına çıkabilmişsem mutlaka bir yolunu bulur, haber veririm," demiştin. Ama günler geçti, haftalar geçti, o haber bir türlü gelmedi. Kapının her çalınışında yüreğim ağzıma geliyordu; postacı mı, bir komşu mu, yoksa senden bir iz mi diye koşturuyordum. En azından kurtuldun mu, yoksa yakalandın mı, onu bilsem yeterdi. Bu belirsizlik, aklımı yitirmeme ramak bırakıyordu.

Zeynep'le her ânım, ona bir şey belli etmemeye çalışarak geçti, bir maske takarak yaşadım. Ama o küçük yürek, sanki bir şeyleri seziyordu; gözlerime bakıp susuyor, sonra başka bir oyuna dalıyor, masumiyetiyle beni ayakta tutuyordu. Sonunda bir gün kapı çaldı. Kapıda sarışın, uzun boylu bir kız duruyordu. "Selim'den haber getirdim, İsveç'ten," dedi ve mektubunu uzattı.

Neler hissettiğimi tahmin edersin; göğsümden bir ağırlık kalktı, bir nefes aldım ama aynı anda yeni bir endişe çöktü. Mektubu açtım, satırlarını okudum; senin ya-

zın, senin kelimelerin, ama o kadar uzaktın ki... Gözyaşlarım zarfın üstüne damladı; Zeynep yanıma geldi, "Anne, neden ağlıyorsun?" diye sordu. "Baban iyiymiş," dedim, sesim titreyerek, "bizi bekliyormuş."

O an içimdeki korkuyu bastırıp pasaport işine girişmeye karar verdim. Korkarak, çekinerek başvurdum; her an bir terslik olacak diye ödüm kopuyordu. Ama korktuğum başıma gelmedi. Şaşılacak şey; kısa sürede verdiler pasaportu. Zeynep'i de benimkine kaydettirdim; dayım sağ olsun, destek oldu. İsveç biletini aldım; o an, sanki bir rüyaya adım atıyordum. Zeynep, biletleri alınca durmadı tabii. "Anne, babamı ne zaman göreceğiz?" diye başladı. "Yakında babanın yanına gideceğiz," dedim, "İsveç'e gidiyoruz." Ondan sonra başımın etini yedi: "Anne, ne zaman İsviç'e gideceğiz? İsviç'e nasıl gideceğiz? Babam bizi bekliyor mu? İsviç'te ne var?" Sorular bitmiyordu; o küçük sesi, o masum merakı hem içimi ısıtıyor hem de sabrımı zorluyordu.

Sonunda uçağa bindik; Zeynep cam kenarında, ben yanında, yüreğimde bir umut ve bin korkuyla havalandık. Uçak önce Kopenhag'a indi; aktarma yaparken etrafı izledim, her şey yabancıydı. Sonra Stockholm'e doğru yola çıktık. Uçak alçalırken bir taraf karanlık, bir taraf aydınlıktı; saat neredeyse gece yarısına geliyordu ama gökyüzü tuhaf bir yarı ışıkla kaplıydı. Daha önce hiç böyle bir şey görmemiştim.

İndik; Zeynep'i kucağıma aldım, "Şimdi babanı göreceksin, biraz sonra babanı göreceksin," diye diye avuttum. Pasaport kontrolünden geçtik; gözlerim seni aradı, kalabalığın arasında bir iz... Ama yoktun, bir terslik vardı. Tam o sırada yanıma iki genç adam yaklaştı; biri uzun boylu diğeri daha kısa. "Leyla Hanım siz misiniz?" dediler.

"Evet," dedim, sesim titreyerek.

"Biz sizi almaya geldik," dediler.

"Selim nerede?" diye sordum hemen.

"Bir işi çıktı," dediler, kısa bir cevapla. Aklım durdu; nasıl bir iş? Sen gelmemezlik etmezdin. "Ne işi?" diye üsteledim.

"Merak etmeyin, biz sizi ona götüreceğiz," diyerek ısrar ettiler. Korktum, Selim, öyle bir korktum ki... Elimde Zeynep, havalimanının soğuk koridorlarında, ne yapabilirdim ki? Çaresizce, "Peki," dedim.

Valizi aldılar, dışarı çıktık; karanlıkta biraz yürüdük ve küçük bir arabaya bindik. Araba yola koyuldu; karanlık ormanların içinden geçmeye başladık. Ölüp ölüp dirildim o yolda; nereye gidiyorduk, bunlar kimdi? Hiçbir şey bilmiyordum; yurtdışı deneyimim sıfırdı. Zeynep kucağımda uyuyakaldı; ben dikkat kesildim, her sese her gölgeye... Araba nihayet bir yerde durdu, gençler indi, "Buyurun," dediler. Zeynep'i kucağıma alıp indim ve gece karanlığında bir ormanda yürümeye başladık. Sonra birden deniz kıyısına geldik; kıyıya bağlı bir tekneye binmekte olduğumuzu fark ettim. Şaşkınlıktan dilim tutuldu; karanlık bir deniz, karanlık bir tekne; bunu hiç beklemiyordum. Ama yapacak bir şey yoktu, tekneye adım attım.

Beni bir kadın karşıladı; genç, ince yapılı, üzerinde beyaz bir gecelik. Sarı saçları dümdüz dökülüyor, ay ışığında parlıyordu. İngilizce, "Hoş geldin," dedi, sesi yumuşak ama mesafeliydi. Hemen ardından saçı sakalı bembeyaz, uzun beyaz bir entari giymiş bir adam çıktı; o da, "Hoş geldin," dedi gülümseyerek. "Hoş bulduk," dedim ama ne yapacağımı bilemediğim için öylece durdum. Girdiğimiz yer teknenin salonuydu ve hamaklar asılıydı, o hamaklarda sarışın çocuklar uyuyordu. Bize duvara dayalı bir kanepe gösterdiler, "Burada uyuyun, yarın Selim'i görmeye gideriz," dediler. Zeynep'i iç tarafa yatırdım, bir zarar gelmesin diye kollarımı ona siper

ettim ve sabaha kadar gözümü kırpmadan bekledim, bir nöbetçi gibi. Her sese kulak kabartarak, her gölgeyi izleyerek, her an tetikte geçirdim o geceyi.

Sabah erkenden herkes uyandı; o sarışın çocuklar hamaklardan indi, birtakım delikanlılar ortaya çıktı; biri deri pantolonlu, üstü çıplak, sakallı bir adamdı, her yerden birileri fırlıyordu, bir komün gibiydi. Kimi çay demliyor, kimi ekmek doğruyordu. Beyaz sakallı adam –sonradan adının İlhan olduğunu öğrendim– yanıma geldi, yüzünde bir ciddiyetle. "Selim polise gitti," dedi, "siz gelmeden izin işini halletmek istedi ama onu orada tuttular."

Kulaklarıma inanamadım, kalbim sıkıştı. "Nasıl tuttular yani?" dedim. "Bırakmadılar," dedi, "kimliğini saptamaları gerekiyormuş. Biz epey uğraştık, görüşmek istedik ama bir şey yapamadık. Şimdi karısı ve kızı olarak sizi götürünce her şey değişecek sanırım."

İçimden bir, "Ah!" çektim, Selim bütün bu çektiklerimizin üstüne bir de burada mı hapse girmiştin? İnanılmaz geliyordu; eskiden biri bana bunları yaşayacağımı söylese güler geçerdim. Düzgün bir öğrenciydim, sakin bir insandım; ama hayat, olayların içine yuvarlayınca insana bir güç veriyor, bir dayanma gücü...

Yola çıktık, polis merkezine vardık, ormanların arasından geçen o uzun yolculuktan sonra beton bir yapı önümüzde yükseldi. Bizi bir salon kapısında beklettiler. Zeynep kucağımda, gözlerim seni ararken kalbim hızla atıyordu. Sonra kapı açıldı, seni gördüm; o tanıdık siluetin, o yorgun ama dirençli duruşun karşımda belirdi. Zeynep'in, "Baba!" diye bağrışı, o masum coşkusuyla sana uzanışı her şeyi bir anda değiştirdi. Sen eğildin, diz çöktün; o küçük beden kucağına atladı, kolların onu sardı. Sarıldık, birbirimize kavuştuk, o soğuk salon bir yuvaya dönüştü. Polisler sessizce çekildi, bize o ânı bıraktılar. Sonra evraklar, imzalar, mühürler... Ve özgür-

lük; kapılar açıldı. Galiba seni bulmam, Zeynep'in sevgisiyle sana kavuşmam, bütün o kimliksizliği, o belirsizliği silip attı.

Ve o anda şunu hissettim Selim: Vatan haini değildik; bizi vatandan uzaklaşmak zorunda bırakanlardı hain.

Yeni Ülke, Sivrisinekler, Kayalar

Bu, bizim ortak defterimizdeki son yazı. Defterin her sayfasında, hayata adım atışımızın izleri var. Küçük bir öğrenci dairesinde kalıyoruz. Burası eski hayatı arkada bırakıp yeni bir dünyaya açılan bir kapı. Evimizin hemen yanı başında, her sabah bizi yeşilin ve toprağın kokusuyla karşılayan bir orman var. Leyla pencereden her bakışında, "Sanki bir tablonun içinde yaşıyoruz," diyor. Ormandaki patikadan beş dakika yürüyerek güzel bir göle ulaşıyor, kendimizi o dingin, hipnotize edici atmosferin içinde buluyoruz

Şu anda o göle bakan, çimenlerin serinliğini hissettiğimiz bir tepedeyiz. Yere oturmuş, defteri dizimizin üzerine koymuş, bu satırları yazıyoruz. Defterin bir kenarından ben tutuyorum, diğerinden Selim. Yazdıkça sanki ruhlarımız birbirine daha da yaklaşıyor. Uzaktan, sarışın çocukların neşeli kahkahaları duyuluyor. Sanki dünyanın tüm masumiyeti o seslerde toplanmış, hiç bozulmamış bir şarkı gibi. Böğürtlen topluyorlar, elleri ve dudakları mor bir şölenin izlerini taşıyor. Leyla bazen onları izliyor, gözlerinde bir hüzün mü, bir özlem mi, yoksa sadece sessiz bir hayranlık mı var, bilemiyor Selim. "Ne kadar özgürler," diye fısıldıyor. Gökyüzü soluk mavi, sanki üzerine bir tül atılmış gibi. Göl ise bu maviliğin

altında, kendine özgü yeşilimsi bir renkle parlıyor. Zeynep başını omzuma yaslıyor ve ben Selim, Ülkü Tamer'in dizesini hatırlıyorum: "İçime çektiğim hava değil, gökyüzüdür." Bu gökyüzü, tüm bu yalnızlığımızın, bu yeni başlangıcın sessiz bir tanığı.

Gölün etrafı uzun, dümdüz sağlıklı ağaçlarla çevrili. Yılların bilgeliğini taşıyorlar sanki. Kıyı, zamanın dokunamadığı, el değmemiş kayalarla çevrelenmiş. Leyla, "Her birinin bir hikâyesi var sanki," diyor. Bize söylendiğine göre, bu kayalarda ateş yakmak yasakmış, tıpkı bu ilginç topraklardaki sivrisinekleri öldürmek gibi. Ne de olsa, kayaların da bir canı varmış. "Canlılar, bizim gibi," diye ekliyor Leyla. Ateş yakarak onları çatlatmaya, doğadaki varlıkları incitmeye hakkımız yokmuş. Ve sivrisinekler... O küçücük varlıklar ki, her gece uykumuzu kaçırıyor, bize bu yeni ülkenin ne kadar kuralcı ve aynı zamanda ne kadar saygıdeğer olduğunu hatırlatıyorlar. "Onlar da bu doğanın parçası," diyerek onların varlığını kabul ediyorlar. Sivrisineklerin de yaşama hakkına saygı duyacakmışız. Bu yasakların ardında yatan düşünce, sanki bizden sadece doğayla değil, aynı zamanda kendimizle de barışmamızı istiyor.

Bu yeni ülke, bize hem bir sığınak hem de bir sanatoryum gibi geliyor. İçinde kaybolduğumuz ormanlar, huzur bulduğumuz göller var, ama bir yandan da varlığına saygı duymak zorunda olduğumuz sivrisinekler ve kayalar... Her şeyin bir anlamı, bir değeri var burada. Ve biz, bu yeni düzenin içinde, birbirimize tutunarak kendi yerimizi bulmaya çalışıyoruz. Bazen geceleri yatağımızda dönüp dururken, yanımıza gelen Zeynep'in elini tuttuğumda, o küçücük eldeki sıcaklığın bu soğuk ve yabancı dünyaya karşı en büyük direncimiz olduğunu hissediyorum.

Yeni ülke, bize sadece yaşamayı değil, aynı zamanda birlikte var olmayı da öğretiyor.

Sonsöz

Bu romanda benim ve ailemin hayatından izler var ama bir özyaşamöyküsü değil. Fırtınalar arasında sarsılan, savrulan bir ailenin, Leyla, Selim ve küçük Zeynep'in hikâyesi. Bu genç insanları ve yaşamak zorunda kaldıkları acı olayları ve daha sonra "68" olarak anılan bir kuşağın ortak hikâyelerini anlatmaya çalıştım. Çünkü bu aydın kuşak, devletin kahredici hışmına maruz kaldı. Genç insanların hayatları karartıldı, işleri ellerinden alındı. İspanya, Portekiz, Şili, Brezilya, Arjantin, Yunanistan gibi ülkeler dikta boyunduruğundan kurtulduktan sonra 68'lilere ihtiyaç duyuldu ve onlar entelektüel kapasiteleriyle ülkelerinin yönetimine geldiler. Bunu anlamak için Albaylar Cuntası sırasında hapiste ya da sürgünde olan Yunan aydınlarının kurduğu PASOK Partisi iktidarını, İspanya ve diğer ülkelerde cunta dönemlerinden sonra kurulan sosyal demokrat iktidarları hatırlamak yeter. Ne yazık ki Türkiye, sistemin iliklerine işlemiş aydın düşmanlığını asker ve sivil her dönemde sürdürdü; hem sürekli devlet zulmünü hem de Doğu-Batı çelişkisinin yarattığı önyargıları omuzlarında taşımak zorunda kalan bilgili, rafine yüz binlerce insan ülke yaşamından dışlandı. Bazı arkadaşlarımız çok ağır bedeller ödediler.

Bu kitap, fırtınalar içinde yitip giden arkadaşlarımıza bir saygı duruşu olarak da algılanmalı.

Ö.Z. Livaneli